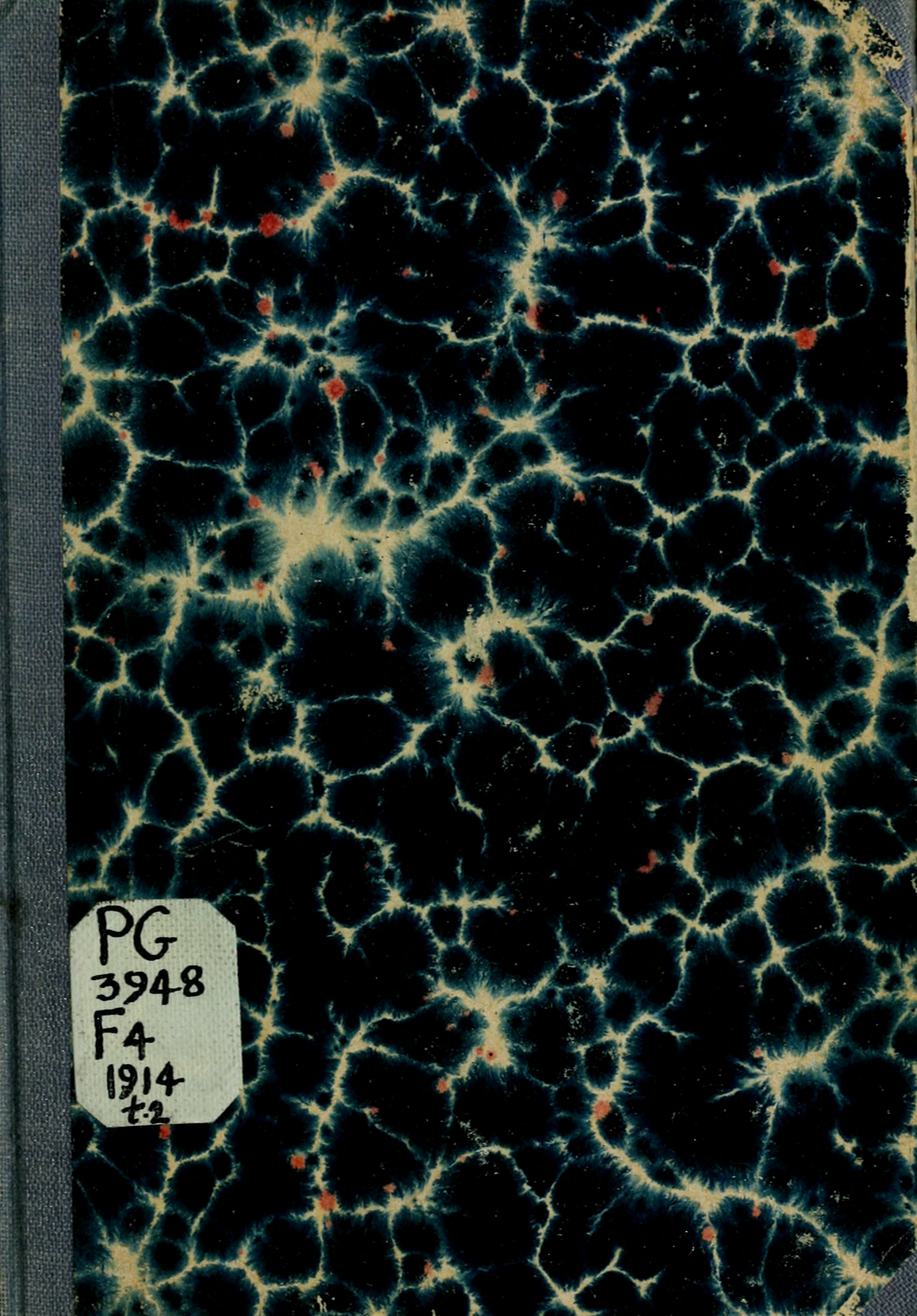

PG
3948
F4
1914
t.2

PG
3948
F4
1914
t.2

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

МН 250/17/60
УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО ХІ. 2.

ТВОРИ

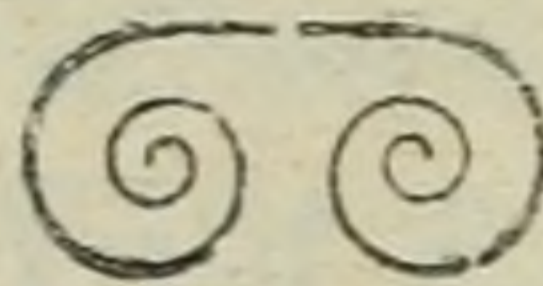
Tvory

ЙОСИФА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Fed'kovych, Iuri;

ТОМ ДРУГИЙ.

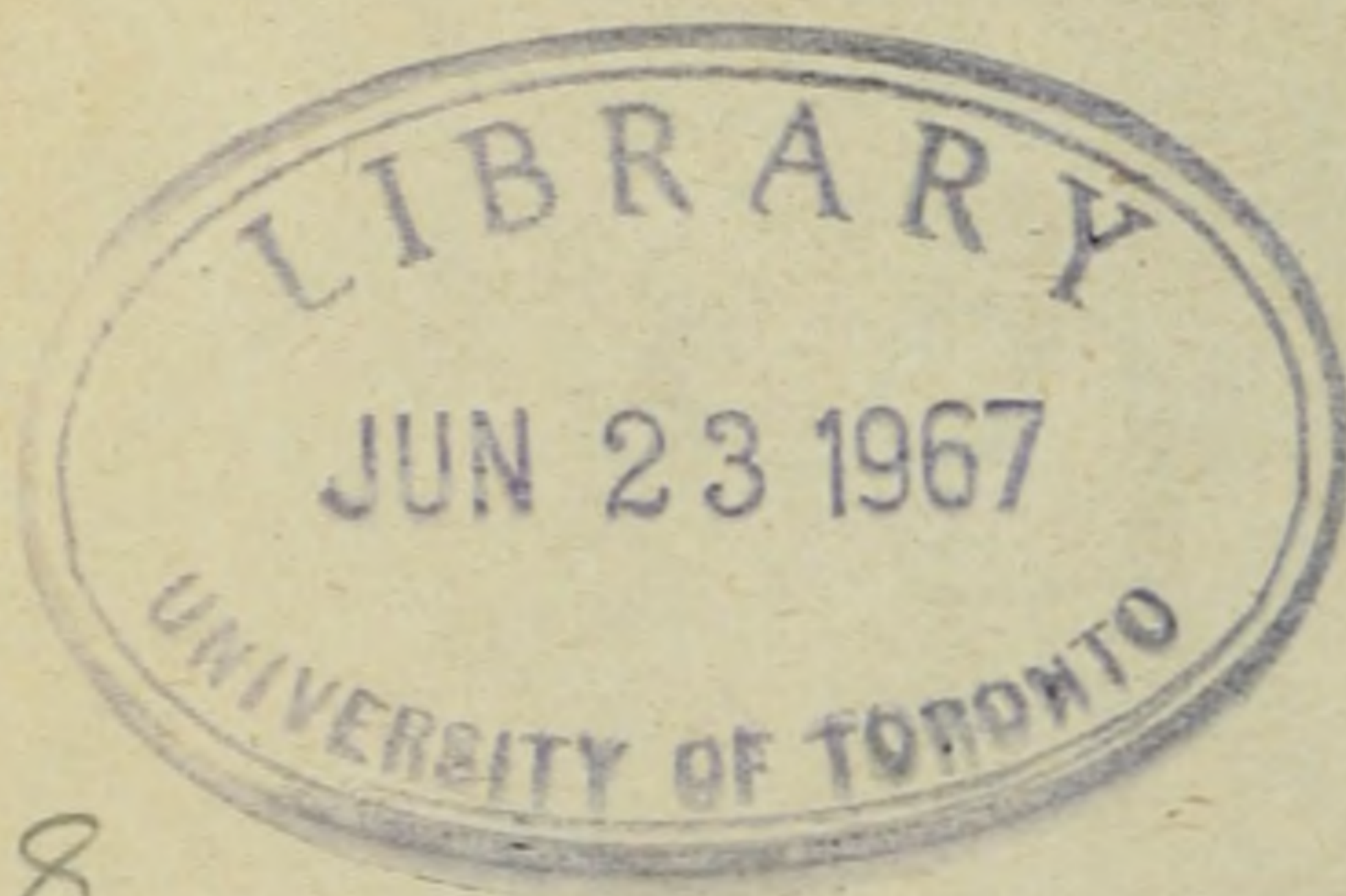
t. 2.

ЛЬВІВ, 1928.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“.

ДРУКОВАНО 5.000 ПРИМІРНИКІВ.

PG

3948

F4

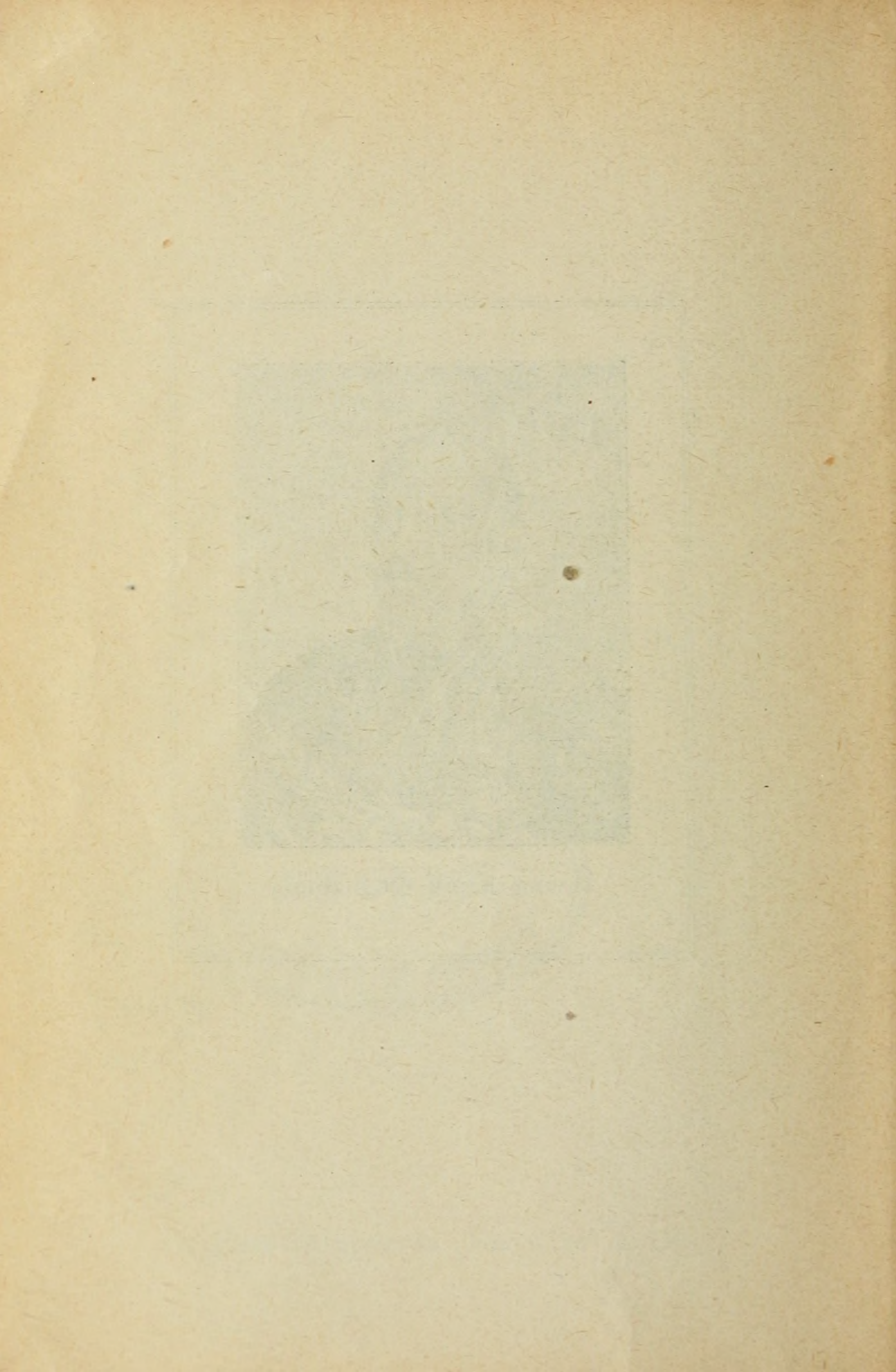
1914

t. 2

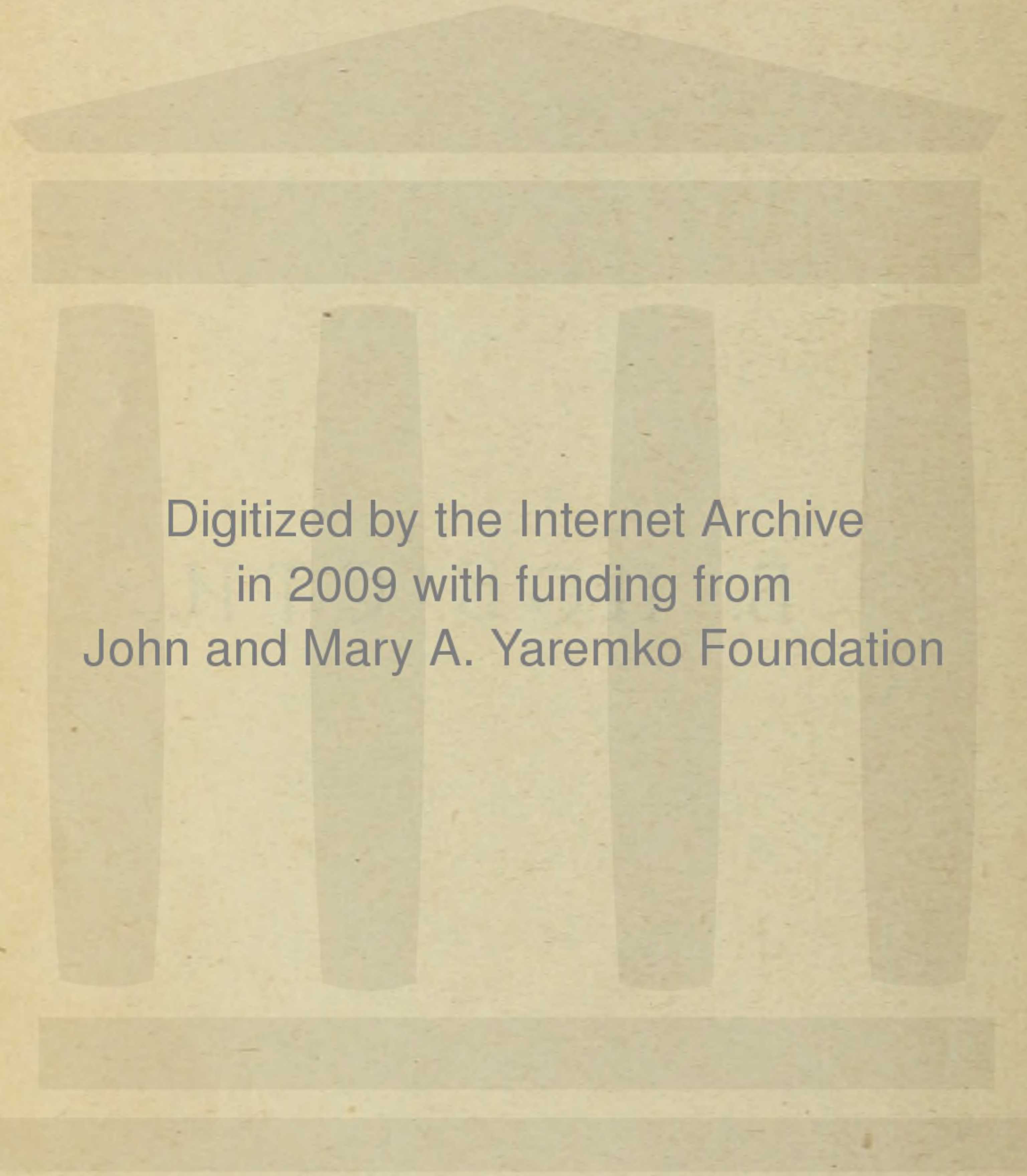
Видання Товариства „Просвіта“ ч. 732.

Йосиф Юрій Федькович

Б. П О В І С Т И.

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

а) ПОВІСТІ, ПОВІСТКИ, ОПОВІДАННЯ.

1. Люба — згуба.

ПОВІСТЬ.

I.

Ніщо так чоловікови віку вже не укоро-тає, як та любá. Хто не вірить, най лиш слухає, що розказуватиму.

У нашім селі, знаєте, чинять два храми в рік, один на зимні Николи, а другий на весні.

Зимні Николи, як здорові знаєте, припадають серед пилипівки, скрипку не можна навіть зачепити, а за танець і не говорім таки ніщо; бо як би панотець узнали, то би й до церкви не пустили, не то що.

А парубкам та дівкам що за храм без музики? Але нащо вам казати, коли самі здорові знаєте. От томуж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красенько дома, та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенька храмує; як же за то дасть Бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм.

От томуж тото назвали у нас зимний храм ч е с н и й, а весняний к р а с н и й. Та й не

дурно його так і прозвали: хто хоче видіти охоту та красу, то най лиш приходить до нас у красний храм. Скучно йому чей не буде, бо цілі молоді гори тут вам зляжуть, якби їх вітер змів. Але що вам казати, коли навіть і з лядського боку легіні приходять. А хороші тоті галицькі легіні, хороші! — лиш стань, та дивися!

Від нас знов хожують аж до шістьох сіл на храми: ходять до Сердіїв, у Плоску, до Тораків, до Киселиців, у Дехтенець і у Довгополе; ба декотрі ходять аж у Шипіт або тяр аж у Молдовицю. Та й ніщо уже й казати, скрізь нас так красно та чесно приймають, що дай Боже лиш усім добрим людям так! Ми знов за тото стараємось, аби й їх так повеличати, як вони до нас прийдуть, або ще й ліпше; бо Сторонець, знаєте, перше село на всі буковинські Гуцули, та ми не хотілиб сорому набратися, а ми парубки вже й тільки ні.

• Тому тото мій брат бувало — він був старшим парубком у селі, — скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе, та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими а тими против Довгопілців; а ти, Андрію, знов з тими а тими підеш мені встріть Дехтенецьким, і так далі, — так вам уже розпаює красно, що другий і з письма так не удав би, поки світа. А сам уже старається про базар, — базариско в нас страх велике, то він як накаже підпарубочні, так його й обтичуть молодими смерічками та всіляким бростом, що аж любо дивитись, а стежечки вам починять, стежечки!, хоть най ца

рівна прохожається, не сором. Жидів з оковитими горівками позаповідає вам аж з Вижниці, а музику заповість вам місяцем уже наперед аж зо самої Глиниці або тяр аж із Сочави, що як вам потягнуть смиками, то серденько лиш як на ниточці дригає.

От дасть Бог діждати й храму. Парубки вже знають свою службу; ще до опівночи повстають, повибричуються, поприбираються як лицарі, плоски в дзьобні, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники, та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали.

А брат вам убереться в кармазин, кресаню з полами насуне на чоло, порошниці, у двоє через плечі, так і сияють; а пистолет аж четверо засадить за ремінь, та й стане собі кінець суток, як наворачтається д церкві, аби тут сторонських парубків ще раз, та ще краще привітати.

Коло брата стоять чотири післанці для його погріби, два знов післанці стоять кіньми з сього і з того боку села, аби дати знати, як буде надходити славне парубоцтво, а два післанці стоять на цвинтарніх дверях з мальованими фляшками, аби частувати кожного а кожного парубка, котрий ступить через поріг. Така вже, бачите, у нас установа. А ще вам скажу, що тоті чотири післанці, що стоять з братом, називаються стрілці, бо вони мають таку службу, що скоро яка сторонська дівка надійде, так вони їй зараз на віват мають стріляти, відтак відводять її два аж у цвинтар, а тут чекає вже моя старша сестра, та веде

у церкву святу, де знов середуца сестра жде, аби її красно де постановити.

Кінець села, чути, стріляють; се вже йдуть парубки. Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, — бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо — зачинають відгравати на пригіст, а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братови, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне домів!

Приїдуть парубки. Брат їм клониться, витає мальованими порційками, та й провадить у Божій дім. Тут аж чи не сім попів а восьмий діякон соборну службу правлять. Господи! а дяків таки й не рахуй, такого понасходилося, та як вам разом усіма заспівають, то аж якось страх слухати.

Церква в нас красна дуже, та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш за тільки хиба, що тісно, таки так тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться в середину, а парубки хіба що світло постановлять та служби віддадуть, відтак мусять виходити на двір, та чекати водосвятія, але легіні, коби здорові, не конче й журяться про се, — деб вже мав правду дівати! — вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець, та чатують, як яка дівка приходить. Господи! тож то вже її обзирають з усіх боків! от так лиш нас тут єнорал на муйштрунку обзирає.

Приїхали парубки перед церкву. Зараз скочили підпарубочі, що вже на поготові так і стояли, та повідберали парубкам коні; бо у нас, знаєте, така вже поведінка, що в яку

небудь оруду, най буде храм, най буде старощиння, най буде весілля, а най буде таки і простий танець, так мусять підпарубочі ватажним парубкам коней пазити. Якби який флекав сього не пантрував, то й не приймилиб його парубки ніколи в парубки. Чи скажете може, що се діло не добре? Ой ні, се таки так має бути!

Віддавши парубки коні та скінчивши діло в церкві, стали собі по цвинтарі прохожатись — а цвинтар у нас великий! — витаються одні з одними, пізнаються, сміються, жартують, розказують одні другим, як там в них діється, що там чувати, хто до кого залишив ходити, хто посватався, хто побрав — от звичайно, як бурлакам заряд; чим би й журилися, а чоловік, кажуть, мусить чимось журитися на сім світі — от так і наші парубки. А й я журився, страх! одно: що вус той дідьчий не хотів рости, а друге: Корочукова Аксенія казала, що прийде на храм, та й не прийшла. І брат мій не був конче при волі: знати, що також очікував когось, та нема; аж тут, дивлюся — їдуть сутками два парубки, один рижим, а другий карим, а самі поубирані, що краще й не може бути на світі: пави та й тільки.

— Бадіко, кажу я, та й справляю на гостинець, адіть! — „Гей!“ крикнув мій брат, та аж стрепенувся: „деж, варе, так прибарилися?“ — а сам кинувся до свого коня, що з другими кіньми парубоцькими стояв у пастівниці сиданий, готовий. Другі парубки тож само собі до коней, але вони ще й не посідали, а брат

уже летить у заводи тих двох гостей зустрічати.

Позлітали з коней як соколи, поцілувалися, коли не більше, як десять раз, пообзиралися, сплакнули трохи, — якби мій фудульний брат знав, що я вам отсе оповідаю, то, бігме, щерб в лице мені дав, — а віддавши колачі, ведуться поза шию до церкви, а тим часом попрілітали й другі легіні, що з братом у ватазі були, і поклонилися гостям, віддавши колачі. Але доки що куди, доки підпарубочі знов коні повідберали, минуло вже й водосвятіє, а люди зачали помалу з церкви виходити.

Парубки зараз і цуп! зробили дорогу, куда будуть дівки йти, а самі так і тішаться, що собі з ними поморгають, — що тото, бачите, парубоцький накоренок може!

Брат посадився з тим парубком, що його так щиро дожидав, коло самих дверей: аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але обіздівши її з усіх боків і з переду і з заду — Боже, мене прости; а Ілаш (так звався братів товариш) уже такий рад! — а я вже таки аж не можу устояти, так мене, бачите, кортить на дівочі жарти надивитись.

Вийшла одна, не ступає вам здрібна, ні! хтось гадав би, що не знати-що; вийшла друга: так вам і надюндюжилася, ніби хтось такого діла уже не видів; вийшла третя: упхала лице в рукав, ніби вона соромиться, а тут так нищечком і дивиться на нас; вийшла четверта: та вам на парубків моргає, аж таки проситься, — що тут мати з бску її товкмачить, щоби сором у лиці мала, але деж там! За нею вийшла

пята: як зарегочеся! — а тітка йде ззаду, та як її упече палицею по спині! — парубки в сміх! — такого реготу наробили, що аж панотець петропопа мусіли з віттаря кріз віконце палцем намахувати, щоби ми тихо були, а нам і ні в тот бік. Лиш Ілаш не любив ніколи з дівок сміятися. Скоро ми в регіт, а він до брата: „А що,“ каже, „не йдемо, Іванчику?“

Лишень що брат кивнув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви — дівка? — ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана! чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шиї! — може на яких кількасот левів срібних. Але все тото фрашки, — подивіться-ко ви їй лиш у лице, най і Добошева Дзвінка сховається, а більше не маю вам що й казати.

Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки гей зненароком по парубках, а відтак чим борше обернулася до дверей, та й махнула ручкою; „ходіть бо, ходіть же“ — а рученька в її мов лелієнька.

Ілашко аж не стямився; — „а чия се!“ питає.

„Та се моя перва сестра,“ каже брат, „се моєї яблонецької тітки донька.“

Заки йому се брат розказував, вийшли сестри з церкви, узяли свою Калину (так вона звалася) попід руки і повели на базар, а брат моргнув на парубків, та нуж усіма й собі на базар за дівками.

Най вони там здоровенькі розшабашовуються, а я вам тимчасом розкажу про Ілаша. Був се старший парубок довгопільський, син старої Хороцованихи, що за її казали, що вона свої сороківці ділеткою міряє. Чи се правда, чи не правда, не знаю вам уповісти, бо вона мені своїми сороківцями не хвалилася, але тільки знаю, що понад неї не знайшлося богача на всі наші гори; а мала вона двох синів: одного Ілаша, що ми за него говоримо, а другого Василя, що з ним прийшов. Батько їх давно помер, а кажуть, що хожував з Добошем, зрештою чи ходив, чи не ходив, а сини славні раз мав: один кращий та гарнійший від другого.

Ми змаленьку зналися, бо нені наші щось були собі таки не чужі, та й дуже обі навиділися, але ніхто вже так не любився, як мій брат з Ілашем, а я знов з Василем, — люди нам бувало дивуються. Алеж бо й не було щирої душі понад мого Васильчика. Ні він без мене покойний, бувало нічо не орудує, ні я без його; ми навіть і одної днини у парубки вписалися, так тото ми собі добре жили.

Ми з Василем були собі ровесники, а наші брати то само, лиш що наші брати були чи не шістьма годами старші від нас, от тому й не випадало нам межи старші парубки пхатися; за тото стали ми собі оба май у посліди, та дивимося, як виходять дівки, — ніби тото й ми вже страх як розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд і засміявся, — але деб, як тот каже, біда ділася? Лишень, бачите, що ми гаразд розморгалися до дівчат, аж тут виходить

Калина, — Господи, як мій Василь не почервоніє! Як мене не вфатить за руку! а відтак як не задрожить! аж я переполошився.

„А се що тобі, Василю, такого?“ питаю.

„Та нічо,“ каже, „тихо!“ — а сам як дивиться на неї! таки би її очима їв.

„А що, може не красну маю сестру?“ запитав я його жартуючи.

Він мені на се ані слова, але потяг боржій на базар.

II.

На базарі — от звичайно на базарі. Одна музика грає по однім кінці а друга по другім, шинкарі позасідали собі у два ряди з повними терхами та з усіляким судником; дівки поставали громадками, та свої речі правлять, хто їх там зна, що — от звичайно дівки, а парубки поставали, та лагодяться на танець. Танець завів Ілаш з Калиною, а парубки кожний собі по дівці, та гай за Ілашем, так і розносяться! А топірці не літають, ні! аж за очі ловлять, так блищать в сонці, а днинку дав Бог таку ясну та веселу, що люди аж помолоділи, а дівочки вам не розпустні, ні! — навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кільки би тото донечці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму — а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих май-май! Але дівочки не журяться: добре що матірки тут нічого не кажуть, а дома — хто там видітиме, як та й що.

Так собі дівочки, а брат з ватажними парубками так звиваються та частують, та припліскують, та додають охоти, звичайно як гостям, та ще таким милим гостям; а Ілашко Калину таки й не пускає з рук, в одно гуля та гуля, а топірчик і не дотикається його, водно понад головою шумить, аж старі люди дивуються, а Калина вам — справді калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте і сміється і говорить і моргається подеколи з Ілашком, часом і засоромиться трошки, бо легінь не знає вже годі, та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав, — ну, пропав, тай доста того, се вже й сліпий далі узрів би, не так ми.

Лиш Василь сегодне ні сміється, ні гуляє, — він і так не конче був до того гуляння, а сегодне йому і не наводи таки нічо, бо можеш ще й в лице дістати. Дивиться на Калину, та й мовчить.

„Та йди бо, та гуляй,“ кажу я, „чогось осторопів? — ади, онде стоїть Маріка (моя середуща сестра), ану йди, та вже вимахай нею, аби знала, з ким раз гуляла; вона через цілий тиждень так і радується, що з тобою гулятиме.“

„Е, що мені там до твоєї сестри,“ воркнув Василь; „най собі гуляє про мене, з ким хоче, зо мною певне що не буде.“

„Оттож бо й ти файно наговорив! — чекай, скажу я Марії, не бійся.“

Василь лиш кинув головою, ніби тото оттак: та кажи, мені байдуже.

„Юрію, а ходи ко сюда!“ закликав мій брат, стоячи та чудуючися, що за танці Ілаш з Калиною виводять, таки аж землі не досягають. Доста того, що глиницькі цигани самі вже казали: „Ми вже, кажуть, по весіллях та по храмах свій вік збули, але такої гульні ми ще бігме що не виділи.“ А Ілашко ще дужче, гей несамовитий! — а не веселий, ні! — гей ніби вже знав, що він оце востанне у нас на „краснім храму“ гуляє.

Най мені ще хто скаже, що душа не віщує своє горе! — Та що з того, що душа віщує, коли серце годі навчити! Люба — згуба, шепче душечка, а Калина слухає, та от-що: прилипла як мід до легіня, а тут не знаю, чи коли дотепер і бачилися гаразд, бо Яблониця далеко, а Калина як ще була маленькою у нас на храму, так і не була ще дотепер, а колиб знала, яке ще має діятися, то булаб і не приходила. Але що, чоловік не годен своїй долі так утечи, як земля від сонця не годна відступитися. Та вже най би зрештою і так було, лиш колиб тота доля май по правді робила, а то дасть одному забагато, а другому таки нічого. Бог би її побив!

Але доки долі буде, а я обірву від брата якийсь кулак, бо він мене, відколи кликав, а я тут зачав вам рацію про любу та про долю, ніби ви сього діла і без мене не знаєте. — Господи! — от біжу ліпше д братови:

„Що казатимете, бадічко?“

„Іди,“ шепнув мені брат в ухо, „та проси неню, аби борше стіл лагодили, бо вже далі пора.“

„Зараз,“ кажу, та й скочив домів, — наша хата, знаєте, зараз таки коло церкви.

„Нене,“ кажу, „бадіка просили, щоби стіл лагодили.“

„Та стіл уже, синку, відколи готовий! хочь зараз най просить.“

Я в заводи до брата: „стіл уже давно готовий, бадічко, чи скажете казати музикам, аби стали?“

„Кажі, — але кажі їм так, що як будемо йти ід хаті, то найже мені грають, не жартують! — а при столі, аби мені хіба лиш до оче-нашу утихли.“

„Гай, гай!“ кажу та й махнув, аби робити, як мені казано, бо я, знаєте, свого брата дома гірше боявся, як тепер не знати якого єнорала, — та й таки так і має бути, щоби молодший брат старшого боявся, — а може ні? Може де й ні, але в нас межі Гуцулами уже раз така установа, тай ніхто її не переіначить, бо у нас, знаєте, старі руські обичаї ще чисто утрималися, коли не ліпше, як на самій Україні, бо Україною, бачите, орудував, хто хотів, та все їй своє набивав, але до Гуцулів, Богу дякувати, не конче Ляшків, та Недоляшків, та Переляшків, та як погана віра май зветься, — і кортіло. У нас справа швидка: з креса та в груди — за димом не видко, за громом не вчуєш.

Тото лиш тепер перейшли Гуцули на біду, але зза мого веремя ще інак було. — Ох, ох! милий Боже! ти високо, цар далеко, а песі-віри роблять, що хотять. Але чей колись і на наші ворота сонце засвітить.

У нас на храмах обберають також старосту, якби й на весіллі. У нас тогді був один чоловік, Ферик називався, за храмського старосту. От і прийшов та й став просити до столу, — а того вже таки гаразд пізно було, так собі парубоцтво здорове погуляло, і ні в той бік, що сонечко вже потало у Чорногору, аби там нашому панови Добошеви поклонитися, та й його у „красний храм“ до нас запросити. Чогось бариться ще любчик наш, але прийде він колись, хіба би тоту Чорногору вітер уже роздув. А доки він прийде, то ми хіба ходім з Богом, та просимо й вас, пани мої чесні, будьте ласкаві на хліб, на сіль, та на що Бог дав та добрі люди прилагодили. Не гордуйте, прошу; хоть у нас великі приправи не знайдете, то знайдете чисте серце та щиру думку, а хоть тота думка трохи бистра, як ті вітрове в наших горах, то нічо тото не шкодить; ліпше так, міркую, як би ми ходили замлілі та бездушні, як ті ваші міщани, що щиру думку та ніт-вісти май що малпують, а тут би раді чоловіка в ложці води утопити. Ми не так: ми вас хіба у мідку солоденькім утопимо, а бити вас, бігме не мемо, най вас Господь бє ласкою своєю та усім добром, а ви знов будьте добрі на нас, та не цурайтеся нас, простих Гуцулів, ані нашого столу. Просимо, будьте ласкаві!

Музики пішли уперед, за ними повели мої сестри та дівки з сестриної ватаги сторонських дівок. Відтак пішли другі музики, а за ними рушили парубки, — на сам перед мій брат вів Ілаша, і так далі провадив кожний парубок з братової ватаги усе по два сторон-

ські парубки, як тото вже у нас установа. А я свого Василька ледве відшукав по базарі, — стояв собі сердешний під явором та мнув шириньку у руках, аж тут я зирк на його, а він плаче!

„А се, Василю, якої?“ писнув я; „а чи тобі лиш хто що не казав?“

„Не казав,“ каже, а сам ще дужче!

„Я це не розумію,“ кажу, „може я тобі чим прогрішив, та тобі так банно? Коли що було, братчику, то вибачай, я це, бігме, не хочючи, — цить же, не плач!“

Він лиш на мене подивився, а далі промовив: „Ти мені, Юрійку, нічо не винен.“

„Так чогож плачеш? Гей! якби Маріка виділа, що такий легінь, моспане, плаче, тотож би сміялася — а хтож бо таке видів?!“

Трафив я на лік: як опарений кинувся мій Василько, обтерся боржій, та й уфатив мене за руку:

„Ходім!“ каже.

„От так, то що інше,“ кажу я, „так але, ходім.“ Та й пішли.

„Лиш не сади мене коло — — —“

„Коло кого?“ питаю.

„Та коло — Калини, чи як її там звете.“

„Та хоть би й рад посадити, то не посажу,“ кажу, „бо коло неї Ілаш сидітиме.“

„Ілаш?“ заскреготав мій товариш зубами, та й більше нічого не говорив через цілий вечер, тиб казав, що хтось його замовив. В хаті — звичайно як у храму. Стіни оббиті коверцями, світло горить; куда обернешся, столи аж вгинаються, по тім боці за столом

сидять дівки, як ті квіти у грядочці, а по сім боці коло столу сидить знов славне парубоцтво, та щебече собі як дрозди. На стілці против столів сидять музики та заводять, як то звичайно перед вечерею, якоїсь волоської туги, що аж серденько топиться, а коло печи пораються неня аж з трьома кухарками, та ладять страву.

Ілаш сидить против Калини, я свого Василя посадив против Марії, а сам пішов братови помагати; бо брат, знаєте, не мав при столі сидіти, але за гості старатися, — така вже в нас, бачите, поведінка.

Помирилися, помолилися щиро Богу небесному, староста поклав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горівки, та став частувати, я знов з братом крою колачі, неня подали страву на стіл, парубки чаркують порційками, аж любо, а дівок силою засипають, котра не хоче випити. Бесіда мила, козацька; брат та ватажні парубки гостеньків усе демнають, усе просять, ненька такі раді, що аж Богу святому моляться, а Ілаш топиться таки, дивлячись на свою Калину, а вона знов гине, дивлячись на його. Лиш Василь як сидить, так сидить собі, невеселий. Що сестра його займає, що другі дівчата зачіпають, — бо понад Василя, знаєте, не було кращого парубка на цілу Буковину, — що таки неня та брат та я приговорюємо, — годі — та й роби з ним, що хоч. — Але дивлюся я, сестра лиш увяла. Я кинувся до неї.

„Сестро, а вам що?“ Прибігли і неня: „Я бо тобі не казала, Маріє, аби ти тільки не

гуляла, — Боже мій! з тими дівками, як вони не хочуть мене слухати.“

„Та Марія,“ кажу, „і кроку вам сьогодні не зробила в танці. Чого бо й ви ще від неї хочете? а дайтеж покій дівчині.“

Неня аж зажурилася. „Так чогож?“ кажуть; „чи не з очей лишень? Одокіє! а заведи-ко сестру до комори та постели, най трошки ляже, може їй лекше буде.“

Одокія (старша) узяла сестру попід силу, та веде в кліть, а я кинувся вперед, аби боржій кліть відомкнути та постелити.

III.

От лишень що Одокія положила сестру на підклад та накрила, аж тут кричить мій брат з хорім: „Юрію, а де ти?“

„Осьде, бадічко!“ відзиваюся я та й біжу в хороми.

„А подивися-ко, де Василь дівся,“ каже брат, — „я й ні в тот бік, як він вийшов з хати.“

Я кинувся на двір, нема, — у пасіку, нема; аж дивлюсь у пастівник, а він коня собі лагодить.

„А це якої знов, Василю?“

„Та от такої, що хочу їхати домів.“

„Колиб хоть горівки був пив, то ще не дивувавсяб тобі, а то й горівки не кушав, а таке зводить, що сміх і людям уповідати. А неня та брат що казалиб, якби се ти зробив?“

„От скажеш їм, що я заслаб чогось, та й поїхав до дому.“

„Алеж бо так! Та брат мені кулаків надавав би, що й до других Николів чув би, якби я йому сказав, що ти занедужав, а я тебе до дому пустив, та ще й самого. Не пускаю, кажу.“ А сам трутив його від коня, здоймив сідло та поніс у кліть, аби замкнути.

В мене діло, бувало, горить; загадав тай зробив. Вихожу на двір, а Василь ще в пастівниці, як стояв, так і стоїть.

„Ходи в хату, Васильку,“ яв я його подобру голубити, бо знав, що фрикою з ним і тільки не вдію. „Ануж, ходім,“ кажу; „мене так кортить з тобою горівки випити, аж страх! Я її сьогодні і не коштував. Ану, брате, та випемо і собі по чарці, ворогам на збитки!“

„Чекай,“ каже, „зараз піду, най лиш трошки прохоложуся, бо мені душно.“

„Так же ходімо у сад,“ кажу я йому, „там так красно; там я тебе проведу, а відтак підемо оба в хату.“

„Ходім!“ каже, та й пішли.

Під садом стояла наша пасіка, на всі боки обцаркована, а мали ми тогді більше, як двіста маток бжіл. Під пасікою була лавочка: „От тут,“ каже Василь, „сядьмо собі.“

„Добре,“ кажу, та й посідали.

Гості одні в хаті бавляться (бо вже було по вечері), одні гуляють на дворі, а декотрі співають собі за музиками, навіть і неня, що до співанок. не конче ласі були, заспівали собі з добрими людьми; не так уже про свою волю, бо вони дуже вам з роду журливі були, але аби гостям охоти додати. А музика так красно і потягає за співанками! Боже любий! шкода,

що до нас не конче добре було чути ся, бо пасіка гей далічко від хати. За тотож бо місяць так нам красненько і світить! А Василь мій так таки вам затужив, що аж не можу вам сказати.

„Та й не уповіш мені, товаришу, що тобі є такого?“ питаю я по часови.

„А цить же,“ каже він, тай слухає, — аж чуємо, двері рип до пасіки.

„Братчику, любчику, голубчику,“ став хтось у середині казати: „дай мені яку пораду, бо гину.“

„Та годіж бо, Ілашу, годі!“ обіззався мій брат. „Порада тобі готова: ти любиш Калину, а Калина любить тебе, — віно хоть би в моїх сестер, таке! А дівка — як сам знаєш; та до того тобі така господарна, що пари їй нема. Стара знов жона чесна та ані раз не фудульна. От шли в неділю по рушники, та й годі. Твоя неня, знаю що відразу пристануть, а я з Калиною самий поговорю, скоро по храму, та й все буде добре, так маю в Бога надію.“

Ілаш аж підскочив, та братови поза шию; „Ей! сьвіте ти мій, братчику ти мій щирій та любий!“

Більше не міг і промовити з радощів.

„Та годі бо, годі!“ каже брат, „бо ще мене задушиш.“

„Та колиж бо я не маю брата понад тебе,“ каже Ілаш, „тай не зможу тобі віддячитися. Чому мені Бог не дав сестру, щоби був її за тебе віддав.“

„За тото,“ перебив його брат, „дам я свою одну сестру за Василя; знаєш, от може

таки Марію, бо вона на його щось дуже приязно сьогодні дивилася.“

„Але, що даш?!“ питає Ілаш весело.

„Чому ні?“ каже брат.

„Дай руку!“

„Осьде й рука й слово, що дам.“

„Ходім же пити слово!“ каже Ілаш.

„Ходім!“ Та й пішли. А Василь, як вам засміється! — ще й сьогодні мені страшно від його такого сміху.

„А чув?“ питає мене.

„Чув.“

„Так ходім і ми в хату, щоби виділи, як буде твій брат з моїм братом слово пити.“

„Добре,“ кажу, „ходім!“ Взялися та й пішли.

IV.

Минув і храм. Гості розїхалися, кождий у своє. Брат випровожав тітку аж против Устірік, та також вернувся, діставши від Каліни вже красну та красну шовкову хустку на шию (ще й сьогодні її має), а мені знов дала премудру дзьоблинку міцкову та й запрядач делікатний. Брат їй знов віддарувався крамськими чобітьми жовтими, а я дуже мудрою політикою багровою на пядь. У нас бо, бачите, уже така установа, що родина, як іде в гості, то дарується. Чому тото так, то не знаю, але як люди роблять, так і ми.

Храм був у понедівнок, а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообідавши, неня собі лягли на постіль припочивати; бо з великої оруді та гей трудні були, а брат узяв чудо-

творник у руки, та читає коло стола на голос; бо неня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко, от як і тепер. Сестри знов сидять собі на дворі на приспі та, от як тото вже дівкам заряд, регочуться та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба та не знала гуляти, ба на тій урвали хлопці морщиння, ба друга знов випила порцію горівки відразу (ніби вони не пють, лиш аби ніхто не видів), ба ся знов сяк, ба та знов так, — от, що й робили би більше! До того ще походилися від сусід дівки — ярмарок та й годі! Аж брат мусів вийти, та їх в сад нагнати, бо булиб не дали нені і відпочити. Лише сестричка Марічка не була межи ними, — лежала вона собі, сердешна, в пасіці, та так і плаче тихесенько, ніхто не знає чого, а приповістися і мені навіть не хотіла, не так аби кому другому сказала.

„Що вам, сестричко?“ питаюся її, увійшовши до пасіки (бо в нас, знаєте, кажеться старшим браттям та сестрам „ви“). „Ви щось від того храму, як не свої стали, — чи вам лиш хто що не казав? Таже маєте нащось братів претці, Господи! — Скажіть лиш бадіці або мені, та ми його в капусту посічемо.“

„Нічо, братчику,“ сказала сестра, та лиш ручкою махнула, а далі й каже: „От сьогодні однако неділя, поїхав би у Довгеполе відвідати — Василя,“ — а се доказала вам уже на силу, та й сховала головку в джергу.

Мене неня в голову не била; знав і я, куда що і по чому в світі.

„Іду,“ кажу, „коби лиш бадіка хотіли пустити. А ви нічо, сестричко, не переказуєте в Довгополе?“

Сестра лиш на мене подивилася. — Боже милий, Боже! Сестричко моя люба, тепер уже на мене не подивишся ніколи синенькими твоїми очицями. Сльози мені закрутилися, — вийшов з пасіки, не допитуючися далі.

Увійшов я в хату. Брат усе читав, як читав коло стола; неня дрімали, а я став коло неї, тай чекаю, як брат стане.

„Може тобі чого треба, Юрію?“ запитав по часі.

„Чи не пустили би ви мене, бадічко, у Довгополе? кортить мене відознати за Василя.“

„Про мене,“ каже брат, погадавши часок. „А з чим жеж ти підеш, коли й колачі минулися і горівки дасть Біг?“

„Горівка буде,“ кажу „коби гроші, а колачів я маю пару ще своїх.“

Брат посяг у ремінь та й виймив мені сороківця. „На!“ каже, „та возьмеш по дорозі око горівки, а тепер уберися мені пишно та прийди сюда, щоби тебе обіздрів.“

Я в підскоки в кліть, — от уже й убрався та ухожу.

Брат подивився по мені, та й не мав уже що й казати, бо до уборів не взяв мене кат. Як вам бувало порошниці утру та топірчик, то не дбаю, аби й до самого цісаря у старости.

„Ідиж, хлопче, та не барися мені тудя,“ наповідає брат; „ходом та й назад.“

Я насунув брови: „Що мене,“ гадаю собі, „мають бадіка хлопцем звати, коли я вже, Богу дякувати, парубок, а вус уже таки сіється, — гм!“

Брат усміхнувся, та аби мене потішити, й каже:

„А котрим ти конем їдеш, хло!?“

„А котрим же їхав би? рижим!“

„Дай рижому покій,“ каже брат, „він недавно з дороги, — бери мого.“

Не треба мені се було двічі казати, — як скочу! На мліг ока був рижий розсідланий, а вороний осідланий! Ей тож то був бо раз і коник уже! — хоть під якого отамана.

Увійшов я в хату: „Я вже готовий, бадічко, чи кажете йти?“

„Іди, йди!“ каже брат, „та поклонися там Ілашеви, щоби здоров був; скажеш йому, що на Петра будемо бачитися, або може й борше.“

„Гай, гай!“ кажу я, „оставайте, бадічко, здорові.“ Але лишень що я на поріг, а молодша сестра з криком, зустріть мене: „Ілаш з Василем, бадічко!“

„Де?!“ крикнув брат та кинув книжку на стіл, а сам вибіг з хати.

„Адіть! бадіко, адіть онде право Кодоманки. Та й у кучмах, не видите? адіть!“

Брат аж плеснув у долоні: „Квапився, нема що й казати. Біжи, винеси мені кресаню, най іду пана молодого зустрічати.“ А самий такий рад!

Сестра побігла за кресанею, а я уже не сердитий, ні! Та й чиж нема чого сердитися? У ряди-годи придалося мені на братовім коні

їхати, та й з того нема нічо, — тож то би вже були Довгопілці дивилися, а Корочукова Аксенія! — аж трохи що не заплакав. Але ніколи було, бо брат кинув, та побігли ми боржій встріть пана молодого.

„Слихом слихати,
Видом видати,
А пана молодого витати!
Щастєм, здоровлєм,
Розумом добрим,
Ласкою господньою,
Дружиною надобною.

Най тобі, брате — чи хочу казати, пане молодий, — Бог дає

І з роси,
І з води,
І з усеї лободи.
А Пречиста Діва
За столом сіла,
А за нею добрі люди
Тобі доленьку судять:
Як золото ясна,
Як весна красна,
Як хліб добра,
Усему світови подобна.“

Скоро се брат проказав, так і зняв кресаню, та й уклонився аж тричи.

Ілаш нічого не відповів, але як скочить з коня, як обійме бадіку, як стане цілувати! — аж мало що не перевернулися. „Дякують тобі, братчику!“ тільки й бесіди з його.

„Та годі вже, брате, годі!“ стали бадіка казати; „уповідай, як там було, як тебе стара приймила, що Калина казала, що твоя неня казали, що Довгопільські дівчата говорили, почувши, що ти на стороні посватав, — що?“

„Ей — та бо ти такого насипав, що я вже нічого не знаю,“ каже Ілаш, „а мені й так лиш одно в голові: моя Калинка. Ех, тото вже нажиюся та нажию, бо є з ким! Чим же я тобі віддячуся, братчику мій єдиний?!“ та й знов братови поза шию.

„От і не говорив би таке,“ каже брат, та ще й против ночи, — ніби тото я в тім що свідім? От любить та й повязала, — ходім д хаті!“

Коли се браття говорили, стояв Василь з боку, та лиш усміхався, а сам такий марний, марний! — гірш моєї сестрички. Ніхто в світі не сказав би, що се він, тот Василь, що за ним дівки гибли; аж очі йому потали в голову.

„Як же, пане піддружбо?“ жартую я до його: „я тобі вклонився, а ти мені ані слова, — що се такого має значити? Зараз мені встати з коня, та красно мене привітати! чуєш? Або хоч, щоби я сів он на карого та поїхав пріч, аби тебе й не видіти? Видиш, онде кінь уже стоїть таки сідланий готовий, я лишень що хотів до тебе на Довгополе їхати.“

„Чого?“ перетяв Василь.

„От-так! чого? аби відознати, що ти дієш; бо я боявся, що ти може розболівся. Та й так. Чого ти такий страшний став, Василю?“

„Я — страшний? Та хоть би й так, що кому до того? А ти не кажи мені більше таке, бо“ —

„Бо що?“ став я питати, „може мені в лице даш?“

„Щоби знав, що таки дам. Що кому до того, який я в лиці?“

„Так?“

„Так!“

„Ну, добре, що знаю,“ кажу я. „Більше ти на мене токма за се не будеш гніватися.“ А сам умовк. Більше я до його не промовив сього вечера ані слова, такий мені жаль був великий. А я вже таку натуру маю зроду, що дуже багато треба, аби мене розсердити, але як мене вже хто уразить до живого, так моє серце вже не обернеться, поки світа. Але не аби я може на його ворогував; крий Господи! І сприяти йому буду і в огонь за його піду, а говорити вже не буду, хіба він сам мене на бесіду зачепив би, та й то відповім йому на його запитанне, — розговорюватися вже не буду, ані йому моє добре серце не покажу. Не красно се так, знаю дуже добре, але щож буду вже робити, коли натура така лукава.

V.

Повходили в хату.

Незя як учули, що Ілаш уже посватаний, тай з ким, та й як, такі уже раді, що аж Богу моляться та в долошки плещуть; бо вони, знаєте, Ілаша дуже навиділи зроду. Позасідали поза стіл, одна сестра кинулася до печи, друга до циган по скрипника, — наймиття розіслав

брат по парубках спрошувати, мене знов по горівку до жида. А сам такий охочий, аж гуляє, — не тому може, що Ілаш його запросив у старші дружби, але він тому такий рад, що його Ілашко з радіщ аж не знає, що собі робити.

От і моя лиха воля минула помалу. Протів коршми стрітив Лейбину Анницю; став, поговорив трошки, пожартував, ущипнув зо двічі, от — і попустило трохи з серця. У пропинації приповів старому Дувидови за того жида, що не хотів устати. А се так було:

Одному чоловікови злягла в ночі жінка, так він, сердешний, не знав з радіщ, що робити, але вхопив барилку, та побіг у коршму.

„Абрамку, а спите ви?“

„Гм?“

„Чи спите ви?“ кажу.

„Сплю.“

„Встаньте та дайте горівки“.

„А багато?“

„Пів ведра.“

„А нащо тобі аж пів ведра?“

„Мені жінка злягла, та мені треба.“

„І моє жінке лягло, нівроке, та їй не треба горівке, а тобі треба; не встану“.

„Але встаньте, коли я вас прошу.“

„Я тобі казало, що я не встану; ну, іди собі. Може ти хочеш що украсти або зрабувати. Іди собі; ну, іди!“

„Ей, Господи бо з вами!“

„Що Господи? що? Ніби мене твій Господь здойме? Іди собі, кажу, до дідке, бо буду гвалт кричати. От таки зараз кричу, ну!“

„Ей, бо й ви, Абрамку! От, таки дасть Бог, що ви встанете“.

„Що хлоп св... рохкає, що Бог дасть, то я встану? А Бог таки дасть, та я не встану.“

Аж Дувид самий засміявся, а товста Дувидиха аж за черево береться: „Дувидлебен, гіб же ім а гіт бромфен!“

Хоть я тогді ще по німецьки не розумів, то я претці знав, що до чого йде.

„Дайте, Дувидку,“ кажу, „дайте, та вам колись ще якоїсь приповім.“

Дувид і уточив мені зпід самого чопа, аж вам цяти бють. А мені стало зараз ще легше на серці, як від Лейбинової Анниці. Боже мий! нема тото як молоді літа!

Дома застав уже повно легінів, а Ілаш мені зараз і поклонився, та й став просити: „Клонюся вперед Богу святому, а відтак вам, чесний брате та й товаришу, щоби були ласкаві на сесь колач (а тут мені вже такі великі два колачі плетені міські і подає!) та й до мене на весілля у післанці.“

Я приймаю колачі, та й дивлюся на брата. „Як ви кажете, бадічко?“

„І овшем,“ каже брат, „позволю; чому ні!“

От лиха воля минула й до решти; та колиб то, але ще й тої утіхи тільки відкись узялось, що вже аж за багато було, а тут ні з ким навіть і своє серце поділити (бо до Василя уже сам ні чичирк). От підійшов я до Ілаша, та й кажу:

„А чи бачили ви тоті пістоллета, що мені бадіка оногди зза гори винесли?“

„Пістоллета?“ — крикнув Василь, схопившись з місця, — „ану покажи!“

„Ану-ко, покажи!“ повторив і Ілаш.

Я побіг у кліть, та й виношу пістоллета, а тут такий рад, що на моїм таки стало; бо я знав, що Василь зроду за збруєю таки аж гине.

„Ади!“ кажу до Василя.

„А набиті?“ питає.

„Не набиті,“ кажу, „або чому?“

„Так нащо ж мені їх показуєш,“ рік Василь сівши собі знов, як сидів. „Спряч їх собі!“

„Зійшов з розуму, та й годі!“ гадаю я собі, а сам іду до Ілаша, щоби хоть йому похвалитися.

„Адить!“ кажу, що за мудрота! Лиш ножів ще не маю.“

„Я тобі подарую свої ножі,“ обізвався Василь, мені їх однаково не треба. От будеш мати по мені, чи там від мене памятку.“

„А ти нащо ножів збавлявсь би?“ обізвався мій брат до Василя. А відтак каже до мене: „Я тобі самий справлю ножі. От і завтра можеш піти в Плоску, та сказати собі робити пару ножів та й вилки, які сам злюбиш.“

„Та вже, коли кажете ножі робити, бадіко, то кажіть ретязи нові робити; бо в моїх геть нізки рвуться, так зголодалися.“

„Ну, про мене!“ каже брат; „але дивися, щоби мені за тото й покосив гарно сього літа“.

„Бігме, бадічко, цілий згарець вам скошу,“ кажу я. А самий такий утішний, гей би мене хто на сто коней посадив був.

„Ну, ну!“ каже брат; „мемо видіти. А тепер іди, та розсідлай онде вороного, що аж по копита в землю вбився, а все через тебе, господарю, бо ти не міг його розсідлати, нім був за горівкою, — де би?!“

„Ей! та бо ви, бадіко, все лиш сварите та сварите; а мені ніхтоб і пальцем крові не дорізався.“

Всі в сміх. А я й кажу: „Не журіться, бадічко, про тото, що ваш вороний трошки собі попостояв, за то він собі від сьогодні за дві неділі й на весіллі погуляє та мідку випе.“

„Може й пива?“ накинув Василь.

„Пива?“ кажу я; „а хтож бояре пивом частує?“

„Не знаю,“ утяв Василь, та й вийшов десь на двір, а я знов пішов коня розсідлувати.

Як там того вечера в нас далі діялося, не маю що розказувати, бо самі, здорові, знаєте, як на запросинах діється: пють, гуляють, говорять, жартують, фіглі роблять — що більше й робилиб? Лиш Василь не гуляв, бо сидів собі смутний та невеселий кінці стола. А сестричка собі також не гуляла; бо лежала в пасіці та тужила. Але я собі байдуже: мені лиш мої ножі та ретязи в голові. Гай, гай! милий Боже!

VI.

В кого нема у весну роботи? Хіба, кажим, в того, що не хоче робити. Правда, ще у нас у горах на весні нема вже тільки кутання, як у Поляниць чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все таки є, ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге. От так і зійшли нам тоті дві неділі до весілля, як палцем махнув.

В четвер у вечер кажуть неня до нас: „Ну, синку, колачі вам готові, та й горівка вже в ладу. Колиж люди вас за люди мають, то підіть, а ще токма такому любому товаришу послужити.“

„Або ви не їдете, ненько?“ питає брат.

„Поїхала би, синку, з радної душі,“ кажуть мама, „але гей не бізую. Ідьтеж тепер самі та веселіться здорові, доки ще молоді; бо старість, синку, не радість. Ох ні, ні! любчику, ні!“

Я встав, ще далеко було до днини, нагодував коні, вичесав як дзеркало, що хоть голися, осідлав братови вороного а собі рижого. Вимився, вичесався, убрався як лицар який, оперезав свої нові ретязи, засадив пістолета та ножі за ремінь, а сам аж не можу діждати, доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати. Так тото квапно мені діялося, а про ніщо так, як про свою Аксенію, що її у весіллі певно вже побачу. Лиш один тягар маю на серці: той собачий вус як не хоче, так і не хоче рости, тиб казав, на укірки.

„А готовий ти, Юрію?“ питає брат з хати.

„Готовий,“ кажу, тай вийшов з кліті, навіть і не замикаючи, так мені, бачите, пильно діялося тоді.

„А пороху узяв?“ питає брат.

„Узяв; сто набоїв. Доста буде?“

„Доста,“ каже брат; „але флейтухи мені не забудь, господарю, щоби не так, як оногди.“

„О, вже не забуду,“ кажу; „мене, знай, ще й сьогодні вязи болять, як тогді накрутили.“

„Гайда, гай! Іди лиш та лагодь коні.“

„Та коні вже відколи готові! Лиш сидати.“

Підійшли ми д нені:

„Благословіте, ненько, на дорогу та й на весілля.“

„Най вас Бог благословить та й веселить,“ кажуть неня, перехрестивши нас; „лиш дивіться, синку, щоби там якої колотні не було; бо мені сеї ночі таких ягід уже снилось! А ягоди, кажуть, що то кров.“

„Ет, сон мара,“ каже брат, поцілувавши неню в руки, а я за ним. Та й вийшли з хати. Але лишень що виїхали на гостинець, аж біжить старша сестра, та й кричить за нами: „А ждїть же,“ каже, „таже ви колачі забули взяти.“

Брат на мене викрикнув: „Уже до чогу твоя голова,“ каже, „служить, то бігме не знаю.“ Я вернувся конем, узяти бесаги з колачами, а сестра й шепче мені: „Там найдеш,“

каже, „у папері завиту шириньку. Ту шириньку даш Василеві та й скажеш, що віт Марії. Але щоби Іван не знав. Міркуй же!“

„Гай, гай!“ кажу, та й поїхав.

Як ми пригостили до Ілаша, як він нас там красно приймив, як ми рушили в Яблоницю на старощинне, не буду уповідати, бо багато розказувати, а мало що слухати, а я й так уже багато дечого понаплітав, без чого моглоб було ретельно обійтися. Але даруйте, панове! Ви не знаєте, як тото мило чоловікови згадати про давні свої гаразди, а я і зазнав — зазнав, панове та й браття мої любі! Що я тут пишу, то я не пишу небилиці, але кавалок мого життя, мого так красного та любого трівку, що годі його буде й до грооної дошки забути. Ні! зелена моя Буковина сині мої гори, холодні мої ізвори! Хіба мене рука моя забулаб, щоби я вас забув. Тото лиш ви мене забули серед світа, але я вас про тото не забуду.

Їдучи в Яблоницю, відкликав я Василя на бік, та й кажу йому: „Осьде прислала тобі Марія шириньку.“

Він лиш усміхнувся та й заток її собі за ремінь. Се щось дуже дешевий „дякувать“, гадаю я собі та й відіхав. Доста я від оногда до його серце стратив, а тепер щоби його таки й не видів. Але його може й тькло, що в мені кипіло. От приостав трохи конем, та й кличе на мене: „Юрію! а ходи-ко сюда, я щось маю з тобою говорити.“

„Кажі!“ кажу.

„Не гнівайся, брате!“ зачав він мені казати, „що я дарунок від твоєї сестри не можу раднійше приймати, але Бог сам видить, що серце годі навчити. Хіба от тільки: поклонися від мене Марії, та й проси її, най на мене не банує та най таки й в тугу не вдається. Вона ще молода, а колиб знала як я страждаю, то й простилаб мене. Красний сесь світ, братчику, красний!“ А подумавши годинку, каже:

„Ти гніваєшся, брате? Нема за що. Про мене гнівайся, не гнівайся, як собі вже там любиш; але коли хочеш, щоби я мав по чім згадувати на те давне товариство, то витешеш мені красний хрест з тої самої ялиці, що у нас....“

„А тобі хіба хреста...? Схаменися!“

„Або я за хрест говорю? Оттож і я наговорив! Я тобі мав щось інше казати...“

„Кажі!“ кажу.

„Чи Калина любить діправди мого брата?“

„Оттож бо й ти наговорив! Старіст повязала, а його не любилаб?“

„А ти гадаєш, що нема так, що дівку силою віддають?“

„І так може бути,“ кажу, „чому ні? Але ти не видів, як вони в нас на храму прилипали? Ну то вже не інак, але мусів ти бути п'яний.“

„Твоя правда, брате! Видів я дуже добре, а я тебе ще питаю. Я знаю, що вона його любить.“

„Не любить, але таки в нім топиться,“ потакую я. Де я тогді мій розум мав, також не знаю.

„Топить, топить,“ повторив мій товариш кілька раз, та й лиш на кульбаку повалився.

„Що тобі, Василю?“ став я питати. „Чи тобі що не лихо?“

„А чогож би мені лихо?; мені добре, дуже добре.“

„Так чогось так почорнів від разу?“

„От не видиш, вечер; а тобі здається, що я почорнів.“ А відтак знов каже: „Ні за чим мені вже так не банно, як за моєю кресанею.“

„Або з твоєю кресанею що?“ питаю я. „Чи не потер лиш де когути?“ У нас, знаєте, носять на кресанях дорогі угорські когути, та тому я його й питаю.

„Ні!“ каже, а сам так красно, трошки гей крізь плач говорить.

„А покажико мені твою кресаню!“ — став він мені по часови казати; „най вижу, чи ми однакі голови маємо.“

Я йому й подав.

„Однакі,“ каже, потребувавши зо два рази, та й віддав мені її назад.

„Якби я загиб, то не відказав би свою кресаню нікому, як лиш тобі.“

„А ніби й я так не зробив би?“ кажу. Колиб я міг був розуміти, против чого він тото таке говорив! Хто був би навіть і на гадку собі наволік?

„А чули,“ став Василь на парубків по-кликати, що в боярах були, „чули як ми з Юрієм помінялися?“

„Як там, як?“ стали гуртом питати.

„От-так“, каже Василь, „що якби я борше вмер, то лишиться моя кресаня йому, а якби він, то його мені. Чули?“

„Хіба, що так,“ стали другі парубки сміятися. — „На старощинне їдуть, а за відумерщину говорять.“

„Ближче д Христу, як д Різду“, каже Василь, та й мало що й говорив сього вечера більше. От їхав собі латир мене та сумував. Хіба тільки, як я хотів підїхати ід другим парубкам, щоби з ними балакати, так він мене й кличе: „їдь зо мною, бо мені скучно без тебе.“ От так переїхали ми майже цілу дорогу.

VII.

Стали ми нарешті і в Яблониці. Тітка приймила нас так, дай Боже, аби усіх добрих людей так приймали! Та й було чим приймати, — стара собі була багачка на все село, а мала лиш одну доньку, та одного сина: тільки в неї і дітей.

Горівка стоїть перебоями, куди повернешся, в хаті світло на всі боки, а по дворови горять величезні смоляниці, так що аж небо почервоніло. А гостей, гостей! і в хаті, і хоромах, і на дворі, і в сутках, навіть і на гостинці стояли деякі, що не мали де поміститися на обійстю; бо кожного, знаєте, кортіло

подивитися, яке старощинне справить стара Слижиха своїй дочці.

За столом сидить Калина зо своїми дружечками. Молодого посадили з братом та боярами коло неї, музики грають — було щось аж шість скрипаків а два цимбалісти, усе віжницькі. Дружечки співають, а я стою з Василем серед двора перед вікнами, та тримаємо коні: він тримає коня пана молодого, а я старшого дружби (ніби братового), бо в нас, знаєте, така вже установа, — але коні не ржуть вам, ні! Аж страшно якось слухати; але не конче їх було й чути, бо парубки, що були в старощинні, не гримають вам з пістолет, ні! Одні з хати крізь вікна, а ми знов відси з надвіря, аж гори відзиваються, таке гримаємо! А музика в хаті не тужить, ні!, аж мороз іде тілом; а Василь позирає лиш крізь вікно на Калину, та ані словечка аби вам до кого заговорив, а сам то почервоніє, то побіліє, то аж почорніє.

Прийшли й панотець, сиві, сиві як молоко, а борода понижче пояса.

„Веселитесь, діточки?“ питають, ідучи попри нас, „веселите?“

„Благословіть, отче!“ каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в кресаках) — а сам так і сплакав.

„А чогож бо ти, серце?“ стали панотець голубити, а нарешті додали жартом: „З веселими веселися, не журися! Господь наш Ісус Христос сам так робив, так і ви, діточки; веселіться, доки ще весело! Господь Бог не дур-

но дав і весну, і молодість, і утіху, і скрипки, і пістолета нарешті: все то Бог дав людям, не хто.“

„Правда, панотче, що Бог,“ утяв Василь, а сам так і повеселів. „Він дав чоловікови для його заходу і веселість, і скрипку, і пістолля, лиш аби знав він, коли чим орудувати.“

Можеб панотець були дечого май сказали, бо вони дуже любили з парубками бесідувати та їх правди божої учити, але ніяк було, бо повибігали всі з хати, вхопили панотця нашого любого на руки, та понесли за стіл, — такий се панотець в нас були. Тут приймалися зараз за діло, помолилися Богу, прочитали, що вже там треба було, заручили молодих, та й не цуралися з ними повечеряти: такі се в нас панотчик не горделиві були; не так, як тоті нові панотці, що лишень що зо семинарії повилазять, а тут уже й Бога не хотять знати, не так, аби вони з нами, простими мужиками жили.

Гості вечеряють, музики пригравають, дружечки приспівують, стара Слижиха не памятає з радіщ що вже робить, ми на дворі водно й одно так і гримаємо з пістолет, що аж шиби в вікнах на дрібні кавалочки потріскали, так і дзвонять сиплючись по камінню, а Василь каже до мене:

„Тепер же, братчику мій сердешни, будуть зараз молодих виводити на двір гуляти. Скоро вийдуть, стрільмож два набої нараз, нехай буде братчикови мому да на славу!“

„Та чогож бо ти плачеш, Василю, уже цього вечера другий раз?“

„З радіщ, Юрійку! Ти не знаєш, як я свого брата кохаю.“

„Та того тобі плакати? Але не говори,“ кажу я, „та ладуї!“ — а тут староста, чути, вже й просить зза стола.

Ладує Василь, ладує й я, як мали бесіду, але Василь, бачу, інак собі тоді ладував. От слухайте лиш. Ступає молодий через поріг, а тут їм таку вже дорогу підкладами й устелили — — Грим раз і другий!! Ілаш лиш повалився Калині у ноги, а Василь — мені: ні пари з уст, а кров так косицями і грає! геть мені мою рантухову сорочку оббри-скала.

Молода зомліла. Брат імив Ілаша на руки, та лиш вдарився у стіну головою, а я знов пустив боржій коня, та до Василя. Ні рушиться: куля пішла право крізь серце.

Я витяг йому боржій хустку зза ременя, що йому сестра передала, та й заткав боржій рану. Чи віщувала, вже моя сестричка, як сю шириньку коциками угорськими та ліліточками дорогими вишивала, до чого вона придасться? Не знаю. Я її раз питався, але вона мовчала та вяла. Як та квіточка без сонічка вяла, любка моя, душечка моя, аж доки не зовяла.

Калину понесли більше умерлу, як живу в кліть. Дівки повтікали, куди котра, панотець розважали тітку, кільки могли, а парубки зробили носі з зеленої смеречини, зло-

жили на ній обох братів, та понесли в Довгополе.

Брат мій ішов цілу дорогу при ношах, а самий такий блідий, аж чорний. Я знов вів за ними коні, пана молодого та братового, бо моїм та Василевим побігли два парубки наперед давати знати. Файну потіху принесуть старій-старесенькій Хороцованисі! Лише двох їх мала, як дві оці в голові. Налагодила посаг, та тепер най лагодить на лаві.

Не рано вже було, як ми стали у Довгімполі. Ждав на нас уже увесь рід Ілашів, і мале і велике, ба таки ціле Довгополе злягло, скоро почули, що сталося. А не плачів там, ні — не голошіння, ні! Хіба камінне не плакало, а решта всі.

Нарядив я з братом обох на лаві, головами до купи. „Отто я тебе оженив, братчику мій, соколе мій!“ аж крикнув брат, а сам як заплаче, як упаде на Ілаша, як його обійме, як стане цілувати! А він, сердешний, лежить собі фудульний, як бувало, ані ворухнеться. І я заплакав. Або може не плакати, мавши одним одного щирого товариша, та й того скласти на лаві?! Не смійтеся, пани мої; наші прості груди жаль дужче дотикає, як ваші — панські. Ми серце ще не запечатали в калитці, ані віддали до шпаркаси: як в його є, так і говоримо. Коли се не до ладу, то красно дуже вас прошу, не гнівайтесь.

На другий день приїхали комісари шороти. Господи, як кинеться стара мати! — „А неволяж би вас утяла та укрила, солоната тяжка! Чи тото я вам під ніж синів своїх

годувала? Вон з хати, біси, або в вас сокирою загачу, як у псів, та й сама страчуся!“ А на се як зарує, як припаде до своїх синів, як стане цілувати! Господи милий, Господи праведний! відки тото в матери тільки сліз тих береться, та тільки люби, та тільки жалю?!

Німці пошваркотіли, почічіркали, та й потеклися. „Течіться, як та вода по камінню течеться!“ клене стара: „а над моїми синами не діждете збиткуватися.“ Се діялося в суботу. А в неділеньку зранку й поховали: Ілашка коло церкви, а мого Василька за цвинтарем у куті. Що вже стара напросилася та намолилася панотця, аби й його з братом укупі ховали — не помогало. „Най ваш син,“ кажуть панотець „уже на сім світі покуту приймає; може Господь його за тото на тім світі простить.“ А знай, що Господь милосерний простив; бо така вже вам красна та ясна днинка була, як їх ховали! Тото лиш люди лихі, а Господь милосерний добрий: він нам усім батько, погрозиться, а відтак і обернеться, і вже добрий.

Цілий тиждень стара Хороцованиха не пускала від себе. „Най,“ каже, „мені видиться, що мої сини при мені!“ А сама як заголосить, як ударить сивою головою у стіну, то стіни аж заплачуть! Але третьої неділі треба нам було конче їхати домів, бо неня вже щось три опади переказували. От попрощалися, та й поїхали, обдаровані усею збруєю товаришів наших нещасливих. Брат дістав з Ілаша, а я з Василя усе, усе, що до цятки; та не до того нам було! На саму Пре-

чисту Божу поховали сестричку, а з нею і шириньку тоту кроваву, що я нею Василеви груди зати́кав. Не хотів я їй дати, але як стала покойна просити: „Братчику мій, любий мій! таже я тобі вже не довго буду на сім світку доїдати, — дай мені тоту шириньку, дай, дай!“ От і дав. Носила вона її на серденьку, аж до гробу взяла. „Братчику!“ каже вона мені на саму Пречисту раненько, „здойми-ко мене на твої ручки, але так здойми, як ти мого Васильчика здоймав.“ От і здоймив, та — поклав уже мертву. „Сестричко, сестричко моя єдина!“ сплакав я; „чиж тобі не жаль твого братчика оттак сиротою на сьому світу лишати?!“

Нічого не відповіла, усміхалася. — Знай, побачила вже свого Васильчика.

2. Серце не навчити.

ПОВІСТОЧКА.

I.

Жили в нас в горах два парубки товариші, а що вже буйні та хороші собі були, то й на папері не спишеш, такі вже хороші були сі два легіні. А до того ще як уберуться, бувало, у кармазин та в жировані порошниці, та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата якраз усі у вікнах. „Що ти, дівко, там забула?“ кричить мати на ввесь рот, а донечку мов прикував до вікна. „Ненечко, ох ненечко моя люба, най хоть надивлюся!“

А легіні наші мов не видять, що дівчата вянуть. Понасувають кресаки на мальовані свої брови, кинуть голови д гори, мов лицарі які, возьмуться поза шию, та сміються нищечком з бідних дівчат. А кресаки були в тих двох парубків такі, що кожний вартував ретельно коло яких 500 срібних, коли не більше: такого золота, пав та червінчиків було на їх! Як, бувало зустрінешся з ними, то аж за очі вхопишся, так засіяють!

Вечер дав Бог тихий та милий, сказано, клечальної неділі. Гульки на базарі сьогодні

не було, славне парубоцтво прохожалось гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки, та яли вишниками співати, щоби, знаєте, легіням жалю завдати, а вже нікому так, як сим двом, що як ходять, так ходять попри їх ворота, і боком на них не глянуть. А місяць так і сіяє понад горами, понад красними та високими нашими горами!

„Чого ти так засумував, Василю?“ став один легінь другого питати; „чи не болить тебе знов голова?“

„Або мене коли голова боліла?“ каже другий.

„А учора, йдучи з Ріжі, не боліла тебе голова?“

Василь почервонів трохи, а за хвильку й каже:

„А як тобі у Ріжі Гинцаришина Олена сподобалася? Правда, що козир-дівка?“

„Дівчина на цілу Буковину,“ каже Іван; „гадаю за тиждень старости слати“.

Василя мов на паль хто посадив би. „І я гадаю,“ каже, „старости посилати.“

„Як собі, братчику, любиш,“ умкнув Іван та й стис плечима.

Василь ще дужче осердився: „Таже,“ каже, „оба чей з нею не оженимося!“

„Оба, правда, ні, але я, то знаю, що ожениюся з нею.“

„А чому ти, чому не я?“

„Тому не ти,“ каже Іван, не тративши ані раз доброї волі; „бо я старший, і дівка моя має бути!“

„Колиж бо вона мене любить,“ каже Василь, а сам аж кипить.

„А я її люблю,“ каже Іван, мов кам'яний.

„Або най так буде,“ каже Василь, „як дівка пристане.“

„І так ні,“ став Іван зпроволюка говорити: „Олена буде моя!“

„Хіба мене не буде!“ кремснув Василь.

„На таке я зараз пристаю,“ відвернув Іван смішком: „ходім, та поміряємося. Хто виграє, того й дівка буде.“

„Ходім!“ крикнув Василь.

„А чим, ножами, чи пістолетами?“ питає Іван.

„Чим хоч!“ верещить Василь, „а Олена буде моя!“

„Та вже побачимо,“ рече Іван, „як нам лицарське щастє послужить. Гайда!“

Пішли в чагір. Але доки на місці стануть, скажу вам ще по словечку про їх.

Іван і Василь були се два богатирські сини із Соколія.

Батьки їх були собі сусіди, а вони товаришували собі ще змаленьку і страшно любилися, — бувало, ні кроку один без другого.

Іван був хмурний, неввічливий і дуже фудульний, бувало й гуляти не хоче, а коли піде на базар, то лиш про Василя, щоби дещо не попацив, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та полемінь у печі, а як бувало розсердиться, то гатить топірцем, не питає, чи голова, чи руки, чи ноги. Багато він уже біди зза сього мав, а якби не Іван, то хто знає, що був би ще пацив, а так Іван уже його пантрує,

як око своє в голові. Хоть Василь похопиться бувало, щоби кого по своєму шпобити, то Іван уже вирве йому залізною своєю рукою топорець з рук, а його возьме силою та поведе домів. Алеж бо й Іван, знаєте, не був з тих святих. Як бувало возьме собі що в голову, то гадає, що таки на його мусить бути, аби не знати що, — дуже упертий був. Лиш за тільки його хіба можна пофалити, що за правдою бувало аж гине, аж топиться. Умерла раз на Соколію бідна вдова а шестеро дрібним сиротам не лишила нічого, як одним-одну коровину, та й ту узяв піп за похорон. Іван каже до тата: „Дедю, дайте мені одну корову!“

„А тобі нащо?“ питає старий.

„Вам не питати, нащо. Коли маєте дати, то дайте, а ні, то не допитуйте багато.“

„Возьми собі, сину!“ каже старий.

Іван займив корову сиротам, а попа з димом пустив, — згорів на шкрум.

Ще одно вам розкажу.

Тримав на ріці один жид красний лужок, а Іванова сестра позбирала одної неділі усі дівчата, та гай на той луг у квітки, але жид возьми та пішли своїх шпосіпаків, щоби дівчат грабувати. От постягали з них ба опиночки, ба коралі, ба монества, ба пояси, бабаюри, доста того: посмішили дівчат. Одокія прибігла домів без опинки, плаче, голосить, каже що піде топиться, а Іван сміється: „Так тобі треба,“ каже, „най тобою не носить по жидівських лугах, коли й в лісі й на нашій царині є цвіту до волі.“ В осени найшли жида здохлого в лісі; хтось його там привязав до ялиці та й лишив.

Хто се був такий, не знаю, але далеко від Івана він не утік.

При усьому тому мав він таке чисте серце, як один чистий діямент; гніву і зависти не було в нім за мак-зерно. За отця-матір був би й гадині в очи штрик, а побратима свого Василя беріг як око в голові, аж доки не нагабало його то нещасливе коханне, що вже не одному чоловікови віку укоротало.

У нашому чагорі є красна, велика поляна, покрита шовковою травою та усілякими цвітами: тут наші парубки поставали.

„Стріляй!“ каже Іван.

Василь стрілив. Лиш фоя посипалася з ялиці, а Іванови нічого не сталося.

Іван засміявся, звів скалки, пістоля загреміло, а з Василевого лівого плеча почуріла кров по тоненькій сорочці рантуховій, що сестричка усіма шовками та загірськими ліліточками повишивала.

Іван заток пістоля за ремінь, а сам пішов до Василя, — слеза йому в очах закрутилася. „Видиш, брате,“ каже, „треба нам сього було?“

„Завяжи мені руку,“ каже Василь, спершися на дерево, „бо зачинаю ослабати.“ А кров, бачите, так грає косицями!

Іван здоймив собі боржій шовкову хустку з шиї, приклав лісової губки до рани, та й завязав. „Ходім,“ каже, „тепер до дому, я тебе відведу.“

Пішли мовчки. Але недалеко хати каже Василь: „Олена тепер твоя!“

„А вжеж,“ каже Іван, „по лицарському праву моя.“

„Я без неї не можу жити, брате Іване!“ А се так жалісливо промовив, що аж трохи не сплакав. Іван стис плечима.

„Попрощаймося, брате,“ став Василь далі казати, а сльози йому як град горячі по тварі покотилися; „попрощаймося, братчику! Двацять років ділилися ми лихом і добром, двацять років беріг ти мене, як свою душу. Дякувать тобі, братчику. Прощай мене!“

Обнялися, поцілувалися, сплакнули, та й розійшлися. За Василя ніхто більше не чув, пропав, як під землю впав. Одні казали, що втопився, другі казали, що пішов у опришки, ба деякі казали навіть, що пристав до угорського війська. Будемо видіти, а тим часом ходім до старої Гинцарихи.

II.

Федора Гинцариха була собі багачка на все село, але не сиділа вона в селі, тільки у потоці, у Ріжі. Мала вона там побиті хати, та й мешкала собі мов яка вельможна. А дочка в неї, дочка! — чорнобріва, кароока, а на личку, мов шолонинська рожа молоденька. Стара бувало дує на неї як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киптар уписаний, де пояс славний: Олена все дістала. Стара убере її, бувало як ляльку, та й посадить під образи коло віконця: „Тут тобі, донечко,“ каже, „сидіти, а не коло печи вештаться. Лишенько згорить.“

Але полювали раз над Ріжею два легіні: Іван і Василь, „Е що!“ каже Василь до Івана; „годі! ходім домів; щось мені сьогодні не йде під кріс.“

„Ходім!“ каже Іван, та й пішли. Але не учинилися вони ще в потоці, аж тут здоймився вітрець, звіяв хмарку до хмарки, тай ні з сього ні з того став дощик росити. А наші стрільці навіть без сердаків.

„Що робитимемо?“ питає Василь.

„Хіба повернім до Гинцарихи та пересидимо, заки дощик перейде,“ каже Іван.

Повернули. Стара приймила їх любенько, бо зроду щира була, а часом то любила й забавитися. Наші легіні не були від того.

Але тут інше сталося. Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, як та квіточка на сонці, а Іван, уздрівши Олену, аж упрівав. От-таке то тутки подіялося, та й то за одну мінуточку.

Дощик попійшов трошки та й став. Небо знов чисте стало, як зеркало, гори дишуть усіма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощалися, пішли, а удова їх випровадила аж заворота. „А що,“ питає жартиком, „котрий з вас шле старости?“

Легіні усміхнулися, подякували старій, та й пішли мовчки Ріжею. Сказали собі добраніч та й розійшлися.

Се діялося в суботу. В неділю стрілялися наші парубки, а в понедівнок, знаєте, був у Гинцарихи молодший брат Василів, та й дав Олені знати, щоби вона на його надії не мала. „Ми,“ каже, „з Іваном мірялись: я пройграв,

а ти будеш Іванова. Але не забувай ти про тото Василя, — ти його ще колись побачиш, а сим часом бувай здорова!“

Післанець лишень сказав своє, та й пішов, а Олена в плач, у голос: „Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василиченьку мій!“

„Годі, годі, любко моя!“ каже стара, а сама так і журиться! „Годі, донечко моя, бо головка болітиме, та ще на личку мені змарнієш, — годі, щебетюшечко моя!“

„Нащо мені краси, нащо мені личка мого рум'яного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо!“

„Бідо ма бо з тобою, дівко!“ стала стара нарешті сердитися; — „або Іван може не кращий від Василя, або може не однакі багатирі?“

„Та що мені з того усього, коли не любий!“

Оттак сумувала Олена цілий тиждень, навіть і до церкви в неділю не йшла, але вимкнула в городі стебелце васильку, сіла собі під калину та й в-одно плакала та тулила-пригортала зілле до свого горячого серденька.

Під полудне летить служниця, що за ворітьми стояла, що духу в хату: — „Газдине,“ каже, „до нас старости йдуть!“

Стара шурхнула з постелі в кліть, щоби хоть перебратися, бо з жури за дочкою навіть не перебералася сьогодні, — а сама вже така рада, Господи! „Щож?“ гадає собі: „віддам мою одиначку за хорошого парубка, то й минеться її туга.“

Пішла в хату. Старости привіталися, поцілували її в руку. „А раді гостям, пані маточко?“

„Добрим людям хтож не рад би?“ каже стара. — „А яка щаслива година вас принесла?“, а сама сіла собі в образи.

„Приніс нас, пані маточко, сивий кінь до вашеці на поклін

Від князя молодого
До двора золотого.“

А самі уклонились тричи. Стара зараз пристала, доньки навіть не питаючи. Хотіла, не хотіла бідна Олена, подавала у вечер рушники, а в зимі відогралось й весілля.

Привіз Іван свою молоду жінку до себе, а сидів він далеко у верху. Що вже його старі не тішились, Господи! колиб були могли, то би були свою молоду невістку в образи посадили, та як до святої молилися: так її любили, — але щож? Олена як сумує, так сумує. Бувало, лиш вийде в садочок, вимче стебелце васильку, та й пестить коло серденька, тільки їй і радости було. Або сяде бувало під запашною кріслатою ялицею, та як зачне співати! Аж пташка в лісі втихне, слухаючи її, такий тото голосочок мала. Співає і плаче, а сама, сердешна, бліда, бліда!

Іван був і досі неввічливий, а тепер ще гірший став, мов крига леду студеного; ні доброго слова з його не почути, ні ради, ні поради. От хіба тільки в його розривки було, що стане бувало під явором на обочі, та придивляється світу божому. От тогді ніби трохи повеселішає, тиб сказав, той чистий полонин-

ський вітер тугу його розвіяв, або перед сонечком ясним, що у синіх високостях сіяло, горе його розтопилось, і як віщун наш любий каже:

Сховалося у серці лихо
Як звір у темному гаю...

А в хаті сяде собі кінці стола, зіпреться на руку, засумує, потемніє, а далі як устане, як удариться по полах руками, як здихне тяженько, та й вийде мов п'яний на двір. А стара ненька плаче: „Синку, Іванчику мій золотий, чому ти такий нещасливий? Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати!“ Такої стара бувало заводить, а невісточка її прехороша сидить собі в городчику, та стебелце васильчику до серденька горне.

III.

Дав Господь і Николая святого діждатися. У нас храм. А красно та любо на божому світі! Пташки щебечуть, що чоловік аж сам себе не чує, зелені ліси ялинові позацвітали, та припорошили шовкові трави мов золотим маком. Цвіти та цвіти, цвіти та цвіти, та запахи, та радощі, а Путилівка річка бренить по білому камінню, тиб гадав, що срібло розсипалось та задзвеніло. Мило, весело, — лиш у Івановій хаті сум, мов у домовині. Стара, куди кинеться, плаче: „Синку мій, Іванчику мій! іди,“ каже, „хоть до тещі на храм, може межі людьми розважишся. Іди, любчику мій!“

„Піду!“ каже Іван, а сам аж чорний. так змарнів. „Піду, збирайся, жінко, підемо обоє!“

Зібралися, пішли. Стара випровадила їх аж у плай, вернулася, плаче. А далі як припаде до образів, як стане поклони бити, як стане рустити! „Господи!“ каже, „Господи милосерний! коли нема вже моїй дитині ліпшого талану, то волю я його поховати, легше мені буде!“ Криваві сльози почуріли з темних її очей.

А молоді ідуть собі шлаєм, ні чичирк. А пташка так щебече гаєм, аж просить: „Співайте, співайте, люди, з нами! Дивіться, як красно дав Господь милосерний, співайте!“ А квіточки, що краєм процвітають, собі просять: „Любіться, обніміться, люди! Обгорніть-ся чистою любовю, от як ми!“, а самі пригорнуть-ся одна до одної, мов справді вони обіймаються. А бджілка манесенька гуля та гуля собі плаєм, та в-одно гуде: „Ану, люди, ану подивіться на мене! Адить, я з кожної чічки мід збираю; збирайтеж і ви: світ сесь солоденький, збирайте!“ А кобилечка, невеличка собі, виспіває та вигукує в зеленій траві: „Ану, люди, ану! годі журиться, ану лиш погуляточки, погуляточки по світови божому, от як, та от як!“, а сама як підскочить собі, як знов заспіває, аж дзвонець-зілле у траві зашумить!

Іван повеселішав трошечки. „Олено, серце!“ каже, „коли нема мені від тебе ні словечка любого, то заспівай хоть!“

Вона зараз і завела:

Гей засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
А в лузі, в лузі,

У лузі пшениця:
Там дівчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Та у гору поглядає:
Гей чи високо,
Да чи далеко
Сивий сокіл підлітає?

Літає він да літає,
В кватирочку зазирає:
Гей, сію руту,
Да сію руту, —
Гой подай, мила, руку!

Радаб тобі ручку дати,
Та боронить стара мати:
Узяла мати
Нелюба до хати,
Годі рученьку дати.

Да відсунься, моя люба,
Да відсунься від нелюба!
Зайду я з луга,
Та забю нелюба,
Да як того голуба!

— Ще голосочок прекрасної сеї співанки відбивався гаєм, ти казав би. кожде дерево співало з безталанною молодичкою, аж тут цуп! Василь стоїть перед ними. Увесь у золоті, а сам красний, красний! — ще кращий, як був, лиш що поблід трошки на личку. За ременем пістолета та насажувані ножі.

Молоді стали. Василь протяг руку:

„Як маєшся, брате Іване? здоров?“

„Здоров, славити Бога! а ти?“

„Здоров, друже мій.“ Та й поцілувалися.

„А се де ти дотелер був?“ став Іван питати.

„Був я, пане брате, в Угорщині в опришках; старшував на сто хлопців, — гадав, забуду своє кохання. Годі! Тепер вернув до тебе, довідатись, як живеш. Значно по тобі, що не щасливо. А Олену пізнав би хто сьогодні, що то вона? Не коротай, пане брате, віку молодого: віддай її мені!“

„Жартуєш, Василю!“

„О — я вже давно забув, що тото жарт! Я на правду кажу: віддай мені Олену!“

Іван засміявся, а в Василя уже й ніж у руках блиснув.

Іван вихопив і собі ніж, пустилися один на одного, мов ті тигриси молоді. Страшно було дивитись, як вони боролися, довго не пізнати було, чий верх; аж тут пістоля: грим!! Кров бризнула у три косиці, Василь повалився до землі, а Олена, мов нежива, на його. Як оба товариші боролися, то вона вихопила своєму чоловікови зза ременя пістоля, та хотіла йому в груди, але чи їй дуже рука тряслася, чи що: не трафила свого чоловіка, але Василя — а Іван усе те видів.

Упав Василь та й лежить. Іван схилився, здоймив його на руки та й заплакав. „Братіку, братіку мій, як рідний! ми оба нещасливі!“ А Василь ані ворухнеться. Добре утрапила.

Пообтерався далі Іван, узяв товариша на руки, заніс у чагір, та й накрив зеленим віттям ялиновим. „В-опівночі,“ каже, „я прийду та тебе поховаю. Ходім, жінко!“

IV.

Під полудне стали у старої Гинцарихи, тихо, гейби нічого не було; лиш сорочка на Іванови закрівавлена трохи, більш нічого.

Гостей повнісінька хата, — а хата в Гинцарихи була нова, просторна, музики грають, а наші молодята сидять собі за столом, сказано: у тещі. Олена біла, біла, мов та стіна, а Іван такий веселий, що зроду його ніхто може такого й не бачив. Стара теща лиш повертається у хаті, та в долошки плеще, така рада: „Зятеньку, дитино моя люба, голубе мій сизий! а отсе чого тобі сорочечка покрівавлена?“ А сама хоче мов то обтерати приятними своїми рученьками.

„Лишїть, нене!“ каже Іван; „не обтирайте! се кров з ясного молоденького сокола.“

„Убив сокола, та й піря нам не приніс, щоби ми собі кресаки пообтикали,“ стали другі парубки казати, що там у храму були.

„Питайте жінки!“ промовив Іван грімко, а сам аж підскочив; „питайте її, чому вам піря не намікала; не я убив сокола, а вона.“

Олена встала, та хоче виходити зза стола.

„Сиди, ані руш!“ крикнув Іван.

Стара в плач. „А отсе,“ каже, „я тобі мою донечку на тото дала, щоби ти так з нею обходився? Ох, головко моя нещаслива! ох, дитино моя безталанна!“

Іван обернувся до парубків: „Позвольте, браття, най вам одну казку скажу.“

„Просимо, просимо!“ обізвалися усіма.

Іван став розказувати за якихсь двох парубків товаришів, як вони одну дівку оба полюбили, як вони зза неї стрілялися, як один пішов в опришки — геть-геть розповів усю свою долю, ніби то він якої казки каже, а на-решті обернувся до своєї тещі: „А що ви, не-не, казалиб з такою жінкою учинити?“ (що ніби на свого чоловіка стріляє.)

„Я би такій жінці казала відразу голову врубати, як тій гадині, без суду, без права.“

Топорець лиш блиснув, а Оленина голова покотилася по столови. Іван штрик через стіл. Пропавав.

*

*

*

Ніч ясна була та тиха, місяць сіяв серед неба, зорі плакали, а Іван копав у чагорі гріб, стояв над ним, та й думав. Далі нарубав самим тим топірцем, що своїй жінці голову стяв, зеленого віття смерекового, вистелив яму, розкрив Василя, зложив легесенько до гробу, поплакав над ним, а відтак поклав те пістолля, що його застрілило, а друге, що з його раз в лісі на міру стріляв, товаришови на груди, та й промовив: „Маєш,“ каже, „братчику, памятку на віки! Я не забарюся!“ Накрив його знов зеленим віттям, за-

сипав яму, та й пішов. Третьої днини витягли його рибарі аж коло Тюдева з Черемошу, та й дали старій знати, щоби йшла ховати свого єдинчука. Не прийшла стара мати; як учула, таки впала на порозі без душі. Лиш сестричка Одокійка побивалася над братчиком, а старий дедик давав порядок дома.

Господи, що плакали парубки, як Івана до гробу спускали! Але я сього не запам'ятав, бо то ще тоді діялося, як Буковина волоська була. От що чув від других, те й вам розповів.

3. Штефан Славич.

ПОВІСТЬ.

I.

Най каже, хто що хоче, я все своєї: нема й нема кращого світа понад гуцульські гори. Небо над ними чисте, як дорогий камінь, смеречина зеленіє, як зимі так літі, пташка не втихає, а хрещатий барвінок стелиться по шовкових травах, що цілу Буковину своїми запахами обвіяли. О, панство моє миле! як у кого коли серденько заболить, най лиш іде до нас, а коли тут не подужає, то вже нема йому ліку у Господа милосерного. Більше не знаю вам що казати, от хіба тільки, що як діправди приїде хто коли в наш окіл Путилівський, найже не минає й нашу хатку; стоїть вона коло Сторонецької церкви, мала й невидна, але Бог святий великий, а ми хліб свій (та Божий) перед ніким ще не ховали і не будемо ховати, хіба би Бог милосерний допустив, щоб його таки не мали.

Церква наша стоїть серед села на високім березі, тут бренить ріка Путилівка по білому камінню, чиста, чиста як сльоза, а як пустишся нею, то минеш три селі мов три раї, а на четвертім уздриш на березі страшний ве-

ликий камінь, мов монастир який заклятий або замок який, що до половини засунувся в землю. І хто зна, чи се справді не є який заклятий замок, бо що ночі, бачите, скоро місяць у повні, сидить він (щез би) у одній дірі або на прискалку де, та так вам сумно та жалісливо на скрипонці приграває, що подорожний, аби не знати що, то мусить стати і заплакати. У нас тому назвали тот камінь Бісків (бо ніби біс там грає), а по нему назвали й цілий верх проти того каменя Бісковом.

Верхом Бісковом стоїть не один хутір, а все під побоєм, бо там газди усе багаті, усе багаті, а вже ні один так, як тот Петро Славич, що своїй худобі та сороківцям ліку не знав. Слуг тримав собі більше як двацять, а стара Петриха бувало присягається, що вона хіба лиш в Ордан водиці пє, бо вона, знаєте, в скоромну днину лиш молоко, а в пісний день лиш мід солоденький попивала, а коли хотіла вина, то пішла у земник, та й наточила собі, якого хотіла, бо стояло воно в неї бочками: і угорське, і волоське, і усіляке, а меди аж позацвитали були. В таких розкошах тревали собі наші старі.

Доньок не дав їм Бог був, а сина мали лиш одним-одного, як одну душу, але за то то й хороший собі був, прехороший! — чорнявий, кучеравий, а зростом хоть так невеличкий, але складний, мов якого князя син. Люди бувало на його дивляться як на який образ, а дівчата дуріють: в церкві святій на образи ані глипнуть, але все за Штефанком стрижуть, а коли дяк заспівав „Господи по-

милуй!“, то вони собі нищечком: „Милий, бігме милий!“ А Штефанови й на гадку ніколи не приходило, який то він хороший; такий він собі був, бачите, звичайненький: сказано, чиста ще душа у Господа милосерного.

Але чи дівчата вже за багато нагрішили були, чи таки Бог уже так дав: прийшла рекрутація, Штефана остригли, та й займили до Чернівців, — більше вже його ніхто дома не видів. Про плачі та голоси старині його не хочу вам навіть і розказувати, от хіба тільки уповім, що цілі наші гори одним голосом заплакали, як учули, що Штефан Славич пропав, — навіть і малі діти плакали, не то що. А що вже стара мати напобивалася, то аж годі розписати. Кілько бувало увійде у кліть та гляне на Штефанові убори, тільки бувало й заголосить, припаде, обцілує кожду штучку, зросить кривавими своїми слізоньками, неначе віщувала, що вже свого синка не побачить ніколи. По цілій ночі висидить бувало у кліті плачучи та убрання обзираючи. Алеж бо й убори були в того Штефана, убори! Боже, воля твоя! — все шовк, все кармазин та золото! А за зброю його ясну й не споминаю нічо, бо аж зависть мене бере. Зброя його та убори могли ретельно яких пару тисяч срібних коштувати, коли не більше, — та кому ж їх і мати, як не Штефанови Славичеви, одинчукові такого великого багатиря, як був його батько? — або може не так?

Зо Штефаном жили ми собі як браття рідні. Чи я бувало до них піду, чи він бувало до нас набіжить: попосидимо, поговоримо,

подражнимосся, а часом і погуляємо собі, знаєте, бо сусідські парубки бувало скоро учують, що Штефан у нас, ого! — вже й вони тут; і музику десь видруть, і горівки принесуть, і такі гульки справлять не раз, що брат бувало аж гнівається: „Та цур же вам, навісні!“ сварить бувало: „чи у вас, хло, що днини м'ясниці?“ Але деж там! вони як вам стануть бувало коло брата, як стануть, то брат уже мовчить та лиш сміється, а з досади часом і собі як піде тропака або як утне метелиці! — аж помости гнуться.

А дівки бувало скоро лиш учули, що Штефан у нас, ого! заразиськи найдуть собі діло до сестри до одної або до другої. Сій треба заповлочи, та просить шовку, третій ігла уломилася (Боже мня прости!), четверта прийшла узорець собі нашивати, п'ятій треба чирчику, — доста того: кожда в требі, а лиш, знаєте, так, щоби собі погуляти та з Штефаном зачіпатися. Висидять бувало по пів днини, та все одна від одної: „Ох лишенько мені! а мати що скаже, що я так забарилася?“ — а друга собі: „Неволе моя солона, та стара мене дома вбє!“ — а третя за нею: „Я, сестричко, вже таки й не йду домів, бо тітка десь з тачівкою вже жде!“ Так усі бувало та з того смутку гуляють собі кілька ніч з нами! — аж неня, бувало, вже сердяться: „Та бо то, дівчата, ішли би вже домів!“ — „Пані-маточко, утко!“ стане одна від другої зрікатися, „та я від коли вже кличу Федора (ніби брата), щоб ішли; та колиж бо годі його узяти, а я сама не піду у ночі!“ Таке вони вам нені бу-

вало запіють, та й роби їм, що хоч. А ми собі як гуляємо, так і гуляємо.

II.

Та бо не довго того нашого гуляння й було. Штефана остригли як на весні, а мене в осени, але я його вже в Чернівцях не застав, бо зараз, скоро його взяли, так і займили сердешного в Ардял до реґементу, а я ще служив більше як пів року при вербецирці, доки і мене туди займили. Не діждав би я був ні тот Ардял видіти, ні тоті цісарські дорожечки бити!

Нас провадив один оберлейтман, молодий, білявий, — Господи, що мені добре з ним було! Що днини, що днини, бувало платить мені або горівки або снідання, або дасть доброго турецького тютюну в люльку. Скоро лиш рушимо зо стації, він зараз і кричить: „А де мій гуцулячок, де?“

„Гир! пане оберлейтман.“

„А чому „гир“, чому не „гір“?“ — питає бувало.

„Або тото не однако, пане оберлейтман, чи так, чи так гаркати?“

Він у сміх. „Ану заспівай,“ каже.

„Сьогодні бігме не можу, пане оберлейтман!“

„А то чому би не міг?“

„Захрип, пане оберлейтман.“

Він знов у сміх; а відтак кричить на свого профатина: „Міхал! а дай-но там, серце, мо-

му гуцулови що поснідати. Ну, а тепер співай, або гроші вертай!“

„А я відки гроші маю, пане оберлейтман? Доки ще стояли на Рошоші по кватирах, то все перепадало по копійчині від дівчат, коби здоровенькі, а тепер і те урвалося. Не всігди в середу Петра.“

„Та ти, пташку, і тепер не тинеш з голоду,“ стали декотрі з ряду обзиватися.

„А, не гину! — а ви коби знали, що я ще сьогодні навіть і не курив.“

Пан оберлейтман наш зараз і виймають капшук з тютюном, та й дають мені повну жменю. „Ну, а тепер же співай!“

Я зараз заведу якої там, що він любив, а дуже він наші співанки любив! Дві чи три навіть собі написав, так йому були уподобалися.

От так зайшли ми поволи й до Турди, де моя компанія стояла.

Не велике містечко було собі ся Турда, але гарне та веселеньке, мов у віночку. На горбу стояла церківця з трьома верхами, улиці скрізь широкі та чисті, доми білені та цеглою криті, люди приємні та ввічливі, дівчата як намальовані, а доокола міста зеленіли гори-виногради.

Не далеко міста вийшов против нас один товстий черлений капітан з охвицирами, ніби тото нас зустрічати, а сам такий якийсь неласкавий, надутий, — по чому би й капітан називався? Пообзирав нас, пообзирав, напалив нашого пана оберлейтмана, та й потікся у місто, а нас казав роздати по ком-

паніях. Девять нас відобразив один молоденький фельфебер, та й повів до своєї компанії, звісно: до нашої, а тут віддав нас капралям, що вже умисне того чекали. Я ще з двома прийшов до третього цугу до одного чорнявого капраля, що його Круком звали. Чемний се був козак, дуже чемний, — дай Боже, де він тепер обертається, щоби йому щасливо велося на кождім поступі, бо се не капраль був нам, але батько рідний, а може й батько рідний не дбав би так за своїми дітьми, як він за нами; він бувало сам кару прийме, а чоловіка до біди не приведе. А був він з Галичини, родом, либонь чи не з Шупарки коло Заліщик.

„А ти відки?“ став мене випитуватися, пообзиравши нас на всі боки.

„Я з Сторонця, пане капраль, з Буковини, коли знаєте.“

„З Сторонця? де тото той Сторонець, що я його не знаю?“

„Ледви й знатимете, пане капраль, бо се дуже далеко, на гуцулах.“

„А як ти називаєшся?“ став далі допитувати.

„Так і так,“ кажу я йому.

„Якесь не просте імя, — чи не попівч?“

„Є з нашого роду багато й попами, пане капраль, але я не тудя; я собі так, простий, одної вдовиці син.“

„Нічо тото, синку, нічо,“ став він мене попід бороду гладити; „справуйся лиш добре, то добре тобі буде.“

„Не журися, небоже,“ стали жовніри, що там були в хаті, один від одного вмовля-

ти: „наш пан капраль — батько рідний, вони тобі кривди певно що не зроблять.“

Мені аж сльози стали в очах від такого ласкавого слова моїх товаришів. „Браття,“ став я казати, „будьте й ви на мене ласкаві, я вас буду слухати і поважати по старшині, лиш навчайте мене на добре та наводіть на розум. Я сирота, не обіжайте мене, товариші мої милі!“

Усі зараз приступили, та й стали мене цілувати, аж тут прибігає з міста — хто? Штефан. Господи, як мене вздрів, як не скочить, як не впаде мені поза шию, як не сплаче! „Брате, братіку мій як рідний, деж ми отсе побачилися!...“ Аж пан капраль Крук самі заплакали, та таки всі, що там були тогді. „Годі бо, годі!“ стали пан капраль нарешті казати, „бо ще й мене засмутите.“

„Пане капраль, щиросте наша!“ промовив Штефан, утихомирившись трохи; „як же мені не плакати? само серце плаче, згадавши літа наші молоденькі, та гаразди наші давні.“

Пан капраль ніби не чують. „А хто,“ кажуть „буде з Федьковичем за товариша?“

„Пане капраль,“ став Штефан голубити, „як би ви його не дали до мене, то я би на вас не наплакався.“

„Про мене,“ кажуть пан капраль; та й вийшли на двір, а Штефан ухопив мене поза шию, та й потяг за собою, а сам такий утішний, Господи! „Брате, братчику мій коханий,“ голубить „доки будемо у компанії, то все будемо вкупі!“ Так Штефан, а я дякую Богови милосерному, що таку щиру душечку мені на-вернув.

Алеж бо й є, щире серце се на світі було. Бувало поводитьсья в компанії як який ангел Божий, ані його не чути. З усіма товаришами жив як з братами рідними, а мене знов як жалував, то й брат рідний би був поки світа, так не пожалував. Що днини, що днини платить мені бувало й сніданне й вечерю, а часом і пугар вина заплатить, бо грошей було у його сила, ще з дому, а до того приходили йому що місяця, що місяця листи, а все з великими грішми, бо було відки й сласти. А він мене бувало все питає: „Юрійку, братчику, а не треба тобі якого крейцаря?“

„Не треба, Штефаночку,“ кажу йому усігди, „і я не без крейцаря при душі.“

„А защож ти мою зброю та мої ристунки та мундур чистиш, хіба за дурно?“

„Чуєш, Штефа! ти в мене дуже розумний хлопак, але часом як щось скажеш, то бігме, аж гидко слухати. Таже то, відколи світ, така уже поведінка у війську, що молодший товариш мусить старшому зброї пантрити. А хотьби і не те, ви робите фрайтерську службу, то я вас мушу обслужити: так реглема каже. А ще до того зроблять вас сьогодні-завтра капралем...“

„Мовчи, бо ти бігме в писок дам. Відки котрий, нічо не знає, лиш усе: капраль та капраль, — а Бог би вас побив з вашим капралем!“ Страшне ненавидів покійник, як йому хто за капраля згадав; сяде бувало та плаче.

„Та бо ти дурний, Штефане,“ возьму я йому не раз казати, „коли тебе хоче капітан людьми зробити, то будь. Або тобі може лег-

ше буде, як зроблять якого штурмака капралем, а ти йому будеш мусів честь вести?“

„Ну, ну, лиш не дай ти мені покій! І бігме, що тебе зараз запакую до арешту, будеш видіти; лиш доїдай ти мені багато.“

„А, як скажете іти до арешту, то видко діло, що мушу йти; ви на те робите фрайтерську службу, щоби вас слухати.“

„Мой!“

„Слухаю!“

„А не будеш ти тихо?“

„Таж я нічо не кажу, пане фрайтер, прошу послушно.“

Він аж по полах удариться.

„Юрійку, братчику!“

„Кажи, серце.“

„Не гризи мене!“

„Не буду вже, душко.“

„Забожися, що не будеш.“

„Бігме, не буду.“

„І „ви“ мені вже не скажеш?“

„І „ви“ не скажу.“

„І фрайтером не будеш мене звати?“

„І фрайтером не буду.“

„А підемо сьогодні по розказі в місто?“

„Підемо, чому ні?“

„А куди підемо, братчику?“

„Куда злюбиш.“

„Але заспіваєш мені якої?“

„Отто рація! чому би не заспівав?“

Пан капраль Крук слухають бувало нашу сварку, та сміються. А нарешті кажуть:

„Як ітимете сьогодні на місто, то кличте й мене.“

„Лиш колиб були ласкаві з нами піти, пане капраль,“ каже Штефан.

„А мене не возьмете?“ питає пан фрайтер Білоус. —

„Братчику, лиш коли охота тебе збирає, і овшем,“ каже Штефан.

„Лиш зо мною нема кому піти,“ жалується Цигрис, — а він бувало мене та й Штефана так любить як рідних; де ми, там і він.

„Цигрис, брате, а миж би тебе лишили? Або може ми багато без тебе по спацирах ходили?“ Так ми бувало йому. Оттак тото ми собі жили, і сварились, і мирились.

III.

Але прийшов одної днини такий був розказ до компанії, що десь недалеко Турди в однім селі Волохи побунтувалися та не хотять податок платити. От і вибрав нас фельфебер 20 мужа та й післав з одним капралем у тото село на закуцію, а ми з Штефаном такі уже раді, що собі трохи на волі погуляємо! — позаяка тото вже у війську й воля.

Прийшли ми у село. Двірник зараз покватирував нас хороше. Штефана й мене дали до одного Волоха багача, що найдужче бунтувався. Господи, добре нам там було! Старий дозиравав нас як свої діти, а найдужче вже тішився, що ми знали по волоськи. По цілих ночах бувало, з нами балакає, та розпитує то про се, то про те. На світі нам добре було.

Але одної неділі прийшов до нас кап-
раль, попосидів, поговорив (дуже се ставний
козак був пан капраль) Лагадин, він був з Ма-
маївців), а далі й каже: „А що, хлопці, хіба
підім до корчми, щоб виділи, як тут парубки
гуляють.“ Зібралися та й пішли.

В шинку було набито людей: парубки,
дівки, молодиці, ба і з наших хлопців було
кілька. Волохи привели собі якогось там ци-
гана та й справили танець, а ми дивимось,
як вони там крутяться. О, вже нема як наші
танці руські! — най усі инчі сховаються. Я на-
віть кажу до пана капраля: „Пане капраль,
соколе, позвольте, най і ми собі дамо один
сабаш грати, аби тоті Волохи виділи, що то
танець значить.“ Але пан капраль не хотіли,
а ми — мовчали.

Волоська челядь дуже красна та делі-
катна, а що вже пишно убрана! І парубки
нічого собі хлопці, кремські, охочі, але ні
один межи ними вже так не храбрував, як
один рудий високий парубок у тоненькій за-
бераній сорочці. Як став вино брати, як став
усіх поїти, як став сабаші платити, Боже, во-
ля твоя! Але хто видів, аби при великій пія-
тиці та коли на сухо обійшлося? Пан кап-
раль Лагадин і кажуть: „Ану, хлопці, домів;
тут на гаразді не обійдеться.“ От узяли, та
й пішли.

Другі пішли уперед, а я з Штефаном
та й з капралем ідемо собі поволи дорогою;
аж чуємо, у коршмі гвалт; б'ються. Ми зараз
скочили, дивимося, а Волохи того рудого па-
рубка, що їх поїв, на смерть убивають, уже
лиш хропе. Господи, як повитягаємо наші

шаблі, як станемо Волохів молотити! — по гуцульськи, знаєте; ледве неледве ми парубка оборонили, а з його так тирба і точиться! Якби були не ми, то парубка убивали.

Штефан зараз кинувся до його та став його водою відливати, а я з капралем пудимо Волохів з корчми. Аж тут прибігає і батько того побитого парубка, стар дуже чоловік, як заголосить! „Сину, сину мій,“ став по волоськи приповідати, „чи я вже тебе не просив та не молив, щоб ти твоєї поганої натури покинувся?! Ох, пани мої, пани мої милі, коби ви знали, який я на сім світі нещасливий з сим моїм сином! Він мене без часу у гріб тручає.“

Аж нам старого жалко зробилося. „Не плачте, дядьку,“ стали ми вмовляти, „та він ще молодий, ще прийде до розуму.“

Старий лиш махнув рукою, та гірко, гірко сплакав, повалившись на стіл.

Прийшов і Манолі до себе (так старий звав свого сина); ми його обмили чисто, повязали рани, злагодили постіль на кіллю, та й понесли до його дому, — а вже ніхто так за ним не побивався, як Штефан, аж зажурився сердешний. Ох, щира се душа була у Господа Бога, щира! дай йому, Боже, небо!

Капраль узяв старого та повів, а ми два понесли парубка на кіллю. Прийшли до його хати. Хата красна, нова, білена, попід стелю образи премудрі, а все браними рушниками позапинані, стіни коверцями оббиті, а стіл та ослони усе мальовані. Дуже гарно та чисто було в хаті.

Скоро ми увійшли, стара бабуся як заплаче, як удариться в одвірок сивою своєю

головою! — сказано, мати; а за нею стояла дівчина молоденька, та плакала, плакала!

Ми положили флекава на постіль, а та дівчина як припаде йому до серця, як зарідає: „Братіку, ох братіку мій нещасливий!“ Аж ми усі мусіли сплакати, дивлячись, як бідна сестра побивалась.

„Ну, добраніч вам, дядьку,“ стали ми зостарим прощатися, „та й не турбуйтеся; йому завтра чей ліпше вже буде.“ — „А я,“ каже капраль, „я завтра надбіжу, скоро-день, та й доглежу вашого сина.“ А капраль, знаєте, був раз десь комендерований у шпиталі та знав, як мається коло побитих ходити.

„А миж би вас так пустили?“ аж скричав старий — „сідайте, панство, сідайте, просимо; най вас хоть пошануємо в своїй хаті, буде нам здаватися, що наші діти... коли нам не дав Бог утіхи з Манолія... ох вайльо, вайльо, вайльо, вайльо!“

Ми не хотіли старих ще гірш смутити, та й посідали за столом. Стара зараз кинулась до печи, а дочці звеліла йти в пивницю та вточити вина. А славне туда вино росло.

Увійшла дівчина з вином, заплакана, як та рожа полонинська в ранці під росою. Красна, красна, як намальована. Але скажіть: чи годен я її красу на папері написати? Хто годен, най напише; я не годен.

Стала вона нас частувати, а Штефанко увяв, та лиш на мене повалився. „Пофтім!“ стала вона до Штефана голубити, „пофтім, домнуле, чінстіц де біне“, а сама як подивиться на Штефана, як найдуться її чорні очи з його очима, як почервоніє, трохи що їй пу-

гар з вином не бриз з білесеньких її ручок. Я усе видів, та лиш мовчав.

Повечеряли ми красно, подякували Богу небесному, попрощалися зо старими, та й пішли по кватирях. Штефан нічо до мене дорогою не говорив. Дома я його розібрав, поклав спати, а сам узявся мундур чесати та зброю утирати; далі покутав і я, помоливсь Богу, та й ляг і собі. Трудний був, так зараз і заснув.

Але пробужуюся у ночі, Штефана нема на постелі; чекаю, чекаю — нема. Я боржій на двір; дивлюся, а він сидить сердешний у садку, та плаче плаче!

„Господи святий! — братіку мій, а се ти чо?“

Він лиш махнув рукою, пообтерався, та й мовчить. А сам блідий-блідий!

Я сів коло його: „Братіку Штефаночку, не скажеш ти мені, що тобі є? чи в тебе що не болить, любий?“

„Болить в мене серденько,“ став він промовляти, „та хто мені порадить?“

„Братіку мій як рідний,“ став я казати, „ти полюбив Зоїцу? скажи мені!“

„Полюбив,“ каже, а сам сумує!

„Камрате мій нещасливий,“ став я жалувати, „ліпше би було, щоб ти своє серце розрадив; таже ти жовнір. Що може з твого вірного кохання бути? розважайся, братіку, яко мога.“

„Абож я годен серденько впинити? вона, все вона мені лиш на гадці, вона перед очима, вона, куда гляну.“

Що я вже не намовлявся, що я вже не нарадився — так дарма. Я нарешті вже рад був, що його зотягнув у хату, бо би був ще захворював, серце моє.

IV.

На другий день встали ми дуже раненько, навіть і не снідали. „Братіку,“ каже Штефан, „іди, іди та кажи їй, що я гину, іди, брате.“

Я і пішов. Манолі стогнав на постелі, а я буцім то прийшов його відвідати.

Попосидів трохи, та й хочу йти. Силували на снідання, але я подякував красно, вихожу, а стара грімнула на дочку: „Чому,“ каже, „не випровадиш пана вояка?“

От і вийшла за мною.

„А чому,“ каже потихоньку, „чому не прийшов ваш товариш з вами, га?“

„А я знаю, чому ти з ним таке поробила, що він навіть і встати не може, не то що?“

„Вайльо!“ бідкає дівчина, а сама ніби то й журиться, а ніби й весела.

„Дурно і вайкатись, зіронько моя, — хлопець пропав.“

„Любчику мій!“ жалує вона.

„А правда отсе, що ти тепер казала?“ став я заходити.

„Ох правда,“ каже, „правда!“

„Зоїцо!“ кричить мати з хати.

„Скажіть, що я його люблю, що я його любитиму до самої смерти.“

„А побачити його не хочеш?“ питаю.

„У нашім садочку, по опівночи!“ та й стрібнула в хату — мов ясочка.

Штефан мало мене не задушив обіймаючи, як я йому розповів, що було.

„А чи не дуриш ти мене лиш?“ усе питав та допитував.

„Або я тебе багато дурив?“ кажу я ніби сердитий.

Він так і рад!

Ледве неледве дочекали вечера. „Ходи вечеряти,“ кличу.

Але деж там! — йому вечеря в голові? Таке приберається, та зачесує, та в дзеркальці призирається! — „А не час уже, аби ми йшли?“

Я аж качаюся зо сміху: „Та цур тобі! ще й сонце гаразд не зайшло. А вона казала в опівночи приходити.

Ваги-переваги, діждали ми тої опівночи, пішли.

Біля її хати був красний великий сад, усе яблоні та вишні та сливи. Попід паркан калина понадвисала.

Я став під парканом мов шельвах, а Штефан перелетів у садок, сказано, до своєї милої. Тут і обнялись. — „Серце, серденько! раю мій, покою!“ — тільки й бесіди в їх було.

„Ох Штефаночку ти милий мій, а не покинеш ти мене?“ прощобетала вона нарешті, склонивши головку своєю мов рожеву квіточку на Штефанові груди.

Зоре моя ясна, світе мій рожевий, як ти можеш мене отсе питати? Не питай, душко,

не рви мого серця, бо я ще хочу жити, я ще хочу з тобою нажитися!“

Вона зомліла. „Бери, вийми,“ каже, „мою душу!... козаче мій, місяцю мій, соколе мій!“

Знов обнялися, знов мовчали. А калина укривала їх широким своїм листом.

Стало далі зоріти.

„Штефаночку мій, голубе, а як ти підеш відси, мене поховають! — не годна я без тебе жити.“ І знов як чічка йому до серденька.

„Сонце моє, маю мій!“ став він гудіти як голубчик, — „абож то з Турди сюда далеко? Я можу бути в тебе що тиждень.“

„Що тиждень! що тиждень!“ стала вона плакати, „а я й години без тебе не можу бути!“

„Щож маю робити, ясочко моя принебесная, коли я вже такий нещасливий на сьому світі.“ А сам заплакав, як мала дитина.

З хати щось рипнуло. Поцілувались, розлетілись. Тільки того й щастя було. Штефан дома не лягав уже спати, і мене не пускав, — говорить, щебече. „Та бо чому ти сьогодні якийсь такий неговіркий, Юрійку?“ в-одно мене не питає. А я говорю з ним, як звичайно.

„Юрійку, братчику, який же я щасливий! ти не знаєш; говори бо, Юрійку.“

„Таже я говорю, братчику; чого з мене хочеш?“

„Хочу, щоб ти поділився зо мною моїм щастем; я, братчику, такого щастя ще й не зазнав на світі!“

Гай, гай! думаю собі, чиж довго триває тото наше щасте? От що побачиш його, а тут крикнуть „марш!“ — уже й по щастю, уже й по долі.

Так я собі тогді думав, а се й справді так було. Штефан дожидає вечера як Бога, аж тут приходить післанець від капраля: „Зберайтесь як найборше, мусимо вертати до компанії, розказ прийшов.“

Вернули.

В Турді — як у Турді. Камрати привітали нас щиро, сердечне, сказано: камрати. Капітан сварив, сварив на капраля, чому так припізнився, та й повіявся у цукорню, де собі горівочки здорово все потягав, а ми знов своє діло пазили, аби, як тот казав, світ не без нас. Лиш Штефан мій дуже засумував, таки так засумував, що я вже побоювався, аби не пішов до шпиталю. „Братіку,“ кажу я йому не раз, „товаришу мій милий, розбивай свою тугу, розважай своє серденько, розважай, камрате мій дорогий.“

„Та коби то я міг,“ промовить бувало, а сам ляже на ліжко, тужить. Я вже його не відхожу ні на крок; йому розказую дещо, співаю, жартую, ба далі й сварюся, нічо не помагало: чахне та й чахне, а все мовчить. Не раз йому вже й капралем доїдаю, мовчить.

Але пішов я в один раз на варту аж до цісарської бані, а Штефана лишив дома. „Не журисяж мені, Штефанку,“ кажу я йому ідучи, „бо бігме битиму як прийду.“ Він мов і не чує. Се діялось в неділю.

Цісарська баня стояла на горі: докола гори та сади та виногради раєм процвітали. Сонечко збералось на нічліг, а я сів собі на дворі під вахцимброю та радуюся світу Божому. Аж тут прибігають два жовнірі в чаках,

та таки просто на вахцимбру: „Фрайтер, а не був тут Славич?“

„Або що?“

„Таже дезертирував.“

„Брешете!“ (не до вас кажучи), крикнув я мов опарений, вбігаючи і собі на вахцимбру.

„Бреши ти з усіма псами!“ грімнули на мене тоті два жовніри, а фрайтер питає:

„А чомуж ви його тут шукаєте?“

„Бо ми ще гадали, фрайтер,“ стали вони казати, „що він у Федьковича буде.“ А він бувало усігди, як я де на варті, то зараз по бэфелі прибіжить до мене, принесе горівки трохи, закуски якої, побалакає, та й піде собі коло цапістраху домів.

Як я уже тоту варту збув — не хочу вам казати. Облюзували нас нарешті. Прихожу до касарні, дивлюся: Штефанова зброя висить та сияє, я аж заплакав.

„Чому не обідаєш?“ питає Цигрис.

„Лиши! — потому.“

„Брате Федьковичу!“

„Чую.“

„Велика печаль на тебе.“

„Ні,“ кажу.

Цигрис сів коло мене, та хотів щось говорити, аж тут чуємо по ганках крик: „Славич, Славич!“

Вибіг на двір; аж тут ведуть його два жандари з накрученими багнетами, а з ними йде рудий той парубок, що його Штефан тогді оборонив від смерти.

Я до Штефана: „Братіку мій, рідний мій, а тобі що отсе сталося?“

„Іди собі, йди собі,“ каже, „та мені легше буде!“ Я пішов. Шаблю на себе, та до капраля: „Пане капраль, батечку, пустіть, сизий!“

„Іди,“ кажуть пан капраль, „лиш не барися.“ А самі так зажурилися, аж таки їх нема, — але нічо нікому не кажуть.

Я побіг; Цигрис за мною і в капраля навіть не мельдувався.

V.

Жандари віддали Штефана до гарешту, та й вернули до своєї касарні, я за ними в слід. Один з них був від нас з Шипота, звався Онуфрій Салагор. Кілько то він в нас на храму нагулявся!

„Онуфрійку, братчику,“ став я його благи, „уповіж мені, соколику, що тото отсе такого подіялося?“

Він, сердешний, аж по полах руками вдарився. „От, дурний розум,“ каже, „та й годі. Штефан хотів побачити свою дівчину, та й побіг туду: гадав, що завчасу домів вернеться. Але рудий пес, скоро се вздрів, з кількома такими, як він сам, упали на його потай, звязали, та й до нас знати, що мають дезертира. — Нам ніщо було робити; мусіли його сюду вести: та же ти, братчику, сам здоров знаєш, яка наша служба жандарська.“ Так жандар розказував, а самому аж сльози в очах крутяться.

Я аж осторопів.

„Що тут своїй голові діяти?“ кажу.

„А має Штефан гроші?“ питає Онуфрій.

„Та гроші є,“ кажу я, „але що по тім?“

„Ну, коли є,“ каже жандар, „то добре. Возьмиж 24 леви срібні, та заплати боржій рудому, аби ні в кого нічо більше не допомагався; лиш так хіба би міг скапати штокгавзу, інак ні. Та й то ще від капітана залежить.“

„Біжу я шукати того рудого анцихриста,“ кажу, „а ти, Цигрис, лети, брате, як найборше до нашого пана оберлейтмана, упадь до колін, най роблять милость, най просять у пана капітана.“

Цигрис полетів як стріла, а я знов парубка шукати. Відшукав у однім шинку. Сидить, клятий, коло стола, перед ним оковита, а на колінах, не до вас кажучи, гайта якась, обідрана, боса.

„Добрий день!“

„Добре здоровя!“

„Осьде маєш гроші за твого дезертира.“

„А кілько?“

„24 срібних.“

„Добре.“

„Добре,“ кажу: „але аби мені капітан ні за мак-зерно не знав.“

„Гм,“ став рудий міркуватися, „а я таки до капітана піду.“

„Ба не підеш, собако,“ а сам аж палаю.

„Хібаб ти мені з амое чоловіцтво що заплатив, аби не пішов?“

„А кількож би тобі за твоє чоловіцтво дати?“ питаю я, а тут аж дріжу вхопити шаблю, та затопити як пса. „Але щож,“ гадаю; „я тим нічо не полагажу; тут треба камрата ратувати.“

„А даси 10 срібних?“ питає рудий.

Я йому й кинув їх на стіл.

„Що там? що тото? як тото?“ стали венгерські парубки допитувати, що там були.

Я їм розповів. Господи, як ухоплять мого рудого, як потащать його аж за міст, за Аранюш! а самі стали на мості вартою, аби може рудого не покортіло, діправди до капітана піти, бо такому ворогови не тяжко. Два дні тримали вам легіні варту! Та й скажіть, чи нема добрих людей на світі? Є, але не всі.

Лишив я легінів на мості, а сам пішов домів.

„А щож, Цигрис, брате, як зорудував?“

„Добре.“

„Щож казали пан оберлейтман?“

„А щож би казали, — ухопили шаблю, та й побігли до пана капітана.“

„Дай Боже, аби вони мені ще єноралом були.“

„Ой бо і варта,“ каже Цигрис, „такого пана не знайдеться.“

Другої днини прийшов Штефан до рапорту. Капітан так кричить, так лютує! крий милий Боже, — аж прискакує:

„А ти мені будеш у вірій літати, паничу? Чекай, научу я вже тебе! — Пане оберлейтман: сьогодні пополудню 20 буків йому!“

Пан оберлейтман лиш поклонилися, бо не сміли нічо більше і казати. Доста й так добре обійшлося. Завели сердешного Штефана знов до гарешту.

А я зараз по обіді як піду, як уплюся! „Що,“ гадаю я собі, „волю і я буки брати, як маю дивитися на кару свого товариша.“

Ще на брамі переймив мене капраль Кример, а се, знаєте, був від „наше вірех.“

„Стій, ніроке!“ крикнув. — „А ти п'яне, та? свиня ти, дай Боже!“

„З свині чую, пане капраль, послухне.“

„Гвалт, патруль, супротивація!“ кричить Криммер, „зłodій, опришок, беріть його, каже мені, що я свиня!“

Вибігає пан капраль Крук.

„Ади, Крук, ади!“ каже Криммер, „бери його зараз собі до арешту.“

Пан капраль так і осердилися! „Та я його до арешту дам,“ кажуть, „але ти не називай мої люди свиньми, ти хаптелею вонячий, ти цибулянику!“

Більше нічо йому пан капраль не казали, але взяли мене, та й завели на вахцимру; а тогді були пан капраль Українець на варті, таки з нашого цугу.

„Дивися, Українче брате,“ стали пан капраль наказувати, „най виспитьсья, але не мельдуй нікому нічо, я хочу, аби тото тихо було.“

Спав я геть до пізна в ночі, коли пробуджуюся, а мене хтось укриває плащем, та гріє студені мої руки. Глипну, се Штефан. А варта спала около стола, мов п'яна, — чи то я ще був п'яний, та мені здавалося, що цілий світ п'яний.

„Юрійку, серце, брате,“ голубить Штефан, „що тобі є?“

„Добре,“ кажу; поплентав ще щось, звисно: п'яний, та й обернувся на другий бік. — Не рано вже я витверезився. Пішов до дому. „Аж тепер“ гадаю собі, „буду я матися від пана капраля.“ Ні словечка не згадували. Ох чоловік се був, чоловік! Дай Боже, аби ніколи на лихе місце не ступив!

Се діялося у вівторок, а на другу неділю трафило нас обох з Штефаном на варту коло одного магазину. Вечер був ясний та тихий та теплий, сказано: серед літа. А місяць підповень дивився з неба, призирався, як тото на світі красно. Соловії десь таки і розливались!

Я сидів собі подалік під муром, невеселий. Якись сумні гадки мені все набивалися; гадав, що минуся. Аж тут приходить Штефан, сів, тихонько пригорнувся до мене, а сам такий, такий блідий. „Юрійку, Юрійку мій, братчику!“

„Щож я тобі пораджу, друже мій нещасливий?“

Він заплакав. „Заспівай мені,“ каже, „тої, як летіла зазулечка понад море в гай.“

Я трохи розгадав, та й співаю:

Ой летіла зазулечка
понад море в гай,
Та й пустила синє пірце
у тихий дунай:
Плави, плави, синє пірце,
долів за водов,
А я собі молоденький
човном за тобов.
Приплинемо, синє пірце,
на жовтий пісок,
А там собі заспіваєм
усіх співанок.

Ой маю я срібний перстінь,
пущу по горі;
Ой маю я три сестриці
в чужій стороні..

Ой, маю я три сестриці,
а четвертий брат,
Скажуж я їх закликати
в яблінковий сад;
Всі яблінки солоденькі,
лиш одна винна, —
Сестрички ся посходили,
а брата — нема.

Мій товариш так слізми й умивається! —
лебідь на воді.

„Тихо,“ кажу, „братчику, тихо,“ а сам
виймив шириньку, та й подаю йому, аби
утерся.

„Ся ширинька,“ каже, „ще з дому?“

„З дому, братчику; або що?“

„Нічо, я лиш так питаю.“

„Ablösung!“ крикнув фрайтер від варти.

Штефан схопився, стис мене за руку, та
й пішов на свою пошту, аж тут чуємо — нараз
стрілило, біжимо: а Штефан уже неживий ле-
жить на кровавім камінню.

У вівторок поховав я свого товариша.
Господи, що усі плакали, а вже ніхто так, як
Цигрис сирота, таки топився. А пан капраль
Крук дали за свої гроші красний дубовий
хрест зробити, та на Штефановім гробу зако-
пати.

А що на дворі вже ясно було, як покой-
ного ховали! Ні хмариночки, ні листочок не
ворухнеться! — лиш соловії десь приповідали,
та камраття плакали, бо попа не було, аби хоть
що то прочитав, сказано: чужий край, чужа
сторона.

А Цигрис каже до мене у вечер: „А що,“ каже, „нема твого пана, нема вже кого розбєрати, братчику Федьковичу?“

„Нема,“ кажу, та й ляг мовчки спати. А ті сльози чогось так ллються!

4. ХТО ВИНЕН?

ОПОВІДАННЄ НАРОДНЄ.

I.

Ой, кажу: не то що, але й порох аби їм святився, тим молодим літам! Учорашнє не памятаю, а що тогді діялося що й до крихіточки тямлю.

А нікого я вже так гаразд не запам'ятав, як ту стару Лавриху, що сиділа онде у Тисницькій. Багатирка, знаєте! І полонина своя, і худоби без ліку, а що вже двори побудувала собі, двори... батьки мої! Аж з ляцького боку майстри в її робили, та писали, та мальовали, та перемальовували!

Лавра я не зазнав. Кажуть, що він ще зза молоду отемнів та й скоро і помер. А славлять люди, що йому, покійникови, ні раз якось не велося. Чи мушка, чи скотинка: де що, бувало, піде, відти не прийде, де що пішло, відти не прийшло. Мабуть йому так уже починено, чи що. Вороги, знаєте, та лихі душі, Бог би їх не простив!

От скоро, кажуть, Лавра спрятали, молода удова не загнула руки, як то друга зробилаб, але приймилася за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все

обачно; от і дав їй Господь парть: діждалася і худібки помалу і пасіку собі розвела, і полонину купила і ще докупила, ба відтак і побудувалася, що вже краще таки не може бути. Усі їй бувало дивуються. „Ви, леле Матроно, далі нас заплатите,“ жартують не раз передні газди у селі, чи там ідучи з церкви, чи як.

„Батьки мої любі, голуби мої сизі,“ стане вона їм бувало правити, „а яж би гріха не мала, якби я для своїх сиріт не старалась? В мене господар, знаєте, як був... (а тут бувало як заплаче!) я мушу своїм діточкам бути і вітцем і матірю. Ой так, газди мої славні, газди мої любі!“

А діточок було в її лиш двійко: дві дівчині. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красні обі в світі були! як з образа, а що вже господині, то пари їм не було: чи упрясти, чи виткати, чи вишити, чи закрасити — ніхто як вони; а що вже коло худоби та до пасіки знали, то най і старе сховається.

Але жив у сусідстві молоденький легінь хорошого зросту та личка румяного; Марком його звали. Господи, що покохала його наша тихонька Калинка, а він її. Одно за другим аж гине. Було, зійде місяць з зіроньками, Калина викрадеться з хати, да й уже у садочку, уже коло свого Марочка білявенького. Нічо не говорять, лиш цілуються та обнімаються... Ох!..

„Марочку, серденько, а чого ти оце такий смутний та невеселий? Уповіж мені, душечко!“

„Фіялочко моя препишная, мабiть лiта твої молоденькi баламучу. Я сирота без вiтця i без матери, я бiдний, дуже бiдний, а ти... „та й не доказав, лиш слiзоньки покотились по мальованiм личку, та по молоденькому вусочку. „Дiвчино моя, лишiм ми хiба кохатись.“

„Ти мене можеш лишити, а я тебе не лишу нiколи.“ Промовила та й прилипла йому мов листочок до серденька.

„Нi, я тебе не покину, янгеле мiй небесний, — дiйся Божа воля!“ аж скрикнув Марко, да й знов цiлувались да пригортались до самого свiта. А вiчнi зорi усе сяли над ними. Хто би знав прочитати, що там написано!...

Кохаяться наші молодята якийсь час, аж тут iдуть старости кiньми, далекi дуже люди, аж геть десь з Ляччини. Сватають Калину за одного вдiвця, багатиря без мiри. Вiн покойному Лаврови якось i родич доводився.

„А який Бог вас аж на нашу Волощину принiс?“ питає стара.

„Та гаразд, панi маточко.“ Та й стали розказувати, як старий Микитула повдовiв, як чув через майстри, що тогiдь в її робили, про Калину, та як їх аж сюда за рушниками вирядив. „Повяжiть панi маточко,“ кажуть: „там стадо коней, там пятеро сот рогатого товару, там кошара нерахована, а сам удовець бездiтний.“

Стара така рада! „Иди,“ каже, „доню, та пошукай, що там понатикала та понашивала.“

Калина бух до землi: „Ненечко, ох ненечко моя, не топiть мене за нелюба. Або лучче встромiть нiж у серце, та лiпше менi буде.“

Стара мов і не чує. „Що ти знаєш,“ каже, „ти ще молода. Або може я тобі не мати? Іди та давай лиш рушники.“

Присилувала, віддала.

II.

По весіллю забрав молоду з собою. Посагу і ниточки не хотів. „Нащо мені,“ каже, „посагу, нащо мені віна, коли в мене скриня грошей в земнику.“ Поїхали.

По новій господі ходить Калина мов не по свому світу. Все лиш він один їй на гадці. Що старий не вмовляє, що не діє; дарма.

Одної неділеньки сидять собі обое, одно в один бік дивиться, а друге в другий, ні чичирк. Аж тут уходить у сьвітлицю легінь молоденький, увесь чорно убраний. Поклонився.

„А відки легінь?“ пита старий; „куди дорогою?“

„Буковинський,“ каже; „іду служби шукаючи.“

„Наймися в мене.“

„Та добре.“

„А що правиш.“

„Що другим даєте, то й мені даєте,“ каже.

„Згода. Просимож у хату.“

Старий сказав, та й пошкатульгав у коршму. Бачив він свою недоленьку, та й топив її у горівці. День в день у коршмі напивається.

А молода молодичка дома умліває.
„Марку, коханячко моє незабутнє, іди, іди від нас, не рви моє серце!“

Він за кресаню: „Іду,“ каже, — „до Черемошу глибокого не далеко.“

Вона його за ручку: „Не йди,“ каже, „або й мене бери.“

Остались обоє, обгорнулись, — нічо не говорять, лиш плачуть. А він нарешті промовив: „А чого тобі,“ каже, „попід вічка такі синці? чого, голубко?“ та й знов став цілувати.

„Нелюб убиває,“ каже. „Ох, Марочку, серце моє, кобиж то ти знав, як він бє! ох, да якжеж він мене бє, бє! — А ти не чув?“

„Чув, голубко моя нещаслива. Продав зараз і ґрунтик і хату, а сам пішов сюда. Буду, гадаю собі, до їх в найми проситься, та й не дам мою квітку толочити. Я тебе не дам, крішечко моя.“ — Так говорив, обіймаючи її, як голуб голубку.

А старий із коршми. Пяний-пяний! — Та й до жінки:

„А чому ти мене не любиш, га? — Тисяка така дочко!“

Вона мовчить.

„Чому ти мене не любиш, я тебе ще раз питаюся!“

Вона мовчить.

„Ех!“ — Відмахнув сокирою, та хоче її в голову; а Марко лап за руку; „Стій!“

Марко був сильний хлопець. Старий згвалтував та пустив топорище, а сокирка відвинулася, та йому право в чоло. Відразу пав без душі.

III.

Марка звязали та віддали до неволі. Кажали, що він стрія зарубав. Що божився, що присягався — дарма; не ймили Німці віри.

Хотіли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годі вже було: від тої годинионьки, як головництво сталося, вона без ума. Нічо бувало не робить, лиш сидить у віконці, та все питає, випитує: „А не йде, каже, Марочко, га? не йде мій милесенький? — ох, щож бо то бавиться коханнечко моє молоденьке! Де ти пробуваєш?“

А він пробуває у славнім місті Станіславі, у темниці; на руки і на ноги кайданнечко гостре. На другім місяці і поховали.

Нераз там оповідає старенький гайдук, що хворих невільників дозирає; „Я прихожу,“ каже, „одної неділеньки в ранці, а він лежить на постелі, ручки на грудях. —

„А ти хворий, небоже, ти дуже хворий?“ питаю.

Він на мене пильно-пильно подивився. „Хворий, батечку;“ та й хопив мене за руку. „Не був,“ каже, „ніхто від нас?“

„Не був,“ кажу. — А він, сердешний, забув, що де Станіслав а де Буковина. А що його любка уже без ума, мабуть також не знав. Його вхопили, знаєте, як на воздухах, у темницю.

„Я, дядечку, стрія не зарубав,“ каже він; „чи хоть ви мені на сім світочку вірите, що я не винен?“

Я стис з плечей, а він яв плакати: „Боже, Боже,“ каже, „в яку я годиниочку народився?“

„Цить,“ кажу, „цить, синку, не гнівай Бога; він тобі допоможе.“

„О, вже,“ каже, та й накрив собі очі. Але за часок знов до мене обертається; „Я би, дядечку, пішов до віконця!“

Повів я його помаленьку до вікна. Відти було видкося геть-геть аж у гори, що так у ясному сонечку і леліли! А він дивиться, призирається; а далі як припаде ік залізним ґратам, як заплаче, заплаче! — Не знаю, як лиш ті залізні штаби не потріскали.

„Іду,“ каже, „зараз.“ Глянув ще раз у сині свої гори, притулив голівку ік холодним ґратам, та й уже — по нему. „Марку“ кричу, „Марку! Бог з тобою, опамятайся.“ А він лиш хляв на мене, як той явір підтятий.

Так розповідав нераз старий гайдук, а сльози як горох котяться по снідій його тварі.

IV.

Пішла скоро поголоска й волоським повітом. Приїхала стара та й узяла дочку з собою. Да що з того, коли навіть і неню собі не пізнає. „А ти хто?“ — питає її ув одно.

„Таже я твоя неня, синку!“ голубить стара, умиваючись крівавими сліззоньками.

Вона лиш покиває головою: „Та ти мені не неня!“ каже, „а деж ти мені неня?“

Одної неділеньки рано і змилася сама, і счесалася сама, і убралася сама, да так уже гарно! — навіть і завітчалася. Стара вже не ходить по двору, та не молиться Богу! — „А чей Господь милий,“ каже, „умилосердисься

і на мене грішну. А чей Матіночка Христова помилує дитину мою нещасливу!”

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий, саме проти віконця, а сонічко присвітило на личко її білєбілесеньке, та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матери: „Матіночко,“ каже, „ану припадьте і ви, та кажіть мені Отче наш, а я за вами казатиму.“

Стара припала та й проказала їй і Царю Небесний, і Святий Боже, а вона, сердешна, вже так красно та пильно говорить. Аж у Отче-наші зупинилась:

„Ненечко,“ каже (та й справляє пальчиком у віконце), „ах, матіночко моя, адіть! оо! — ох, ненечко моя, любко!“

„Да Бог з тобою, доню,“ голубить стара; „таже там нема нічо, серце, нічо нема; ади, у віконці, там лиш от склівочка з квіточками, з твоїми квіточками, душко!“

„А межи квіточками мій Марочко! Адіть, адіть, ненечко, як він мене мило кличе викликає. — А який же він красний! Ох, да який же він красний, ненечичко моя! да який же він ясний, та убраний... а на чолу йому зіронька сіяє! — ану, дивіть, ненечко: а так, що зіронька?“

„Дитино моя дорогая, дитино моя люба,“ просить мати, схопивши її за ручки: „Бог з тобою, — там нема нічо.“

„Оф!!“ — скрикнула та й ухопилася у сердечка; „іду милий, іду милесенький мій, жди....“ та й повалилась мамці своїй на коліна — без душі.

V.

У два роки віддавалася й Оленка. Господи, що за красава дівчина з неї вибралась: кров та молоко. Але стара її вже не силувала. „Іди,“ каже, „доню, за кого тобі мило та любо, а я собі піду у монастир, чей бих там спокутувала гріхи свої неспасенні. — Да чи і простить мені Бог, що я три душечці погубила?...”

Так стара, бувало. А її донечка вибрала собі молоденького слусаря, легіника не то на всі гори та на всю Буковину, але на цілу руську Україну. Господи, що за речи він роблював! що креси, що пістоллети, що ножі, а що вже за топірчики мудерні зсипав, то не знайдеться в світі. І оці порошниці, що на мені, то він робив. А ще хвалився оногди, що має піти до Станіслава, та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз, такий, аби в світі не було такого. Най йому Бог допомагає, на що гадає.

5. Стрілець.

I.

Мій старший брат, знаєте, та кохався у стрілецтві. — Господи, що кохався! Як бувало така днинка випаде, що не може собі погуляти тими темними лісами, то його аж нема. А хороший собі був парубок, о, хороший! Усе в чорній одежі ходив, в дорогій, а чупер носив собі коротенький, чисто.

Полює мій братчик, що полює, але від якогось часу став він дуже баритися по лісах. А дядик раз питають: „А де ти оце так забарився, Онуфрію?“

„Да я,“ каже, „гнався за оленем аж під самий Буковець!“

Дядик лиш покрутили головою: „Да чи ти собі, хлопче, куничку де не переймив?“

Мого брата мовби хто окропом попарив, так зачервонівся, та й утік з хати, а дядик у сміх: „Еге!“ кажуть, „туда стежка в горох!“

Полягали.

II.

Господи, що я був хлопцем пустий! Де бувало які хвигли вистроються по селу, то без мене не обійшлося. — „Ого!“ кажуть люди,

„оце вже того шибеника робота!“ Але про те мене всі любили, а дядик найдужче.

Другої днини досвіта брат знов кріс на плечі та в ліс, а дядик мене кличуть: „Грицьку!“ кажуть, „ану сюда, — Грицьку!“

Я прибігаю: „А що там, дядичку?“

„А йдиж мені,“ кажуть, „за Онуфрієм назирці та дивися, кудя він піде та що він робитиме. Але сохрaнно-ді!“

Мене мовби маслом хто помастив. „Гайда, гай!“ кажу, та стрібнув у ліс, мов та яведа. — Дивлюся, а братьо так стриже плаєм, так стриже! аж хвоя сиплеться; так тото йому, ба-чите, квалтно. А я все за ним, все за ним, — сунуся як лис.

Недалічко якогось хутора зупинивсь, — зазирає попід ліс так уже приязно! „Не видно,“ каже; „забарилась.“

„Еге,“ гадаю я собі, та мов той кіт вихопився на одну високу ялицю; сижу собі як дідько, ні чичирк.

А брат зза череса угорське своє пістоллятко: гримнув раз, гримнув і другий раз, аж гори загуркотіли, та й сів собі на колоді, а я аж щипаюся з цікавості, що то буде.

Аж тут: чах! чах! — крадеться попід ліс молодичка, мов ласичка. Прибігає; він її вхопив на коліна, притис до себе, цілюються так, страх! — „Отто,“ каже, віддихавшись, „оттож я забарилась! Доки свого недужого чоловіка покутала, доки що.....“

Він зітхнув тяженько. „О!“ каже, „ми будемо мати гріх за оце!“ А відтак як крикне:

„Олено, Олено! нещастячко моє; лишім ми кохатися!“

„Да чи так?“ каже вона та й стала глумиться: „хто дав принуку, чи я, чи ти — га?“

Він заломав ручки свої білі, а вона:

„Го-го! паничу, я не таких ще виділа, як ти. По смерти каяння нема. Мій чоловік сьогодні — завтра —“

„Да не згадуй мені хоть твого чоловіка!“ крикнув брат не своїми голосами, та й повадивсь на колоду. „Бог би тебе,“ каже, „побив!“

А вона буцім то не чує. Зараз сіла коло його, поклала голову собі на коліна, стала пестити, цілувати, лоскотати. Мов та гашечка коло його веться. Братіка мого мовби чарами хто обійшов! прилип до неї як той метелик до меду.

„Ади, що я тобі принесла,“ каже вона та й посягла в пазуху. Я хотів ліпше видіти, нагнувся з ялиці, а віршечок хрусь! — а я гегеп з ним до землі. Ох, обдряпавсяж я на ломаччя, обдряпав! А брат до мене:

„А тебе,“ каже, „котрий анцихрист сюда приніс та ще в смерічку висадив — га? Не міг де інде зависнути, та тут чортова неня випялила?“

Я так вже й стогну! „Ох!“ кажу, „ой-ой! гину, — свічки, гину!“ А тут так бих сміявся, що аж пукаю, та не смію, — убе, гадаю собі.

„Но-но!“ каже, „я тебе зараз вигою! Лиш коби мені дядик за мак-зерно довідались, що тут було, то на колу тебе повішу, хло, як ворону! Рушай домів!“

Ніколи було не йти. Пішов.

„А що?“ питають дядик.

„Та нема нічого,“ кажу. Вперше я оце перед дядечком збрехав. Та добре, що хоть не забожився.

III.

Щось у три чи в чотири дні потім чуємо ми: по душі. Ненечка зараз і стрепенулись: „А кому ж оце?“ кажуть.

„Та то старому Бердареву,“ уповідають.

А мій братьо не ждав і тижня, але каже старині: „Я хочу женитися!“

„Таже ти ще молоденький!“ кажуть дядик, „ніяко тобі ще вязатись; от погуляй собі ще років зо два, щоби тобі жалю не було по твоїй молодости.“

„Я вже до волі нагулявся, дядичку! пора мені газдою статися.“

Дядик подумали трохи. „Про мене!“ кажуть. „А деж ти міркуєш брати?“

„Бердареву молодицю.“

Неня в плач: „Сину мій, золото моє, соколе мій! не бери удовиці! У вдовиці чари на полиці. Не бери, голубе мій!“

„Коли не даєте мені брати Бердареву, то йду в світ від вас; я без неї не можу жити.“

А ненька йому в ноги: „Бери“, кажуть, „де хоч; бери, що хоч, лиш не йди від мене, не йди, соколе! я умру.“

У пять неділь відогралось і весілля. Господи, що гуляли! Лиш неня ходили, мов убиті; не по їх була ся пара, та щож уже мали

своїй голові робити! А тітка все ходить та в-одно: „Починено! починила йому сука (не до вас кажучи), — о, починила, Онуфрійку мій, синку!“ Дуже вони, знаєте, брата любили, а такі собі були, що як намотають собі що на вус, то все дарма. Аби їх убив, то вони все своєї будуть.

А люди все до них: „Та-бо мовчіть уже, тіточко! хоч тепер мовчіть, — не чиніть слави, голубко!“

Так вони: „А чомуж бих мала мовчати — га? Я не буду мовчати! Таки щоб знали, що починила, починила, починила — і починила! А хтож видів, щоби такий цвіт молоденький та дивився на таку бабу? Перед панами, перед попами, перед світами казатиму, не то що! У девятьох церквах присягну, ой присягну!“

IV.

По весіллю брат відокромився від нас, пішов до жінки собі. Дуже рідко у нас бував, а невістка таки ані раз; вона неню ненавиділа та ще й хвалилась, що битиме.

Але наш війт та женив сина. А дуже він з нами добре тривав, з усіма. От і просить на весілля.

Доста нені не до того було, а прецінь пішли. „Щож?“ кажуть, „коли так щире просять, чому би не піти! З людьми треба якось жити. Сьогодні — завтра загину, та як людей не буде, хто допровадить до гробу?“ Пішли.

На весілля тім був і Онуфрій з жінкою собі. Він щось невеселий, не так, як бувало, коли гуля собі, як той орел сизий попід сонечко. А мати стали його питати: „А чом ти, Онуфрійку,“ кажуть, „до нас не приходиш? Забуваєш свою неньку стареньку.“

Хотів сердешний щось відповісти, але невістка його пхнула в бік, а ненечку в лице — трас! трас! „А чи ти,“ каже, „маєш мені чоловіка кликати — га? Хто йому паня: чи ти, чи я?“

Ненька не рекли ні пів словечка, лиш заплакали гіренько та утерають собі кров, що так пішла з них чурком, алеж мого братіка неначеб хто обміняв: Господи! як ухватить свій келеф позолочений, як стане жінку бити! „А чи ти,“ каже, „сяка-така будеш мені неньку зневажати?“ Певно, що був би на смерть порубав, якби були не люди. „Утікай!“ кажуть їй, „коли хочеш на світі жити; ми його натуру вже знаємо.“

А вона стала на дверях як була: розхристана, кровава; хрусталь та монества золоті на ній пірвані, та й махає на брата: „Ждиж,“ каже, „вражий сину! попамятаю я тобі оце, не бійся!“ та й пропала. А Онуфрій рветься від людей, неначе той цигрис в заперті: „Пустіть мене,“ каже, „люди! нехай її порубаю, нехай її розсічу, як гадину!!“

А тітка снуються поміж жінками, та ув одно: „Відьма! знахарка! мальфівниця! троюда! А яж не казала! А яж вам не казала, ластівочки мої пишні!“

V.

І те весілля минулось, як не було, лиш неня плачуть ув одно. Аж тут приходить мій братік, блідий-блідий, мов то не він. Увійшов, поклонивсь та й сів собі на лаві.

Ненечка аж ізлякалися: „А оцеж що тобі, синочку мій золотий, дитино моя люба?“

„Нездужаю,“ каже, о — нездужаю!“ та й склонив головку на ручки собі, хитається, мож той явір підтятий.

„Бідож моя!“ рекли мати та кинулись до постелі, стелити. „Ох знала я, знала, що то таке буде! Іди та ляж, сину мій нещасливий.“

Він зітхнув лиш тяженько. „Грицю,“ каже: „ходи, роззуй мене!“

Обліг мій братчик; лежить. Такий став, як тінь, ніхто би з роду не казав, що це він. А старі ходять мов убиті.

„Тепер я вже не зрозумів, що своїй бідній голові діяти,“ кажуть дядик, ударившись по полах руками; „що хто казав не казав — усе робив, не помагає.“

„І не тратьтесь дурно, і не трудітесь, дядечку мій любенький,“ рече Онуфрій, „мені вже не поможеться. От пішлить лучче за попом, аби без порядку не піти — бідна головко!“

Дядик в плач, мати в голос. „А чим же ми тобі так докорили, синку мій, що ти нас хочеш осиротити? Онуфрійку, дитино наша кохана!“

А тітка на двері: „Тепер же я,“ каже, знаю! От тепер же я аж знаю!! Напоїла,“ каже, „ящуром напоїла! Циганка Хима —“

„За попом!“ крикнув брат на силу, „ідіть за попом!“

Побіг я до пан-отця. Сидять собі у кріслі, а перед ними така книга, як половина цього стола: читають.

Я поцілував їх у коліно та й став їм казати, чого я прийшов, а вони аж стрепенулись. „Онуфрій,“ кажуть, „Онуфрій умерає? А оце що йому.“

„Хто би знав,“ кажу. „От упав та й лежить. Уже й клик викликали, і пострів висували, і кілки відбивали, та дарма. Тітка кажуть, що його напоєно.“

VI.

Були й пан-отчик. Спорядкували хорого, попосиділи, поговорили та й пішли. А він ніби то повеселішав трошечки та й кличе мене: „Іди,“ каже, „Грицьку, та склич мені побратимів, най попрощаюся, лиш хутко, братіку!“

Збіглись усі, обступили: „Онуфрійку-братчику, товаришу наш милий та славний, що з тобою?“

„Умераю,“ каже: „прощайте, товариші мої!“

Вони так і заплакали покотом. „Най тебе,“ кажуть, „Мати Божа прощає, товаришу наш годний та славний!“ та й стали з ним цілуватися; а дядик та неня у слізоньках по-

тапають. Аж тут старший парубок, що брата за голов держав, як не крикне: „Свічки! свічки давайте!“

Ледве що свічку спостигли зажечи, а братіка мого вже не було на світі. Лиш товариші стоять около його та сліззоньки втирають.

VII.

Поховали мого братіка любого, зробили обід, але її не було. Пє та гуля собі у Хаїма та з парубками водиться. „А що!“ вівкає на весь світ, „він гадав, що над мною старшуватиме? Нехай же тепер старшує. А й стару відьму (оце мою неню) маю ще навчити, лиш най мене не перепросить!“

Але ненька її не перепрошували.

Зараз по похоронови як облягли, так і не здоймились — спочили. А як умерали, то мені наказували: „Не бери,“ кажуть, „удови, бо яб тебе з того світа прокляла.“

„А яб йому головнею очи випекла!“ кажуть тітка.

Да трапила й коса на камінь. Гуляла наша невісточка, що гуляла, аж висватав її один урльоппник, що в кирасирях служив; висватав та й узяв. О, тогді вже ніколи було гуляти та бришкати: привяже бувало її за кіски до лави, покладе перед неї око води та хліб з попелу, замкне хату на ключ, а сам піде собі в корчму, або справиться по храмах та по свестіях.

Казав Бог дати,
Лиш треба ждати.

VII.

Сижу я собі раз у дровітні та роблю нові чепиги до плуга, а вона йде, стара-стара та бідна! Дивиться в наш двір та й заплакала: „О,“ каже, „Онуфрійку мій, господарю мій! коби ти мені жив, яб твої слідочки продувала.“

А на його могилі четверті вже чічки процвітають: і білі, і голубі, всілякі.

6. Таліянка.

І.

Від матери я маленький оставсь, а батечка мого таки і не тямлю — покойні!... От і пішов поміж чужі люди. А чужі люди які? І роблю було день і ніч, і корюсь, най би малій дитині, а все таки не було мені просвітлої години; а ти сякий, а ти такий! і шматок хліба не варта, що їси, не то що! От таке то було. Хіба лиш одна гадина мене не їла...

Да нарешті дав Бог доробитись і мені; вже маю і пару воликів своїх, і коровку, і овечок з пасемце. А все те оцими своїми бідними руками замучив, бо Бог мені допомагав, за те мабуть, що я кождому було по правді хожу. Та думаєте, що я радувався мукою своєю кривавою? ! Прийшла вербецирка, а вїйт не мав кого за свого сина упхати, та мене сироту. От таке то безталання!

Лиш за тільки ще лишив мені Бог щастя, що мене хоть у тому війську ніхто не збиткував. Да й не мали за що, коли я було кождого послухаю, кождому честь оддам, а царської служби було пантрюю, як ока в голові. Другі

не раз було з мене аж сміються: „наш Харюк,“ кажуть, „наваживсь конче старшим бути; так ставиться, так ставиться!“

„Еге, братіки,“ кажу я, „ставтесь ви лиш, а я не ставлюся: є кому старшувать і без мене.“

II

По котрих то краях ми не стояли! Були і в Австрії, і в Тиролях, і в Угорщині, і в Чехах, а нарешті зупинились аж у тому славному місті Венедику, що якийсь вражий син серед самого моря збудував, на безголовя собі, чи що. Двори такі великі, як світ, стоять вам у морі, буцім це яка калабатина, де баби коноплі пражять, чи як там.

А що церкви у тому місті преписні, то й не казати; але вже ніщо так, як один двір величезний, де славять, якісь то Дожі колись то пересиджували, чи що. Ох, та двір же то двір!... мабуть і змалювать такого не можна. Як було часом підемо там на варту, та стане нас один Таліян по усюдах водити, та все показувати та розповідати, то й очей своїх забудемо, а не надивимось. А тут зараз і монастир святого Марка стоїть, і базар преписний, і голубе море грає, а на морі огрядні кораблі без ліку-міри стоять собі пишними рядами та ряхтять, мов те павяґе піря на сонці, або ті маки цвітущі, що вже ні переписати ні перемалювати.

III.

Був у нашій компанії капраль один молоденький, личка мальованого та хорошого стану: Василь Коронійчук звався. Такий то вже, такий! було увесь світ лиш на його дивиться. Да відколи прийшов у той Венедик, то неначеб хто обміняв його, чи що: і на личку змарнів, і волю стратив, і ходить засмучений та задуманий, хтось би був гадав, що в його сумління недобре; було й на погуляннячко наше молодецьке не прийде, не то що.

„Що вам оце такого подіялось, соколе пане капраль?“ станемо ми не раз питаться; „ви може нездужаєте, чи що, або може квартира ваша нездорова? Хлопці! хто з паном капралем на квартирі? яка там квартира?“

„Та пан капраль сами на квартирі!“ обізветься дехто з цугу; „вони вже давно сами, ще відколи Маник у шпиталі, — буде три місяці.“

А пан капраль Чибринюк (старший капраль у нашому цугу) слухають та й лиш подивились на Коронійчука. „Василю!“ кажуть (вони собі були з одного села, та й не чужі), чи ти лиш, небоже...“

Коронійчук так і зачервонівсь, а пан капраль Чибринюк яли його за руку, а йому на руці такий то вже перстень срібний, сипаний! Чибринюк стягли перстень та й сховали. „Тобі,“ кажуть, „не треба вже цього перстеня: відошлю його до —“

А Коронійчук як упадуть йому в ноги: „Братіку, каже, прости мене!“ а самі плачуть,

як мала дитина. Але пан Чибринюк як гукнуть на мене:

„Зберайсь,“ кажуть, „хлопче, саком-пак, підеш з паном капралем Коронійчуком на квартиру!“ А сам так то вже якось на мене подивились дивно!

„Добре, татку,“ кажу. Зібравсь та й пішов.

IV.

Квартиру ми мали в одного старого купця Таліяна, що в його чотири кораблі свої по морі ходили. А що вже за двір мав, то двір! мабуть би й цареві не сором булоб ув йому сидіти, не то що. Що світлиці величні, що ганки пишні, а що вже в тих світлицях гарно, то й не сказати; куди ні глянь, все золото, все парчі дорогі, все оксамити, хто зна які, а стіни, коли не з дзеркала, то з дорогого мармуру, а коли не з мармуру, то з білої риби кости. А що вже помости дивні там були! Бач, насажувані, да так насажувані, що ніхто би і не вгадав, як то, та з чого то.

Наша світличка була у нижниці, над самим морем, а з дверей виходилось на один широкий ганок з білого мармуру лискучого, з білими стовпами та з широким поруччям мармуровим, позолоченим. Господи! що там любо було пробувати! Сяду собі було у великому вікні широкому, та дивлюся, як ті морські філі одна другу здоганяє, наче ті голуби сизі пригортаються, або вийду на ганок, зйду собі східчиками аж у море та граюсь з бі-

лою рибкою, гулячи її хліба кришечками, а ні, то слухаю-прислухаюсь, як ті молоді рибалчики собі приспівують, або ті пишні керманичі кедровими веселцями плюскають.

V.

Одного вечора, вже пізно було, сижу я собі знов у вікні та думаю, а пан капраль мій вийшли на ганок, обняли обома руками холодного стовпа, притулились ік йому, а сами дивляться, як той великий та кривавий місяць з тихого моря виринає; аж тут — править мальоване човенце, править та й прибило до самого ганку, а з човенця виходить панночка якась, уся в білих атласах убрана, виходить та й право до пана мого молоденького. А вони, сердешні, стоять собі мов приковані: ні пари з уст. Прийшла та й обняла їх білими та манесенькими своїми рученятами:

„Василю,“ промовляє, „ангеле мій, се ти? — Василю!“

Вони наче не чують, а вона знов: „Ти не чуєш твою милу, мене покидаєш? скажи мені!“

„Вже й покинув,“ кажуть пан капраль стиха, та й зітхнули.

„Не кажи так, серце. Я знаю, що ти оце дрочишся, а я й в жарті не хочу такі речі чути. Васильку!“

„Я не жартую, сеньора.“

„Недобрий молодче! чиж можна мене так налякати? — Осердився мабуть, що я цілий тиждень не приходила, а я, серце, не була до-

Ма: я їздила аж у Відень до твого царя та кúпила тобі одправу. Возьмемо шлюб, милий. — Чогож бо ти так дивишся понуро?! Возьмемо шлюб, серце!“

„Не возьмемо,“ каже мій пан, а сам білий, білий, як та стіна!

„Чому ні?“ питає Таліянка.

„Бо я вже жонатий.“

„О Пречиста!“ аж скрикнула Волошка. — Гострий ніж блиснув, пан капраль поховзлись по крові своїй багровій на мармурову плиту, а доки на моїх руках Богу духа дали, нещаслива дівчина вже давно спочивала — на дні моря.

7. Кобзар і жовніари.

1862-го року стояли ми ув одному містечку на Семиградіх, Кезди-Вашаргели звалось. Містечко це було маленьке, не гарне; от і не волочивсь я по базарі, а сидів собіі дома: читав або що.

А по „розказі“ і тільки вже мене не кортіло на місто. Не встигну було і шаблі одчепить, а тут уже і наші хлопці позлітаються до мене, мов ті соколи ясні.

„Здорові були, пан лекман!“

„Дай вам Боже, пани! — а щож там?“

„Нічо, добре, Богу дякувати.“

„Сідайте, братіки!“

Посідали. А поштар з двома паками на двері. „Чи тут мешкає п. лекман Федькович?“

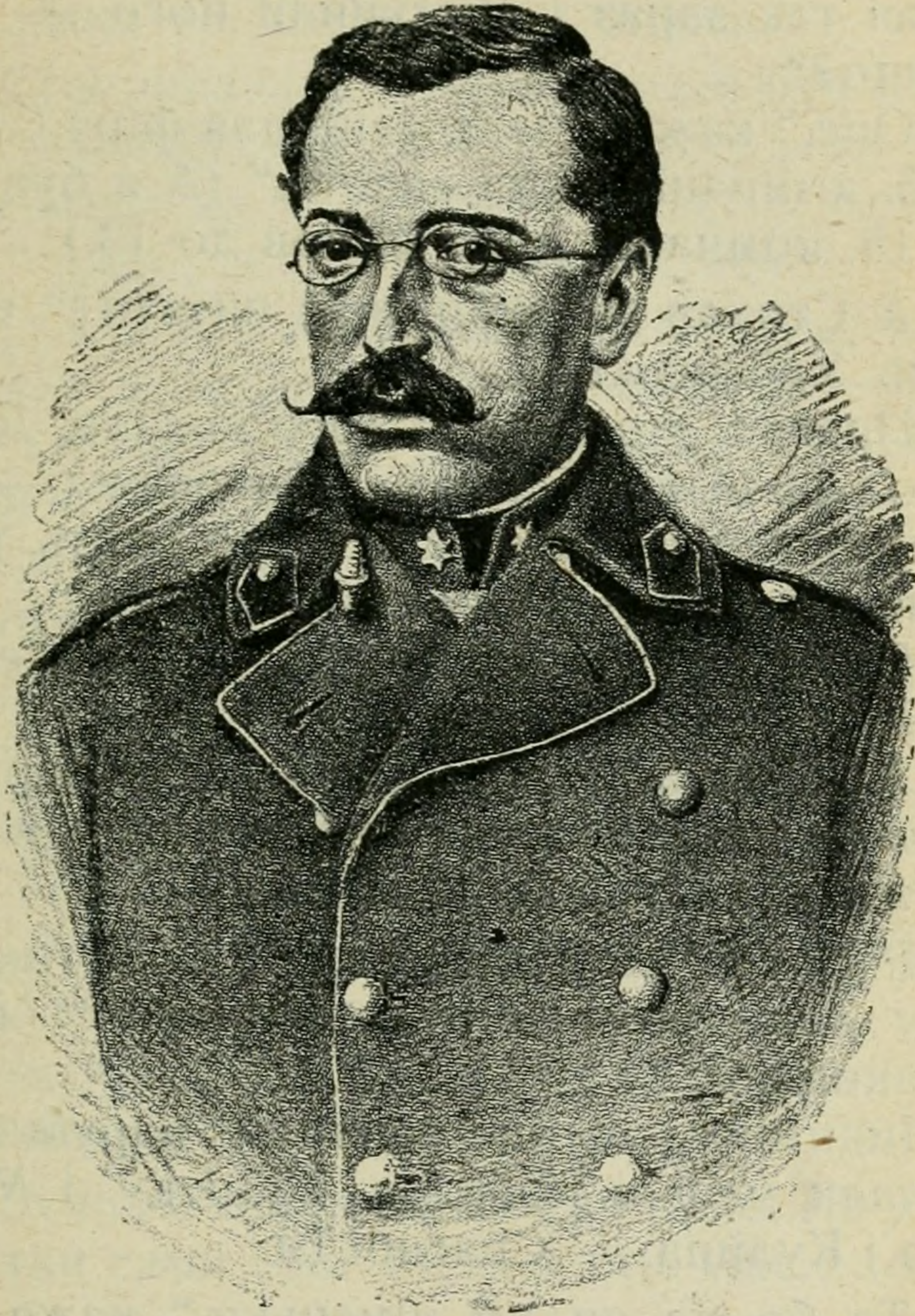
— „Тут, що там такого?“

„А ось вам дві паки: одна зі Львова, а друга з Черновець.“ Я зараз і одібрав, як треба. А хлопці до мене: „Ану розпечатайте, пане лекман, любий, дорогий, ану розпечатайте.“ А я давай дрочиться з ними: „еге“ кажу: „не розпечатаю, аж завтра.“

„А я сам розпечатаю!“ каже фір Хрестик.

„А штокгавз нащо?“ кажу я.

„Або в штокгавзі не люди сидя?“

ЙОСИФ ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ
в однострої австрійського четаря.

Печатки тільки захрупостіли, а Хрестикови остались у руках дві книжці, в червоний сапіян оправних, а ще до того і гарно назолочених.

Всі так зараз і обступили його. — „Ох, а оце що?“

„Оце,“ кажу, „часловець для фіра Стихара з 15. компанії, коли знаєте.“ (А я був уперед у 15. компанії, доки пішов до 13.)

„А Стихар же ніби знає читати?“ питає капраль Урбанський.

„Правда, що знає, я його вивчив. Да ще до того і фрайтера Германа і Антонюка. — Ось для Германа псалтиря. А Стихар учить тепер капраля Близнюка, Герман Сухарюка.“

„Оцеж то!“ каже Дучак, „таже Герман волох?“

„Ану скажи йому, що волох, чи зараз ти в писок ни дасть?“ каже Урбанський; „я його знаю, ми ходили оба до піонерів.“

Доки ми оце говоримо, а Хрестик уже і другу паку розпечатав: „Мой-мой!“ каже, „оттут книжок!“

Дивимось, а оце львівські парубки поприсилали мені і Кобзаря і Квітку і Марка Вовчка і Куліша. — Спасибі їм.

„Та бо це ни по німецьки,“ каже капраль Павлінчук, що в срібних перстнях ходив, (а він знав по трохи німецької азбуки, мабуть те, що німці вже позабували).

„А я знаю, по якому оце!“ каже фрайтер Тевтул.

„Ну, по якому?“ питає Павлінчук.

„Або по руськи!“ каже фрайтер.

„Ти хіба знаєш, котре по руськи а котре ні?“

„Правда, що знаю.“

„Ану, то читай, коли знаєш?“

Став фрайтер читати, а отсе був Кобзар. Читав він його аж до чапістраху, а ми тільки утераємось; ни то що, але і Хрестик заплакав.

„А я,“ каже, „хочу вчиться читати.“

„І я, і я, а я также!“ стали усіма казати. А Дучак як налетить таки на фрайтера Тевтула: „А ви,“ каже, „як мене ни виучите по руськи читати, абих так знав, як ви сами, то ни маєтеся чого і крутити в цугу.“ (А Дучак був старшим капралем у 4-му цугу.)

„А я з тобов буду учиться,“ каже Павлінчук до Дучака.

„А мене таки пан лекман сами навчуть!“ каже Хрестик.

„А мене також!“ каже Урбанський.

„І мене, і мене, а мене ні?“ — —

За три місяці знали усі не тільки читати, але і писати.

Було по цілих ночах сліпають. На різдвяні святки сами собі листи домів уже писали.

А що вже з моїм Кобзарем та з Марком Вовчком подіялось, то й не сказати. Як стали їх, знаєте, возити варта від варти, касарня від касарні, від одного „письменного“ до другого, то тільки цумаття я вже достав, а не книжки, і то ще такі, що хазяйка бублейниця булаб з їх квартиру сала натопила,

З Кобзаря багато собі дечого повиписували наші „письменні“, а багато дечого повичувались і на пам'ять. А ніхто вже так як той фрайтер Тевтул. Було хлопці його аж по руках нося; „фрайтер, сизий, ану ще раз тої: „Ух, ух, солом'яний дух!““

А він стане на стів (бо невеличкий собі був), та як утне! Аж чоловікови мороз тілом піде.

8. Сафат Зінич.

Я собі вже не раз оттак сижу та гадаю: як то, бідний світе, деякого сердешнього некрута бють да глузують при тій науці! — а мене було і палцем ніхто не кине, не то що. Алеж бо я і бравсь швидко тої муштри! Було капраль мені ні покаже, а я вже так і вдав. А пан майор наш і розсудили: „Тобі“, кажуть, „не при вербицирці маятись; скоро по обрихтунку, підеш до полку.“

От і пішов.

Наш полк стояв тогді аж у Банаті, далеко. Трохи не два місяці маширували, доки зайшли.

Мене дано до гранатирів до першої компанії, до третього цугу, що по кватирях собі стояв. А добрі кватирі мали! все в Сербів; багачі, знаєте. Туда ситні краї, не такі, як у нас, чи що.

А мені звелів капраль йти на квартиру з одним старшим жовніром, Сафат Зінич звався. Господи, що за вояк пишний з його вдався! — а що вже гордовитий був, то й не сказати: правдешний Буковинчик. Я було аж його боюся, неначе якого охвицера, чи що. Такий то він оцей Зінич; і в очи му важко тобі подивитись.

А ми мали квартиру у в одної удови. Славили, що колись то вона і багачка була, да на старости літах довелось збідніти. Слабовита була; ув одно лежала. А діточок не було у її, лиш одна дівчина, Марта звалась, молоденьке та плоховите собі, знай та співушечка в лісі. Як було глянеш в очиці її тихонькі та благонькі, або в личко бліде, замучене, то тільки що не зомліє; така вже безталанночка собі була!

У вдови жили ми, як у своїй рідні. І хліб нам був один, і сіль не ховав ніхто зперед нас. Сафат було і дров купить (він мав, знаєте, гроші ще з дому) і скорому устарає, що треба. Дуже бідну удову жалував. А я вже і дров утну, і води внесу, і скрізь покутаю, як треба, щоб то, знаєте, на дівчину лекше. А вона, моя рибочка, було аж плаче: „Чи оце вас,“ каже, „Бог з неба до нас бідних послав, чи що?“

Зразу ще, як ми там були на квартирі, то ходив один молоденький Сербинчук, Янко звався; хороший парубок дуже. А що вже любила його наша тихонька Марта, то мабуть і в співанках нема так. Як го, було, одного вечера не видить, то і вечеряти не ме, і виплаче любі свої оченятка, аж нам їй жалко стане. А они були заручені з собою, бо там, знаєте, така уже установа, що два або і три роки передом собі слово дають, а відтак аж побераються.

А Янко ходив що ходив, а далі і приостав ходити. Переказував, що вибераєсь за Дунай в купецтво. Нарешті вже і не прийшов. Поїхав мабуть.

Одної днини йдемо ми від бєфелю, аж чуємо: на нашій квартирі гомін. Прибігаємо, аж тут уже усі сусіди пораються коло сердешної Марти, що вже мертва на полу лежить, мов та щебетюшечка убита. Ми зараз стали і питати, що оце таке за лишенько подіялось, від коли ми з дому. А люди всі якраз нам і відповістили: „Янко, кажуть, відослав її перстень; висватав собі другу, багачку, — у Василя Карадіча, коли знаєте“.

„Чи так?“ каже Сафат, а сам унунив собі болі свої очі в землю. Нічого білш не казав.

Третьої днини поховали і Марту і стару, а сами пішли на иншу квартиру.

У дві неділі потім гуки по селу. Карадіч дочку оддає, а Янко ходить з дружбами хата од хати, та зберає собі бояре, спрощує гості на весілля.

У вечер збераєсь і Сафат. „А ви куда оце?“ питаю.

„На весілля,“ каже, — „іди принеси мені доброго вина ведро та колач!“ а сам кинув мені червінця.

Я побіг. Приходжу, а Зінича вже нема, пішов. — Що тут робити? думаю я собі. Беру вино, та біжу за ним. А у Карадіча не крик та не гавт на подвірю!

„А там що таке?“ питаю людей.

„Сафат Зінич застрілив молодого,“ оповідають.

Я закаменів. — „А деж він?“ кажу (Зінич оце).

„Пішов сам до гарешту,“ кажуть,

Убрали гарештанта в залізо, та оддали в катуш. Осудили на сердешнього десять рік тяжкої неволі. Я провожав го аж за місто, да так ми уже жаль! — „Братіку, камрате мій дорогий та любий: чого ви оце так марне пропадаєте?...”

„За правду, товаришу!“ промовив, як у дзвін вдарив, а сам ні ся скривить.

Жовняр раз був.

9. Побратим.

Я був один у свого батька, а батько багатир був! Бувало і по вісім наймитів тримають, бо було до чого. А мені і сокири не дадуть в руки взяти, не то що. „Що тобі кажуть, роботов клопотатись, коли є кому і без тебе?“.

„Якже мені без роботи жити, кажу я, коли мені нудно!“

„Чому би не нудно!“ стануть ненечка бувало гніватись, „ану тільки кріс да в ліс! щож би то я заячика печеного попоїла!...“ А вони умисно оце кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Ніщо тогді вже й робити: беру кріс та йду.

А в неділю чи там у празник, то сестри мене бувало аж проклинають, бо ненька від самого досвіта нічо не діють, лиш їм дорікають: „А сорочка Іванова яка? а ширинька яка? а він про вас і чорний ходить і незмитий, а він сьак, а він так, хоть вас три в хаті!“ Таке сердешним сестрам бувало піється через мене. Да коби хоть було за що; а то на мені і сорочка як папір і ширинька як мак, і голова вимита да вичесана, що вже ліпше хіба в якого принца, а неньці ще недогода. Оттак то я дома проживав. А батечко, аби лиш не-

діля: „ану, сину, ану на базар, ану нагулятись, доки молодий!“ — тай мені карбованців зо два в черес! Оттак то я пробував у свого батечка. Да не довго набувся, прийшла вербицирка, а гусарський майор тільки цьмокнув, як мене побачив. — Кучерики мої золоті да кохані, пішли ви попід ноги!...

У нашому селі не було кращого парубка, як той Сідор Чобанюків; бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва вдався, то і не сказати. Бувало не мине таке літо, щоб він тих два або й три ведмеді не вбив, за інчу дич і не згадувати. А увійти до него в світлицю, то нічо невидко, як лиш ті роги оленеві да зброю стрілецьку, по росішках навішану. Були там і такі роги, що в 24 росіх, коли не білше. А що вже зброя! а що вже коник на стайни, сивий як голуб! а що вже сіделце турецьке да поводи шовкові сріблом цвітковані!...

Зо Сідором жили ми собі ліпше, як два рідні брати. Да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, багацькі сини, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрільці! Ні пообідаємо один без одного, ні повечеряємо. Чи він бувало до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посідлаємо собі коники та гайда в заліжку! А як і то ні, а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придабашки уповідати, або так що...

„А ти чув,“ кажу „що Савюкову Катерину завили?“

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала. „Еге,“ каже, „ні перша, ні послідня!“

„Хло, чи лиш не твоя причина?“

Він регочеться.

„Не гоже так, братіку,“ став я йому до-рікати. „Чому не женишся?“

„Ще,“ каже, „попротив себе не вишукав.“

„Абож Савюкова Катерина не против тебе?“

„Видиш, що ні!“

„А чомуж, братчику?“

„Бо тому, що ні!“

„Хіба принцизни ждеш?“

„Я принцизни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкови на підмову. Тепер знаєш, якої?“

„І не знайшов?“ кажу.

„Видиш, що ні!“ грімнув, тай стався ще гірш сміяти, а далі: „Да ти пусту оце бесіду, звів Іване; говорім що гарніщого. Уповім ти, як я вчора з ведмедем боровся.“

„Що ти кажеш!...“

Оттак ми, бувало з Сідором.

Нас відобрано одної днини двацять, декого до єгрів, декого до Парми, а мене до гусарів. А скоро нам присягу прочитали, звелів нас один охвицер під арешт дати. „А знайте,“ каже, „щоб вам на завтра страву поприносили, бо рушите кождий до свого полку.“ Я вже так прошуся: „пане охвицер,“ кажу, „сизий мій, пустіть мене домів хоть попрощатись. Я завтра на коли скажете, на тогді ставюся! Пустіть, пане пустіть!“

Охвицер засміявся. „Війте,“ каже до мого батька (а вони були тогді війтом), що оце за парубок? можна го до завтра пустити?“

„Це мій син,“ кажуть батько, а сльози їм лиш кить-кить по білій бороді, — „коли ласка, пане, то можете го пустити, я ручу за него.“

От і пустили.

Дома сум. Ненечка лежя на постели півмертві, сестра одна і друга стоя по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить мені шмаття на завтра. Я сів кінці стола, да плачу і собі. Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще мого батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки?...

Оттак я думаю да плачу-плачу, аж Сідор побратим мій дорогий, на двері. Як прийшов з полювання, в кресі да в порошницях, так і прилетів до мене, сизий мій.

„А що, брате Йване, злагодили тебе?“ поспитав, а сам палахнув, наче та полемінь, — „злагодили тебе?“

„Злагодили,“ кажу.

Він сів коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: пів мінуточки, або й тільки ні; повтерався тай ухопив мене за шию:

„Братіку,“ каже, „нічо на мене не здаєш? мене забуваєш?“

„Братчику,“ кажу, побратиме: батечко мій старий, з сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!...“

„Богдай я такого слова від тебе був не почув!“ сказав він гірко.

„Не гнівайся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. А мого вороного возьми, братчику, таки до себе. Ніхто го так не пожалує, як мій рідний товариш.“

„Твому вороному не буде в мене кривди,“ каже Сідор.

„Ще тя прошу, братчику: догледь мої зброї! Батько слабі, а наймити — звичайно.“

„Лиш ти тим не журися, брате! Нащо мені те й казати, коли я сам знаю.“

Другої днини попрощався, пішов.

Служу в війську рік, служу другий, добре мені. Нарешті зробили й капралем, а я в-одно Бога прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить мені лист з дому: „Приходи, сину, домів,“ пишуть батько, „як найборше, у нас велика тревога. Ось тобі 200 левів на дорогу.“

Я зараз побіг до нашого пана рйтмайстра. „Пане, кажу, татку, змилюйтеся!“ тай показую йому лист. А він так:

„Не журіться,“ каже, капраль Дзвінка, „я зараз сам піду до пана майора за вас прохати.“

Ще того самого вечера сів на пошту та й поїхав!

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в хату — нема нікого, лиш хтось дише на печі. Прихожу ближче, се мій батечко старенький. — „Чи то ви там, дядечку? — здорові, дужі?“

„О, спасибіг ти, синку, що прийшов. Сідай, душко!“

„А неня де?“ питаю.

„Аби ти здоров, душко, а ненечка твоя вже покойна... Засвіти, любчику; свічка от там десь за образом.“

Засвітив, дивюсь — батечка мого вже й не пізнав, такі то вони стали.

„Чого ви самі в хаті, батечку? де сестри?“

„Зараз поприходя, синку; Марія пішла в млин, а Аксенія коло худоби порається.“

„А Мітрана?“

Батечко тільки заридали. „Мітрани, синку, вже немає. Подякуй своєму товаришеви... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!...“

Я затетерів. „Що тут сталося, кажіть, бійтеся Бога!“

„Сторія коротка, сину: Звів бідну дівчину, насміявсь — пішла до Черемшу глібокого, та вже не вернулась. До тижня і стару поховали“

Ще батейко і не розповісти гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістоллят за чересом. — Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

„Здоров, брате! Де моя сестра, де моя неня?!“

Він став як укопаний, ні пари з уст.

„Боронися, товаришу, бо гинеш!“ крикнув я тогді, а сам пустився на него з ножем. Да він швидший був: імив мене обома руками за мою руку, що тільки сили мав.

„Стій,“ каже, „побратиме; ще слово-дві позволь мені сказати!“

„Говори,“ кажу, „да не барися; я не маю коли!“

„Добре,“ каже, „я зараз готовий. Ти жовняр: — наробиш головництво, марне загинеш, а за кого? — за одного фалчивого товариша, що з твої руки і кульки тої не варта. — Ні, брате Іване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде!“

Що оком кліпнути — вирвав мені пістолля зза череса — кулька забриніла, а він тільки повалився мені в ноги. Добрий стрілець був: в саме серце трафив. Якби в війську, то би капітан за такий цент і лева срібного не пожалували.

Гуцулська славо,
Якаж ти крівава!...

*

„А відтак?“ поспитаєте панове молодці.

„Ну, та відтак: сидів у штокгавзі, вийшов на волю, вислуживсь, вийшов до дому, оженивсь сеї осени, тай тільки. А що вже красну жіночку собі маю, то й не сказати; хіба Пречиста одна краща!

Батечко при мені. Господи, що їх моя Марічка жалує! Щоб ся ні ворохнули на печи, так вона зараз і стрепенеться: „а це ви куда, батечку? Не виходьте з хати, а то на дворі холодний вітер віє, щоб вас не підвіяв, або що!“ А де ні обернеться, вже їм і їсточки на піч. „Ану-ко кушайте оцего, що я вам зварила, це добреньке, ану-ко! та бо ви нічо таки і не вживали! ви у нас ще з голоду загинете!“ — Така моя Марічка, моя щебетущечка співоча! А як то там Бог дасть ще

й дитинку, що тогді аж буде? Боже мій милий!...

Сестри мої вже давно віддані, ще я був у війську. Марія пішла за Тимофія Ковалюка, а Аксенія за Никифора Дарашанюка. Парубки усе годні, усе господарські. А що вже мене поважають, то й не сказати! Котрий відки, а все до мене: „А я вам, пане Іване, на зиму 100 ковбків маю своїми волами привезти!“ — а другий знов собі: „а я вам з своїми наймитами маю 10 фалеч трави уробити!“ Таке то. Навіть і женитися не хотіли, доки я сам з війська не написав, що можна.

Лиш моя Мітраночка не діждала вінка! Як упилася в Черемши, так ще і до нині не проспалась, сиза моя!... висипаєсь собі за цвинтарем (бо на цвинтари не дав піп), а коло неї близько-близесенько Чобанюків Сідор, мій побратимко коханий! —

Гуцулська славо,
Якаж ти крівава!“

10. Пісня молодецька*).

Про ту удову молоду, що свого мужа зчарувала, а потім другого дожидала, щоб то, знаєте, хлопці каялись та від удови і поли рубали та втікали. Не дурно то й кажуть, що

У вдовиці
Чари на полиці.

Не дуже швидко, а гарно. Сли більше співаків, то співає перші три такти один співак, а відтак усі разом.

2. Гей попід гай зелененький
Брала вдова лен дрібненький.
2. Та як брала, так стелила,
Ще й до личка притулила:
2. Ой коби я мужа мала,
Я би його шанувала,

*) Повісткам 10, 11, 12 дав Федькович спільну назву „Буковинські пісні з голосами. Зібрав Ю. Федькович“ і додав таку передмову:

Не багато руського народу на буковинській живе Україні, да багато він значить. І Буковина була в неволі, і тут лялися крови ріки, під нагаями панських посіпак та під пазурями захланного: але духа народнього ніхто не чіпався, як ось в Галичині або на Вкраїні, де жидки-ляшки не тільки що руську кровцю цьмоком пили, а ще і душу руського народу згубить задумали, а коли уздріли, що діло їм не конечне ведеться, давай його мерщій у шпони езуїтам. І справді, руської тре-

2. Медом-вином напувала,
В кармазини уберала.
2. Прислухався удовин син,
Кинув косу на покосу,
2. А сам пішов до домоньку
Склонив на стів головоньку.
2. Побачила стара мати,
Тай узяла нарікати:
2. Чо ти сидиш тай думаєш,
За роботу не згадаєш?
2. Позволь мати, вдову взяти,
Вдова буде шанувати —
2. В кармазини уберати.
Медом-вином напувати.
2. Не позволю вдову взяти,
Вдова знає чарувати:
2. Зчарувала мужа свого,
Збавить тебе молодого.

Отже справді так! Не один парубок хороший пішов уже через те в сиру землю жити, ось якби і Андронюків Штефан, коли тямите. Да якби і не тямилі! Ходить собі було мов той панич по селу, та все цигари курить, мов справді він пан. А ми стали го раз

ба було упрямости, щоб зовсім не пропасти. Спасибі тобі оце, руський Роде!

Не так же діялось у нас на Буковині. Драв дука, драв баша, драв владика, драв пан, драв піп, драв дяк, драв дячий, драв навіть і піддячий, але до народньої душі ніхто не доберавсь. Росла собі вона та виростала по своїй волі, а хоть без козацького гуку та без дніпрового шуму, то й без ляцьких риганців та московських сколотин.

А на цікавість з кілька вам буковинських співа-ночок. Да не для книжника поганого, щоб з їх собі критики кроїв, а Вам на радість, на утіху, Панове молодці, та на козацькую славу!

литати: „Пане Штефане, а коли вже кликати-мете у бояре?“

А він: „Коли Бог поможе, то за чотири неділі кликатиму.“

„А з ким, коли ласка ваша?“

„Та з удовов Мотрихою, коли знаєте.“

Ми так і засторопіли. А він як гукне:

„Да якої стилої матери (не до вас кажучи) ви оце так видивились на мене? Може Мотриха не красна, може не маюча?“

Ми на це замовкли. Але все нам таки Мотришин перший чоловік не сходить з думки, що як сьогодні ще з нами на базарі гуляв, а як завтра вже і на лаву поклали.

Відогралось і Штефанове весілля. А таке було весілля, що як скупювали молоду, то князь її браттям двацять червінців сипнув як раз. Да що з усього того, коли охоти не було; старі люди лиш головами покивували, а бояри стали один за другим домів одкрадатись. Лишили молодого лиш з дружбою.

А вона зараз таки на весіллю: „А я,“ каже, „не хочу, щоб ти вже з парубками на талець хсдїв.“

„Колиж бо мені цілий один рік ще вольно з парубками гуляти! — Ти мені може заборониш?“

„Може й забороню, хто знає? — Томку (оце був наймит таки у нашого сусіда, зайшлий якийсь, а славили, що він з удовов в один раз знавався), Томку, каже, чи й у вас така поведія, щоб новоженець по весіллю ще цілий рік мав волю гуляти? — Оце то! — Гуляй собі, любчику, я тебе не сператиму...“

А сама так і моргається нищечком з своїм Томком!

У тиждень чи як там було у нас колачиння, а неньо (у вас кажуть батько) посилають мене за пивом. — Прихожу я у шинок, а Штефан сидить собі за столом, п'яний-п'яний! — аж піна му з рота йде (а він парубком було щоб горівки і на очі не видів).

„Штефане, братіку, а ти що оце? Ходи до дому! Я тебе відведу.“

„Куда?“ каже.

„Та до дому, Штефаночку, у твою господу.“

„Щось тобі в господу, сякий-такий сину!“ а тут так кулаччам у стів ріже! — аж кров йде. Сердешний!

Оттак вже і оставсь до самої смерти. Та боле, що хоть не довго каравсь на світі: до року Бог і спрятав. Пе було пе — пе — пе, що і днинки білої не тямить. А якби му хто о хаті лиш словечком спомикнув, то би го був мабуть на шматочки розніс. Оттаке то му вража вдова була починила!

(Прощайте, панство! На другий раз ще вам кращої заспіваю.)

11. Пісня молодецька про кохання

та як то годі любої дівчини забути. Спі-
вається поволі та солодко. Найкраще за
скрипкою.

Гей підуж бо я, гей підуж бо я
То в гору, то в долину;
Ой найдуж бо я, ой найдуж бо я
То рожу, то калину.
Ци рожу рвати, ци рожу рвати,
Ци калину ломати?
Ци ся женити, ци ся женити,
Ци парубком гуляти?
Оженив бих ся, оженив бих ся —
Заболить головонька,
Не женив бих ся, не женив бих ся,
Затужить дівчинонька. —
Мудрому бути, мудрому бути —
З креміння вогню дуги:
Ще мудрішому, ще хитрішому —
За дівчину забути!

Гей підуж бо я, гей підуж бо я
Берегом над водою,
Ой натнуж бо я, ой натнуж бо я
Пруттячка шабелькою.
Нарубаюж я того пруттячка

Гаточку загатити,
Та щоби добре, та щоби не зле
До дівчини ходити.
Ой підуж бо я да й до гаточки:
Гаточка не гачена;
Ой підуж бо я та й до дівчини:
Дівчина заручена! —
Мудрому бути, мудрому бути —
З креміння вогню дуги:
Ще мудрішому, ще й хитрішому,
За дівчину забути!

Гей підуж бо я, ой підуж бо я
Під могилу орати:
Забудуж бо я, забудуж бо я
За дівчину гадати.
Ой як бо прийшла, гей да як прийшла
К' мому серденьку туга:
Випрягай, хлопче, випрягай, милий,
Сірі волики з плуга! —
Ой ци подоба, ци не подоба,
Ци подобнії річи,
Щоб зпід могили, зпід високої
Аж до дівчини бічи? —
Мудрому бути, мудрому бути —
З креміння вогню дуги:
Ще мудрішому, ще й хитрішому,
За дівчину забути!

Оце я, було, співаю, а мій камрат Саганюк сміється з мене. „Я,“ каже, „що ми за діло плуг покидати у полі, а самому бігти, ка-зна де.“

„Або ти з роду може не кохавсь, Ілашу?“ питають було пан фір Квітка.

„А я з роду дурнем не був,“ каже Саганюк, та було так осердиться! А ми йому тим дужче допікати: „Все,“ кажемо, „найдеться і на тура шура. Ще ми того дождем, що пан гранатир Саганюк з першого цугу з другої компанії за хвартухом ходитиме ні та кішечка за салом.“

„Да хиря матери вашій з вашими хвартухами та з вашим салом!“ станеться він, було, юшить, „заткайтесь, а то я вам зараз — сяк та так!“ Так ся, було, розлютує, що й не сказати.

А ми стояли тогді у Відні, коло самого цісаря, знаєте! Так то нам уже добре там було!... Пани пхають нам було гроші та цигари силов у кишені, де ні обернешся, усе тобі баночка, усе баночка... а тепер нема часом за що і горівки порцію випить, не то що. Гайгай!... та ще гай!...

Да не довго ми нарозкошувались у тім Відні; місяців з вісім, чи що; аж тут пише Француз до нашого пана цісаря, щоб то ішов биться з ним аж на Італію. От і помашерювали ми на сам Божий Великдень. Оттаке то було!

А що вже нас у тій Італії біда наїлася, то й не сказати! Бемось було і босі і голодні від ранку аж до самого вечера, а прийде ніч, деб то чоловікови припочить, а тут як люне дощ! як з кофи. Наче нечистий з його ллється. Да тоб усе таки нічо, коби ми були мали хоть єдноралів, як треба. А то водять нас було, як тих сліпих старців; а сами ще гірш дурні од нас простих жовнір. От і удрав

Француз напасти від нашого царя: половину Італії, а може й більше — не знаю. Оттаке то!

А під Солферином билися ми од самого досвіта аж у темну ніч. Боже, що бились! — не то що, але зубами кусались, так бились! О... да не один там камрат любий поляг головою... кулі сиплються як град та свищать тобі коло ух, знай те гадя. А як гукне гармата, то вже десять або кілька хлопців так і ляжуть, мов підкошені...

А в ночі звелів нам полковник іти помагати грабарам побитих ховати. От і викопали піоніри три ямі, такі великі як світ, а ми ходимо при місяцеві та зношуємо сердешних на вічне спочиваннячко. Було їх мабуть сот з п'ять, і наших, і французів, і таліянів.

Ношу я з Саганюком, що ношу, — геть були ся обкрівавили, — аж там лежить таліянчик молоденький, убитий. Приходимо ми до його, а над ним над головою сидить дівчина, та плаче-плаче! „Братіку,“ каже, „братіку мій сердечний, завіщож ти мене бідну сироту у широкому світі покинув — покинув!... братіку мій, дорогий мій, життя моє!“

„Да годі вже, годі, дівчино,“ кажу я, „тільки побиваться; понесемо твого братіка до гробу.“

„Ні, ні!“ каже она, а сама схопилась мов без ума: „я свого братіка сама поховаю.“ Тай стала копати яму під тополею, — яке там з її і копання було!... от відоймив від неї рискаль, тай викопав сам яму. Най Бог прийме.

А мій Саганюк стоїть проти сердешньої дівчини, та так ся вже дивить на її приязно!

Цілий світ забув мабуть, дивячись на во-лошку. А я так і гукаю: „Ілашу,“ кажу, „мій Ілашу! — чи що тобі оце — Ілашу!! — ходи та допоможеш ми грішне тіло до гробу скласти!“

Він ледви схаменувсь. „Ходи,“ кажу, „та спустимо тіло в яму.“

От і поховали ми бідного таліянця. Дівчину лишили куняючи на могилі, а сами пішли.

Прогула і-війна. Цісар не зумів уже що робити та помиривсь з французом. А що цей бородатий напасти узяв, та що народу хрещеного погибло — усе пропало.

А нам дали марш на Буковину, до дому! Ми вже не раді, ні! — цілу дорогу сміємось та гуляєм, мов навісні. „Еге“, говоримо, „подають нам в Чернівцях урльопаси, — оттож то вже погуляємо та погуляємо, та набудемось у нашім краю та межі нашими людьми та в своїм селі!...“ Оттаке ми собі було маршем правим, а скоро дадуть нам де раст, а ми в присюди, або козака як удремо! Нехай стара вязне.

Лиш Саганюк ув одно чогось задуманий ходить, невеселий. „Що тобі оце, братіку?“ стану я го не раз питаться: „чи ти лиш не хворий що? Уповіж мені, сизий, що треба. Або цилюрिका закличу?“

Ій, та деж там!“ стане він ся було одтинать. — „Ану лиш — заспівай мені тої:

„Мудрому бути, мудрому бути,

З кремення вогню дуги:

Ще мудрішому, ще хитрішому —

За дівчину забути!“

А я співаю. —

(А на другий раз — дасть Бог дождати,
ще якої утну!)

12. Співанка

для таких, що кохалися, а не пібралися.
Співається на той голос, що: „Зїздивем коника,
зїздивем другого.“

Ні ружі з калинов, ні калини з ружев —
Не пий ти до мене, несужений друже:
Не печаль мойого ти роду;
Не тручай без часу до гробу!

Як мені не пити до тебе, голубко:
Медок солоденький у золотім кубку.
Золотий мій кубе, ти кришталь,
Втоплю я у тобі ввесь мій жаль!...

Забувати, милий, забувати треба,
Може так судила нам Пречиста з неба;
Забувай, мій милий, забувай! —
Коли жаль на серци, прогуляй!...

Заграйтеж музики, заграйтеж ми даже,
Нехай погуляю, коли мила каже.
Заграйтеж музики таку йгру:
Нехай погуляю та й умру.

А як у кедрову домовину ляжу,
Я до тебе, душко, звїздов перекажу:

Прилітай, голубко, на той світ!
Там розлуки серцю уже ніт!

А знаєте, братці против кого я оцю співаночку складав? Против мої сестрички, любої мої та красної мої, що так і стоптали долю її молоденьку, знай ту фіявочку весняну ногою!...

Да і краснаж бо була, красна, знай та зіронька ясна, що на широкому небі межи усіма сіяє! А що вже полюбила собі хлопця вродливого та ружевого, та чорнобривого, та кароокого, що так цілий світ йому й дивувався! Мабуть і царівочки дочка пішла би була за його, не то що!

А батько і знати не хочуть. „Що,“ кажуть, „я би свою дитину за жовніра дав? (а він сердешний був капралем), — нігде, ніколи!“ Що неня напросились та наплакались, що я наблагався та наумовлявся — годі! „Нехай,“ кажуть, „іде за него, а я їй благословити не му, да і весілля їй не справю.“ От і оддали за одного удівця старого-старого, знай у яму закопали.

А він, сизий мій (мої сестри милий отсе), став напиватись; що, було, заробит, те й пропе (а він бідний був, мусів заробяти). А скоро сестру мою де побачив, чи на базарі, чи так де у селі, ого: він уже й там! і меду зараз і вишнику і вина; силує, напуває. А вона так і проситься: „Василю,“ каже, „Василю, бійся Бога, не чини слави між людьми, не губи мене!...“ А він: „Що,“ каже „по славі, коли долі нема!“ До пів року і поховали.

А у два місяці, ще й не сповна, і сестру; вяла, вяла, доки не зовяла. — А скільки там ні фіявок цвите що літечка на її гробу! Піду, було, у неділю, та цілий оберемок назбераю.

„А де то таких пишних нарвав?“ питають батько.

„На Катриній могилі,“ кажу:

13. Три як рідні брати.

ПОВІСТЬ.

Мені ще й двацять рік ледви було, як уже кучерики мої золоті облетіли! Навіть і попрощатись не пускали, але звеліли відразу йти до компанії. З тяжков бідов відпрохався на три дни до дому.

А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відобрали. Білий-білий та сухонький! — лиш очи світя.

„Братіку,“ кажу, „а вам мене не жалко?“ Він мені на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі-великі покотились по красному та зовялому тому личку. Заплакав і я собі, попрощався та й пішов.

II.

Служу рік, служу другий, ні смутний ні веселий. Нічо мене не займає, нічо не тішить; тручаю свої дни як вільми. Тільки того й розжитку, коли стану бувало на стойці, та собі тихесенько поплачу, або Богу помолюся. Тоді мені неначе та недуга розсунеться; і зіроньки засіяють іначе, і місяць усміхнеться, і соло-

вейко прощобече. А я собі стану, зіпруся на яснуню свою зброю, та слухаю або дивлюся.

А у касарни — от як у касарни: гомін, зойк. Дехто лає, дехто бє; декого знов другі бють. А я собі — от як то я, все мовчу та своє діло роблю. Пан капраль Косович не раз бувало, й кажуть: „Се,“ кажуть, „чоловік кам'яний; я би так не зуміг жити на світі!“

„А щож,“ кажу, „пан капраль: ми не можемо бути всі однакі.“ Тай знов мовчу.

Одного вечера сидимо ми собі в касарни. Дехто ще порається коло руштунків, дехто вже покутався та люльку собі курить, з камратом розмовля дещо, а я стою собі у вікні та думаю. Аж тут прибігає капраль зо дня. „А нема тут — каже — Шовканюка Йвана?“

Мене неначе би серпом чирк. „Я осьде,“ кажу.

„Завтра до рапорту; тобі лист прийшов.“

„Нічо,“ кажу.

А камраття так зараз і в жарти: „Еге,“ кажуть, „з грішми! Шовканюк завтра платить!“

Добре вам жартувати, думаю я собі, да не так то старій бідній вдові діти годувати, да ще до того й боля обходити. — А мій брат, знаєте, вже три роки як з постелі не встає; сохне та кров'юв ув-одно дише.

III.

Другої днини рано зібрався чисто, прихожу до рапорту. Капітан такий сердитий, недобрий; приходить до мене:

„Як зовешся?“ грімнув.

„Так і так,“ кажу.

„На,“ крикнув — тай шпурив мені лист у лице. Навіть і не подивиться на чоловіка, а хочь подивиться, то неначе собака крізь пліт.

Поніс я свій лист до одного фрайтера, що знав читати. „Ану,“ кажу, „фрайтер, про читайте мені оцей лист, будьте такі добрі!“

„Чому ні,“ каже, „прочитаю.“ Та і став читати. А я слухаю.

„Братіку мій дорогий та любий!“ — читає фрайтер, а мене гіркі чогось так і обілляли! „Далі,“ прошу, „далі!“

„Ти вже мене не застанеш, бо я на смерти. Да не вдавайся в тугу, любий; ти знаєш, що я не жив на світі, а карався.“

„Коли зможеш, приходи на урльоп, Іване, бо мати наша сама остається. Сестри пішли в найми, а Василька взяли в двір до волів.

„Волики продав, ніщо було робити; за податки душу брали. І кожух свій мусів продати; але сардаки оба ще стоя: коли не закрадуть у похорон, то понаходиш.

„Вуйко Андрій дуже нас укривдив; і послідну коровину з загороди займив. Але не споминай йому лихом, як вийдеш. Усе таки свій своїм.

„А тепер, брате мій Іване, брате мій рідний, прощай мене; і перший раз, і другий, і третій! — А коли тобі Бог поможе та будеш мати зза чого, споминай мене,

Твого рідного брата Онуфрія.“

IV.

На другий день пишуся знов до рапорту. „Що хцеш?“ крикнув капітан, а очі ходя в него знай у тої гадини пажаристої.

„Прошу послушне пана капітана хоть на два місяці на урльоп. У мене...“

Господи, як утне мене в лице! — кров тільки почуріла по білому кабатови. „Я вам,“ каже, „урльоп дам, ви сякі такі сини! — До гарешту з ним!“

Завели мене в гарешт, мені байдуже. Сижу собі, неначе то не я. „Ти достанеш буки,“ каже капраль відо дня.

„Нічо,“ кажу.

І обгорнули мене думки та гадки. — Піду, гадаю собі, та утоплюся; чого в світі більше й жити? — Там хоть побачуся з братіком своїм рідним, а тут тільки бють та збиткуються. Боже ти наш, Боже!...

V.

На третій день ведуть мене знов до рапорту. Я стою; рапорт великий, капітан звелів прийти усім Словакам, що сорок осьмого року на Угорщині були половили. Було їх у нашій компанії більш як двацять мужа.

„А що,“ питається мене капітан, „чи будеш ще на урльоп проситись?“

„Ні вже,“ кажу. А думка в мене одна: коби по рапорті — піду, та втоплюся.

Приходить капітан до Словаків: „А що,“ каже, „прийшло, аби вас пустити до дому,“

Вони так зраділи, Господи!

„Шкода мені вас,“ жалує капітан, „ви хлопці годні. А може має хто з вас охоту остатись рік з оден в компанії? — вам добре буде.“

Ні чичирк.

„А ви, капраль Бая, не маєте охоти ще з рік послужити? У моїй компанії добре!“

Цілий рапорт якраз усміхнувся. Наш капітан та про добре говорить!

Але Бая не много думав. „Пустіть,“ каже, „пан капітан, Шовканюка на урльоп, то вам ще рік служитиму. Оттак!“

Капітан не йме віри; то на мене дивиться, то на капраля. „А це,“ каже, „як?“

„Оттак як кажу: пустіть Шовканюка на урльоп, то вам цілий ще рік служитиму. Пустіть, пустіть, пане капітан: в нього брат помер, в нього стара слаба мати з голоду погибає.“

„Про мене“, каже капітан, подумавши хвильку. „Шовканюк іде на урльоп.“

VI.

Другої днини дали мені урльопас, дали кабат дранковий, дали мантлину стару-стару та дєраву, тай пустили. А я такий уже рад! „А де,“ кажу, „мій пан любий та золотий? де пан капраль Бая?“

„Да нема,“ кажуть, „пішов у місто.“

„Ох мені лишенько! а я щоб з ними не попрощався? Я ждатиму, доки вони не вернуть з міста.“

„Да не дожидай ти багацько,“ каже дехто з цугу, „а то фельфебер як тебе захопить, то матимешся.“

Коли так, то хіба йти, думаю я собі, — а мойому пану капральови най Бог дає, що сам розуміє... От так думав я та й пішов.

А за містом — я й ні в той бік, а пан капраль Бая якраз проти мене. Я так зрадив! „Пан капраль!“ кажу, „а я думав, що я з вами вже не побачусь. Чого ви так борзо пішли?“

„Да я умисне,“ кажуть вони, „бо я мав ще з тобою говорити дещо. — А багацько тобі миль до дому? кажи правду.“

„Сорок миль, да ще й кілька,“ кажу я.

Вони на те нічо, лиш дивляються на мант-линочку мою дєраву, тай кивають головою. А то студінь така, Господи! сказано перед Різдвом.

„Ходи,“ кажуть, „у шинок, випємо вина!“

Випили ми вина — Господи, що добре: я го доси і не пив. „Оттакого,“ думаю я собі, „коби то братікови тому хворому винести!“ (бо в мене все на гадці, що я братіка свого ще застану). „Ну нічо,“ гадаю я собі — „коби то вчинитися на Віжници; ні їсти, ні питиму цілу дорогу, а вина мушу свому братчикови винести.“

„Час мені до касарні,“ стали нарешті пан капраль казати, виймають пять левів баночку, тай дають мені.

„А се нащо?“ кажу я.

„На дорогу, здасться, кобих більше мав, то я би тобі і більше дав, а так не маю, бери що є.“

„Да я,“ кажу, „зафасував два леви срібні; мені доста буде.“

Вони аж розсердились. „Коли я тобі даю,

то бери," кажуть. „Коли вже не те, то хоть ко-
жушок собі купиш. Тепер студено.“

Не хотів я їх більш гнівати, узяв. За два
леви, думаю я собі, купю нени добру хустку,
тепленьку, за лева шовкову хустку братови до
шиї, а по левови кождїй сестрі по рянтухови
тонкому та широкому.

Попрощались; подякував своєму пану ка-
пральови, як умів, тай пішов. А тут не студінь,
ні! аж око вяне.

VII.

Ще і тиждень не минув, а я вже на Віж-
ниці. А се саме Святий вечер; по хатах світло
видко, чути як добрі люди радуються, сидя
при вечери, а я собі йду з цїпком у руках, та
думую, що то тепер у мене дома діється.
Братіка мого мабуть уже й немає на світі!...
А що ненечка, а що сестри? Але побачу, ду-
маю я собі; домів нема вже більше як чотири
милі маленькі, на опівніч стану, або і борше.
Посмотрив за торбинку, чи є всі дари та го-
стинці, що у Бистрици, йдучи, накупив?

Є всі.

Йду далі, навіть і в вікна не дивлюся,
так іду. А тут так мене і тисне щось коло сер-
ця, неначе пе що мене за серце, і дрімлеться
мені, неначе я п'яний або що, а я нині і кри-
шечки хліба в устах не мав, не то що. Да не
те, щоб не було: були в мене в торбинці і два
колачі пшеничні плетені, і фляшка вина до-
брого, і риби визнини штука. — Да не буду
їсти, думаю, домів принесу. А тут мені так

і позиваєсь! Сяду, думаю собі, припочину мінуточку, а відтак скоріш і піду, як відотхну. Сів собі на якимсь там приулку, в очех замрило, за серце ймило. Се я змерз, думаю собі; хотів встати — не здужав, поваливсь у сніг. Ратуй святий Николаю, в тяжких бідах теплий наш заступниче, ратуй!...

VIII.

Прокидаюсь — а я вже не в снігу, а в гарній, теплій постели. Над мною стоїть оден жандар, красний, молоденький. Бачили ви того ангела, що в Чернівцех у святій Параскеві на лівих дверех намальований? — Такий і сей жандар був, благий та ясний. Стоїть надо мною, та дивиться мені в вічи.

Я так і стрепенувся. „Ох мені лишенько“, кажу, „а я де оце?“

„У мене,“ каже жандар, „як у рідного свого брата, або ще ліпше. Не вставай, серце, ти дуже хворий“.

Я зараз нагадав собі і Онуфрія, і Баю, і урльопа. „А се,“ кажу, „як я тут зайшов?“

„Богдай і не згадувати,“ каже жандар, „учора, з вечері йдучи, найшов я тебе під одним будинком без душі.“

„Боже, милий Боже!...“

„Так тобі треба,“ обіззався другий жандар пузатий, що по хаті собі ходив та люльку курив, „не пий, лайдако!“ А я тої днини і води в устах не мав, не то що. Такі то люди.

Молоденькому жандареві тільки сльози в очех закрутились. Покивав головою, тай сів

собі коло мене на постели. Пикатий вийшов з хати.

„Пане,“ кажу, „а мундур мій, варе, є?“

„Є, каже, не журися: і мундур є, і торбинка, і урльопас“.

„В урльопасі,“ кажу, „був лист.“

„Є і лист,“ каже, „я находив.“

„Коби я знав,“ кажу, „де мій мундур, я би зберався.“

Доста невеселий був жандар, а ще засміявся. „Коби,“ каже, „за три дни, тобі добре.“

Я аж не зумівся. „Що ви оце кажете, пане? Ви не знаєте, як у мене дома!“

„Я все,“ каже „знаю. Але докторь велів тебе не пускати.“

„А деж той,“ кажу, „докторь?“

„Він зараз повинен надійти; я вже післав по нього.“

Прийшов і доктор. „А що,“ каже, „як тобі?“

„Добре,“ кажу. „Пустіть до дому.“

„Ще тобі не можна,“ каже доктор, „ти ще дуже слабий.“

Я так і став благати! „Пане,“ кажу, „пустіть мене! В мене дома от як, та от як. Мені вже недалеко.“

Жандар чварснув щось до нього по німецьки.

„Про мене,“ каже доктор нарешті; „завтра можеш йти, а сьогодні лежи мені ще в ліжку, та пий оці ліки, що я ти приніс. А тіло масти собі оцев мастев.“

Я так і зрадів! „О, дякувать же вам, пан докторь!“

„Не мені дякуй,“ каже дохтор, „а оцему панови; бо якби не він, а ти би вже не жив на світі.“

ІХ.

Лежу я в ліжку та думаю; коло мене сидить жандарь та люльку курить.

„Чого,“ каже, „так задумався серце?“

„Чиж нема чого?“ кажу.

„Не журися, брате, Бог батько. Лихо мине, гаразд буде.“

„Хто би збаг,“ кажу, „що з моїм братом сталося; коби го ще хоть живого застати.“

„Аби ти, та я здоров,“ каже жандар.

Мене неначе ножем уток. „Або ви знаєте?“ — кажу.

„Твого брата учора тиждень ховали.“ Тай сплакав.

„Або ви,“ кажу, „мого брата знали?“

„Я,“ каже, „не мав вірнішого товариша на цій цій вашій Буковині.“

„А виж відкіля?“

„Я? О, я здалеку, друже, я аж з тої великої Німеччини. Не будеш знати.“

„А так — якжеж ви пізналися з Онуфрієм?“

„Я не раз,“ каже, „у вас на квартирі стояв; от і пізналися. Як то було таку щиру та любу душу не полюбити? — Царство йому небесне!“

„А сестри мої, не знаєте, чи прийшла хоть одна до дому? Бо брат мені писав, що обі в наймах.“

„В наймах,“ каже жандар, а сам так і по-червонів!...

Чудно мені, та дивно мені.

Х.

Другої днини уже мені ліпше. Богу дякувати: зібрався тай хочу йти.

„Жди,“ каже жандар, „по тебе зараз віз приїде.“ За годинку був і віз; сів я тай поїхав.

А домів як прийшов, то мало з ума не зійшов, так то я застав. В хаті студінь; неня лежить на печи ледви жива. Василько пригорнувся до неї, та просить хлібця дріжучи; а я на двері.

„Добрий день вам, ненько, що дієте?“

„Чи то ти там, синку? Дайже тобі Боже здоровля, що прийшов, а то я вже не гадала з тобов ся видіти. Гину, синку, з студени та з голоду.“

Я скинув борше дранкаву мою плащину, тай укритв неню, а сам ухопив сокиру, що стояла за лавов, та в ліс! За малу годиночку були і дрива в хаті, і вогонь гарний у печи. Для рідньої неньки борзо дривця рубаються...

„О, простибіг же тобі, синку!“ кажуть неня, скоро почули вогонь у печи. „Ходи сюда, душко, най тебе переблагословлю!“

Поблагословили. „А коли“, кажу, „Онуфрія прятали?“

„Передучера тиждень минув“, кажуть неня.

„А що казав, як умерав?“

„Нічого не казав, синку мій, лиш ув-одно тебе сподівався — дожидавав. Нема, каже, Іван.“

чика, нема братіка мого рідного, нема!... а мені все причувається, що він іде; він недалеко мене, він прийде. Та як зітхнув тогди, синку мій, так і Богу душечку дав. Не діждав братіка свого рідного побачити, що го так дуже щире дожидавав!...“

Десь коло опівночи позбігалися і сестри з села. „А що,“ кажу, „сестрички: ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ніщо казати! якби не я був нагодився, то зо студени гибли, і сами і дитина.“

„А щож, бадічку,“ одрікаються сестри плачучи, „коли у таких панів служимо, що і до церкви не пускають, не то що. Отже тепер викралися.“

„А так же не будуть вам нічо казати?“

„Та нехай уже кажуть; нехай нас і вбють, а нас кортіло з вами побачитись, бадічку. Не гнівайтесь!...“

Мені жаль аж серце розриває, але нічо не кажу, мовчу; виймив дари та й роздав. Лиш та хусточка шовкова, що братікови своєму купив, лишилась!...

XI.

Другої днини пішов я до жида. „Давай,“ кажу, „на роботу!“

„Коли хоч, а ти бери на сажні,“ каже жид.

„Нічо,“ кажу, „озьму і на сажні.“ Взяв три кірці хліба, взяв соли, взяв грошей, роблю, так роблю, аж піт крівавий з мене йде! а мені здавалось, що це не робота а іграшка: для рідньої неньки немає тяжкої роботи...

Роблю я оден тиждень в лісі, роблю другий, аж тут прибігає дитина плачучи:

„Бадічку,“ каже, „ідіть д хаті, бо неня дуже слабі.“

Покинув роботу, біжу. Прибігаю домів, аж неня вже без душі. І свічки нікому було в руки дати. От таке то бідного!... „А чомуж ти мені, синку, давно не дав знати?“, лаю я на хлопця.

„Я хотів, бадічку, колиж бо неня ув одно мене не пускали,“ повістує хлопець плачучи. „Ви, ненечко, слабі, я піду за бадічком у ліс?“ — „Не йди, синку,“ кажуть неня, „а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. Не йди, синку, я не слабенька.“

ХІІ.

Поховав я свою неньку, а сам обліг. Лежу, так лежу, що ледви й тямлюся. Прийшов піп: „Плати за похорон.“

„Погодіть мені, пан-отчику: видужаю, та вам або заплачу, або відроблю!“

„Ні, таки плати зараз!“

„Щож я вам дам, добродію, хіба душу?“

„Чорт по твоїй души. Плати та й годі... мені...“

„Маю ще онде в торбині дві парі шмаття коміського, та кілька щіточок, хіба то беріть; більше нічо не маю. Ще і хусточка шовкова за два леви срібні“.

„Сюда з ним,“ каже піп, тай ухопив торбинку, що висіла мені над головами. Подав паламареві, а сам пішов кленучи та тріскаючи.

Аж тут уходить і вїт з десятником. „А ти,“ каже, „набрав у жида на сажні, чом не робиш?“

„Коби я годен,“ кажу, „я би робив, а так сами видите, що не годен.“

„То дай заліг“, каже вїт, „або підпишися на ґрунт. Жидівське не сміє пропасти.“

„Жидівське,“ кажу, „не пропаде, а я на ґрунт не підписуюся, бо до того є сироти, не лиш я. Коли подужаю, а я жидови відроблю, ще й камату му заплачу.“

Вїт насварив на мене тай пішов, але жид поганий не ждав; в тиждень чи як, прийшов мене фантувати. А я ще лежу. Записали і ґрунт і хату в заліг.

Я сижу на постели, та сплакав. Так рев-не плачу, що аж серце з мене вискакує. — Аж тут убігає Нестерюк Яків; убіг, тай зупинився коло дверей.

„Добрий вечерь, брате!“

„Добре здоровля. Прошу: сідай.“

„Най увесь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?“

„Забрали,“ кажу.

„Шкода, що і шкіру з тебе не здерли,“ упік Яків.

„Від тебе, брате Нестерюку,“ кажу я, „мені і таке слово миле. Ми в оден раз товаришували.“

„В оден раз!“ повторив Нестерюк гірко, „а теперь?“

„Теперь я у печали, у великій печали. Не годиться мені вірного товариша займати.“

„Ти дурень!“ (не против вас говорячи,

четці мої любі!) — „ти дурень!“ ще раз повторив Яків, а сам пішов, і бувай здоров не сказав.

А другої днини приносить мені жид письмо: „На тобі, пак,“ каже; „Яків Нестерюк вже мене закутало за тебе.“

„Як то закутало?“ — питаю я.

От так закутало, що твою роботу переймало на себе. Воно пак сьогодні вже за тебе латри в лісі рубає.“

ХІІІ.

Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий, такий уже щирий, що й не сказати. Доки мене остригли, то ми собі товаришували, а відтак уже і не бачились більше, бо він далеко від нас сидів, аж на другім куті. Тільки неня покойні мені уповідали, що він, заки я був у війську, остався від вітця і від матери та тепер сам собі господарює, тільки з сестрою, (бо їх лиш таки двійко було). Мене не раз кортіло до нього піти, відвідати, та все не смів; така то вже бачите, натура. Якби був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились.

Другої днини, чи що, прибігає вечером до мене: „А що дієш брате?“

„А щож бим,“ кажу, „діяв?, лежу.“

„А знаєш ти, чого я оце прийшов до тебе?“

„Чутиму.“

„Я хочу йти до тебе сидіти, або ти йди до мене.“

„Як оце?“ питаю я.

„От так“ каже Яків. „Ти хворий, хто знає, коли видужаєш, а тобі треба кого в хату, не то щоб обходив господарство, а те, щоби тебе розважав. От Бог дає далі і весну на дворі: треба закладати, орати, сіяти.“

„А твоєж господарство?“

„За моє не журись: я і свого догляну і тут буду. — Так і завтра кочуюся хіба до тебе?“

Я хотів щось казати, але він не дав. „Ти дуреннь!“, каже тай пішов, свищучи у двері.

XIV.

Іде дощ, доки іде, а відтак і сонічко за-
гріє. Оттак і на мене. Яків перенісся до мене,
довг мій відроблений, попови заплачено,
сестри повислужувались та повертали домів,
а я сам став помалу дужати. Яків у мене як
рідний брат; і мене розважає і весну робить
і співає, як той соловій у гаю. Мені весело.
Аж тут прибігає гайдук з бецирку: „Іди“ ка-
же, „пан староста тебе потребує!“

Приходжу до старости. „А що там,“ ка-
же, „небоже: подужав?“

„Подужав трохи“, кажу.

„А дома як?“

„От як,“ кажу: „сироти вічні, без вітця
і без матери. Як мене, не дай Боже, повола-
ють, пропало все: і ґрунт і господарство“.

„А як ти слабував, хто тебе кутав?“

„Яків Нестерюк“, кажу.

„Годний хлопець,“ каже староста. „А
знаєш, чого я тебе кликав?“

„Пан світлий скажуть!“

„Прийшов тобі абшит.“

„Мені абшит?“, кажу я, — а тут з радіщ аж не стямився. Як то може бути, пане?“

„Я писав за тебе до міністерії, бо мені жандар Тайвер усе уповів.“

„Котрий то жандарь?“, питаю я.

„А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю.“

„Пане мій годний!“ кажу я, тай упав старостів ноги. „Пане мій добрий! Дай Христе Боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!“

„Годі вже, годі“, каже староста. „А тепер іди собі домів, женися та ставай на господаря. Вже доста бурлакувати, час раз і людьми стати!“

XV.

„А що там,“ питається Яків дома.

Я показую йому абшит, тай уповідаю, що мені староста казав. Яків посумнів.

„Нестерюку,“ кажу, „брате: А ти не рад, що я вже на воли?“

„Рад,“ каже, „та й не дуже!“

„А то чому, соколе?“

„Нічо,“ каже, „все добре.“

„Ні, ні,“ кажу я, „ти мене так не збудеш; уповідай, що таке“.

„Оттаке, коли хоч знати: нам не бути вже вкупі.“

„А чому?“

„Бо тому: Ти оженишся.“

„Ну, та оженюся; а відтак?“

„Ти дурень,“ каже Яків а сам став свистати. (Це він бувало осігди так, як осердиться чого.)

„А що би з того було, якби ти одного дурня послухав?“, кажу я.

„Буду слухати,“ каже.

„Дай свою сестру за мене.“

„Ой?“

„Та бігме!“

„А я що буду робити самий дома?“

„Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні, і ти женись, та станемо оба газдами.“

„Гм!“ каже Яків.

„Так, брате!“

„Коли так, то хіба й я женюся?“

„Ану женися, братіку, без жарту.“

„А даси за мене свою сестру?“

„Моя сестра сирота, а ще до того й бідна. — А ти багач!“

„Ти дурень,“ каже Яків, тай став весільної свистати. „Даєш чи не даєш за мене свою сестру?“

„Хоть обі, любчику!“, кажу я — „А яж“.

„А гов!“ крикнув нам хтось зза плечей (а ми оце в саду розмовляли, уже в вечерь), „не роздавай усі, бо й мені треба лишити хоть одну!“

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундурі, без зброї, тай паличка в руках.

„А це ви,“ кажу, „пане мій золотий, ангеле мій добрий, що-сьте мене два рази від смерти відкупили? Пане мій делікатний та дорогий!...“

„Та бо гов тобі вже з тільким паньканням!“, каже жандар. „Я вже й не пан, я такий мужик, якби й ви.“

„Оце би то?“ кажемо.

„Учора дістав абшит. Але нехай вам крайнім словом скажу. Я дома не маю ні вітця, ні матери, ні родини такої, аби мені до душі. От задумав собі от тут між вами оселитись. Маю пару грошей, куплю собі ґрунт гарний, покладу хату, справлю худобу, тай буду собі жити, коли Бог поможе, бо я знаю господарство.“

Я так зрадив, Господи! „А виж би —“ кажу.

„Та бо гов уже з тим тільким виканням!“ грімнув жандар. „Не кажіть мені „ви,“ але таки по парубоцьки „ти.“

„То нехай же буде й „ти“. А тиж би,“ кажу, між нами, простими руснаками, хотів жити?“

„Я,“ каже Тайвер, „той руський край та ті руські люди так полюбив, що і не сказати. У вас,“ каже, „так якось сердечне, звичайно, красно; а у нас, на тій нашій Німеччині, холодно якось, нудно!“

„Та бо тобі треба женитися,“ каже Яків до жандаря. „Без жінки не йде господарство в лад.“

„А ти як гадав?“ каже жандар; „женилися відки голова! Що, варе, моя Оленочка та чарівочка діє? — серце моє!“

„Яка Оленочка?“, питаю я.

„Або твоя сестра?“ каже Тайвер.

„Як це?“

„Оттак це: ми двоє любимося, тай годі! Ти не знав?“

„А яж би відки знав?“ кажу я. „Олено, ходи сюда зараз!“ — крикнув я.

Вона вийшла, да така вже вам засоромлена, що і світа божого мабуть не видить. „Дівко,“ кажу, „а я оце що за речі чую? О—о!“

Вона мені в ноги! „Бадічку,“ каже, „простіть мене, я согрішила. Я вже більше не буду!“

„Вже більше мене не будеш любити?“ каже жандар, а сам і собі засоромивсь. „Що ти мені казала? знаєш тогді, коло керниці? — га?“

„Ій, та бо ти все з твоїми вигадками!“ каже бідна дівка плачучи. „А я тобі тогді не казала, що то таке буде? а ти все своєї!... О падонькуж мій! Бадічку, не гнівайтесь на мене, я вже на нього ані подивлюся більше. То він, біг-ме він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачепив? Та ще і з тим морганням своїм поганим!...“

Ми як стояли, так усі і засміялись! „А тепер що буде?“ — питаю я жандаря.

„Тепер оттак буде,“ каже він. „Я остану в тебе, доки собі де ґрунт не напитаю та не справлю, що треба. Тим часом дасть Бог і Великдень, а по Велицідни і Зелені святки, чи як там, буде і весілля. — Згода?“

„Та бо ти не чув, що Олена тебе і знати не хоче?“ кажу я жартуючи.

„Та я, бадічку, я лиш так — я біг-ме лиш так — я...“

„Не цірся, небого, тільки, але скажи таки попросту, що любиш, та й годі. Мені тутки комедії твоєї не потрібно.“

„Я лиш трошечки, бадічку. Біг-ме лиш трошечки!“

„Коли лиш трошечки, то я тебе за него не оддам. Що би то,“ кажу, „за тривок між вами був, якби ти свого чоловіка лиш трошечки любила.“

„Та бо я го буду дуже любити!“, каже бідна дівчина, а тут так засоромилась, що мабуть не знає, чи вона на землі стоїть, чи під землею.

„Коли так,“ кажу, то що инше: поцілуйтесь. А тепер ходім вечеряти, бо я вже зголоднів, тільки говорячи.“

XVI.

Перед Зеленими святками лагодимося ми всі три д весіллю. Тоній, жандар оце, має вже і ґрунт свій і хату і худоби чимало, а що вже убрався гарно! По нашому перебрався. Нагавиці на ньому чирчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у пять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський, такий уже, що такий! А сам — хлопець-хлопець!... Сердешна Олена, що гляне на його, так і зовяне. А по руськи не рубає, ні!... з роду ніхто би не казав, що це німець — руснак тай руснак!

У тиждень перед весіллям, у неділю (вже і заповіди вийшли і пиво вже взяли), сидимо ми собі усі три, та радимось дещо, а я журюся.

„А ти що журишся?, питає Тоній.

„От журюся. Ви вже маєте кожний свою дружбу, а я ще не маю. Тай не знаю, кого би то собі взяти?“

„Або Андрія Сірмана?“, каже Яків. Аж тут Марія, (Якова молода), без духу в хату. „Бадічку“, каже, „за вами якийсь вояк питає!“

„Де?“, кажу.

„Та он за ворітьми!“

„Чомуж не йде в хату?“

„Не хоче; каже, аби ви д ньому вийшли.“

„А який він?“

„Русявий, високий, очі як ті фіялки сині, а як говорить, то — то ув-одно моргає.“

Я не побіг, а полетів з хати. „Бая“, кажу, пане мій годний, соколе мій ясний, чи це ви, чи я п'яний?...”

„Ба це таки я сам. Наш регемент стоїть тепер у Чернівцех. Я чув, що ти женишся (бо я за тебе ув-одно перевідував) — от і випросився на 14 день на урльоп, щоб то в тебе погуляти вже та погуляти! Чи добре я оце зробив?...”

„Ой“, кажу, „пане мій срібний, пане мій дорогий, орле мій сизий!...” а сам так го обіймив, трохи не задушу.

„Та гов же бо, гов“, каже Тоній сміючись. „Ліпше просім оцього пана, аби тобі пішов у дружби.“

„У підскоки!“, каже Бая.

„Але? — але?“ питаю я, та й віри не йму. „Деж я того годен“.

„Ти дурень!“, каже Яків свищучи.

„Хіба так!“, кажу я, глянувши то на Якова, то на Баю.

„Ви оце пусте завели,“ каже Бая.

„Ануге-ко мені лиш чарки!“, а сам виймає з тобівки шип з вишником такий, що в дві оці!

XVII.

Тепер ми вже давно як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Яковову Катерину. Такий то вже тривок між нами любий та милий! І ґрунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тонієм та з Яковом жиємо собі, як ті рідні браття, сказано: Три як рідні брати. Скоро неділя або празник, а ми вже вкупі: сидимо, радимось, балакаємо, а як нас охота збере, то і випємо по чарці, і заспіваємо собі гарно, а ніхто вже так як моя Катруся серденько; як заспіває, то неначе в клиневий листок запіє, а Тоній за нею на скрипку. Славно грає. А часом то згадаємо собі давні свої літа, як то ми бідували у світі, не знаючи долі. Тоді хіба посумуємо хвильку, але лиш хвильку, відтак знову зрадіємо, звеселимось, тай порозходимся тихенько, гарно, звичайно, сказано: щасливі. — Лиш братік мій Онуфрашко, сизий мій, не обізветься між нами, не подивиться очима тими тихими та любими, не промовить речами своїми добірними: як спить так спить собі на цвинтари поуз батечка свого та неньки. А мені все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да мабуть не прийде вже, серце моє!

14. Ангіль хранитель.

ПОВІСТЬ.

I.

Я з Богом не сварюся. І про віщо? — хіба то поможесь? І помочи не поможе, і Бога розгніває, і серце заріже. А нам треба ще стати буде оперед него на суді, — так кажуть люди, то що відтак? Хіба ми можемо знати, що відтак? Люди кажуть, що там горю кінець буде. Може й буде, да те не знаю. Чоловік сподієсь на сім світі, чого би не мав на тім світі? Мабуть тільки того й буде, що та надія, та фата моргана на пуши, що нас дурить, та раї нам показує. Ми біжимо, і тов сил, що їй не маємо, приходимо — нема нічо! нічо і не було, нічо і не чути, хіба рик лева та скомор голодної гієни. Нащо й більше.

Ми бідні були, дуже бідні, бо бадечко наш ув-одно слабували, мамі ніяк було піти що заробити, бо нас шестеро дітей лишилось малих, Онуфрій, я, три дівчині і хлопчик маленький у колисці. Що було нам робити? Мати мусіли збувати, де що було, аби ми з голоду не загибли. Щож, думають собі: коби хлопці хоть ті два старші підросли, вони покладуть усьо на місце. Да не було

много що й класти, бо і зразу нічого не було. Пару дробу, трохи одіння, от і всьо.

Мати Богу молилась та дожидала, щоб ми підросли. От ми і підросли, вже далі і парубків здоганяємо, да що з того? Онуфрій, Онуфрій наш любий та добрий, став занепадати на здоровлю, став кровйов хрікати та на груди кволитись, дознаку так як бадечко покойний. Мати лиш дивються на него пильно-пильно та кілька з хати вийдуть, тільки гіркими умиються, бо в хаті, звичайно — про віщо сердешному ще й плачами тяжір завдавати, коли він і сам знав, що його чекає. Нераз бувало, як увійду зненападу в хату, то захоплю його, як нишком ревне плаче. Я чинюсь, що не вижу, да думка в мене така: з мосту та в воду!... Хіба серце може на таке дивитись?... О ангелю хранителю!

І вірне достояв він коло мене, той ангіль хранитель, що я бувало так щире його молю. Бо не пішов я у воду топитись, але взявсь до господарства, взявсь до роботи тов силов навіть, що її і не було, бо мої ровесники ще сопівки та зруби пазили, а мої вже руки від роботи лупились та кровю закипали. Жиди навіть, що погана віра, з мене дивувались, відки в мене тої сили такої бралось. Бувало в мене шість-сім латер дров на тиждень утяти і скласти — то було фрашки, а що неділі несучувало і по вісім срібних домів, не рахувавши, що собі досвітками на токарни заробю. І добре я вгадав, що взяв ту токарню у жида на відробок, бо часом на ній і по чотири срібних на тиждень заробю, а то для

братчика мого любого, аби йому сердешному ні на чім не збувало. Він, бувало, лиш на мене дивиться!... дивиться!... О ангелю хранителю!...

І вірне достояв він коло мене, той ангіль хранитіль, бо за тих чотири роки і довги по батькови заплатив — а було їх чимало — і хату побив, і помости поклав, і глоту вбрав, а на загороді бліло пасемце овечок, бинділи чотири коровці, красувалась воликів пара. А волики то були, волики!.. не воли, але діти! Як бувало, мене на загороді обіпруть, то годі було і вигулитись змежи них; чеши тай чеши їх, хоть самі собі нівроку такі гладуни, що й муха би на них розчахлась, не то що. Да не много я чесав мої половії!... прийшов гайдук від війта тай каже: „Завтра рано хлопче, до вербицирки!“ — А мені лиш потемніло у очех... серце чуло своє горенько, та сказать не вміло. Да серце серцем, думаю я собі; я уповаю на свого ангела хранителя, я на його сподіюсь!..

II.

Пригнав нас війт до вербецирки, много нас пригнав. А там панів, панів!... військових і міських і усіляких; одні руді, другі шпаківаті, треті такі, що і не вгадавбись які. А оден межи ними у срібній прошивці, да такий уже сердитий та гордий!.. неначе той черлений когут у нашого війта, що оперед него годі було людем і дорогу перейти. От що! Аж тут приходя і два жандарі, оба в мудерунку, оден старий та пузатий, з вусами як помела, а другий молодий-молоденький, да такий уже

красний, що я скоро го побачив, так собі зараз і ангеля хранителя спомянув. Такий лиш він матбуць, та мій братчик Онуфрій, красний та погляду такого тихого, що як на чоловіка гляне, то неначе миром помирує. Такий погляд був і в того жандаря молоденького. Аж тут гляну зненападу, стоїть і братчик мій, стоїть і ненечка моя старенькая. Мене неначе щось у серце боднуло; чо, думаю, прийшли вни? — хіба ще доста не наплакались? О душа та віщує, хоть і сказати не вміє!.. Да я сподіюсь на свого ангеля хранителя!... і про віщо би ні? Я як казав: я з Богом не сварюся.

Про теєж мене і першого остригли, першого таки у сам перед... Той жандарь молоденький узяв мене під варту. Я дивюсь через мир — а ненечка моя, як стояла під муrom, так і впала, неначе громом убита, неначе нежива. Онуфрій коло неї. „Чо плачете, мамо,“ каже, „хіба хочете, аби він і без шматочка хліба пішов завтра до Чернівців? О мамо, мамо!..“ Неня на це встали, не встали, але схопились як опарені і побігли гостинцем, як у наше село ідеться.

Онуфрій запросився, жандарь молоденький пустив його д мені. Він неначе то і не журиться; тільки хіба що як уперед був білий, бліденький, неначе той цвіт на лелії, так тепер і почорнів чогось як земля. — „А що, небоже?“, каже. „А щож би?“, кажу, „нічо.“ — „А то брат?“, питає жандарь Онуфрія. — „Брат рідний, пане!..“ каже Онуфрій тай лиш спотикнувся неначе п'яний. Да не був він п'яний, братчик мій... він з роду ніякого трунку і не

пив; от часом солодкого молока, тай тільки. Чо той жандарь так на Онуфрія дивиться? — думаю я собі; а мені все здається, що йому сльози в очех крутяться... не братови, а жандареви оце. Да то трафляєсь, що в їх очи часом боля, а то від того, що їм багато писати. Я то опісля в війську довідавсь!...

На підвечер ми присягли, а відтак нас пустили, котрі близькі, по домах. Лиш казали рано дуже приходити, бо йтимемо до Чернівців до регементу. От ми і пішли з Онуфрієм домів. Дома застали — от звичайно — мама печуть хліб, сестри лагодя шмаття мені на дорогу, Василько маленький спить у запічку, волики стоя румигаючи на загороді та дивляться право в вікна... да я не вийшов до їх, як бувало, бо уперше мене обгорнули жалі неначе ті тумани темні, коли на чорні гори зляжуть, і уперше на моім віку я заплакав... бо жаль мені було на мого ангеля хранителя, що я на його так уповав дуже, неначе на ріднього брата!... Да що поможесь? — від смерти може би був і виратував, да від цісарських ножичок матбути і Богу годі, бо ті військові пани такі недобрі, такі!... неначе їх не мати родила на сей світ, а гадина пожариста. Що ангіль хранитель проти таких!... Онуфрій сидить коло мене...

Аж тут уходить нараз той ангіль, хочу казати — той жандарь молоденький, у хату, що коло нас на варті стояв. Ми так і затеріли!... це матбути за мнов, думаю я собі, щось знов нового склалось. А наше село близьенько було від міста, так що пани хожують

туди, бувало, не раз на прохід, а до нікого вже так, як до того рудого Мортка, що для їх держить, бувало, і пиво добре, і вино, і хто знає що.

„Добрий вечер!“, каже жандарь.

„Добре здоровя, пане! матбути за мнов?“

„Ні,“ каже, „да я прийшов запитати, чи у вас немає картофель на продаж?“

„Нема,“ кажу, „що є, то треба самим; весна йде.“

„А ти вже завтра йдеш?“

„Завтра.“

„А брат хорий сам лишаєсь дома?“

„Видко діло, що сам...“

„Таке то,“ каже, „в світі! Да я би не раз прийшов твого брата відвідати, коби лиш він хотів?“

„Онуфрій,“ кажу, „від коли слабує, то аби єму ніхто чужий і перед очі не йшов. А про друге“, кажу, „дві дівці в хаті. Що би люди казали, якби жандарі до нас ходили? — ви наших людей не знаєте ще, пане, — а за решту — ми собі ні родина, ні дружина, тай нікого не шукаємо. Будем обходитись сами.“

Жандар почервонів неначе той кармазин. „І це правда,“ каже. Посидів ще хвильку, посупивсь трохи (так мені це здавалось) тай пішов. А мені жаль його стало... Завіщо, думаю собі, я так з ним холодно та різко обійшовсь? Да я не з своєї волі, я так мусів. О Боже милий: о много би то було ладніше на світі, коби то чоловік не мусів мусіти!... Да я з тобов не сварюся, Боже, а в ангеля уповаю!...

III.

І вірне коло мене стояв хранитіль мій, бо як я попрощавсь, як до реґементу зайшов, як я муштру та школи вивчив — і сам не знаю. Бувало, других рекрутів бють сердешних та збиткують, а мене ніхто і пальцем не кине, не то що. Матбуть не було завіщо, бо мене бувало в касарни і не чути. Другі галасують, сміються, борються, жартують, а я мовчу, мовчу та думаю. Думаю, чи моє горе глибше, чи та Тиса, що недалеко нашої касарні дзвенить та грає. Однакі они матбуть, да дома братчик у недузі, неня сами, сестри без опіки, от що... І не пішов я Тису міряти, да моливсь до ангеля свого, аж тут і прибігає капраль відо дня. „А тут Складанюк Семен?“ — Мене не наче ножем хто просадив!... „Я є,“ кажу. — „На,“ каже, „тобі лист прийшов. А ви, фірер Квітка завтра до рапорту на урльоуп ідете, прийшло вам з реґементу.“ А він не веселий, ні!... „О Боже мій,“ каже, „та й я ще побачу рокитії мої гори, тай ті ліси кидровії, що так бервінком і укрились? О коник мій любий на стайни! о зброя моя золота!“... Такі ті гуцули матбуть усі, думаю я собі, — у їх ні тато, ні мама, ні брат, ні сестра, у їх лиш ліси передні, та зброя, та воля, от що! Да не завидував я це гуцульському легіневи, бо добрий був добрий!... а вже такий щирий, що і останню сорочку з себе дав би! А знов як опалиться чого, то і брата ріднього убив би, не то що! — Такі ті гуцули, такий був і фірер наш молоденький, що про його розкажую. Бувало, некрутови

або хоть кому і тусана дасть і горівки купить, і пару шмаття подарує, і з болотом змішає. Да мені з роду нічо ніколи не сказав, лиш бувало жартує: „О... Складанюк,“ каже, „такі зойки справляє, що ніхто і в касарни не всидить!“. А думаю я собі, добре тому виріти, до кого приступає, да в мене братчик дома пежить, хто знає, чи побачу?... О ангелю мій хранителю!...

І пішов я з своїм листом до одного кадета. „Кадет,“ кажу, „прочитайте мені, що тут стоїть?“ Кадет читає, я слухаю!...

„Братчику мій, Семене!

Брате мій рідний!

Якби я знав, що ти не розумний та не розважний, то я би до тебе оці слова і не писав, бо не веселі тобі будуть. Да ти знаєш тої приповідки: „Коли тобі добре, не веселися, коли лихо, не смутися.“ Тай про віщо смутитись? про сей світ? — маків цвіт! Тому я його хочу і покидати, братчику. Бо як сей лист тебе дійде, мене вже на світі не буде.

За ці шість рік, що ти у цісаря служиш, много у нас дома переіначилось. Мама мусіли і худоби збутись, і з дому много дечого попродаати, і ще до того удовжитись чимало, а все то через мене та через мою лежу таку тяжку!... О, прости мені, братчику мій Семене, що через мене уся твоя праця та мука за тільки рік пішла марне!... Да щож: я маму під милий Біг просив, аби через мене останнього не збу-

вали. Колиж бо з ними годі що вдіяти було!... ті дохторі та тая аптика у старці нас довели, а помочи нічо не помогли... Хіба дохтір годен кому нові груди на місце покласти, чи що?... От нещасні ми, тай тільки! Я ще тільки рад, що хоть твоє одіння не дав продати, бо і то би було за дохторями пішло!... Коли у похорон не закрадуть, то найдеш усе в порядку замкнене в твоїй скрини.

Вуйко Гаврил кривдив нас чимало, волики у нас взяв, не знаю сам защо; каже, що батько йому винні були якийсь довг. Світ знає, що цьому неправда, да я тебе прошу, братчику, коли мене щире любиш, не споминай му це лихом! Бог видітиме, на Бога здаймося! Що сестри пішли у найми, то тобі мав уже хтось уповідати, бо з нашого села много урльопників покликали, я ними до тебе переказував, от хоть би і Федором Соколюковим.

А за сим словом, братчику мій рідний“...

„О, не читайте вже далі!“, прошу я кадета.

„Не буду,“ каже, „але тут при кінци ще пару слів приписано.“

„Читайте!“ кажу. Він і читає:

„Той жандар молоденький, що був у нас того вечера, коли ти мав до війська рушити, ще у В... як і був. Здибав мене оногди на місті тай каже: „А що? — не пише Семен? Мені жаль на него, що мене на відході так уразив. Да коби лиш здо-

ров був та миром з війська вийшов, мусить він мене ще коли тогді перепросити, або я єго.“ Брате Семене! я не знаю, чи ти єго чим уразитъ, да як сему справді так, то перепроси єго, сизий, бо ти не знаєш, кільки він нам доброго нишком робив тай робить!... Якби не він, то матбуть би нас жиди давно вже і з оселі були вигнали, не то що!“

Отак читає кадет, а я собі думаю: „не даром я до тебе моливсь, ангелю хранителю! — А я так незвичайно з ним обійшовсь!...“

IV.

На другий день пишуся я до рапорту. „А чого?“ питає капраль відо дня. „На урльооп до заволання,“ кажу. Він засміявсь. А деж тепер у зимі урльооп, небоже? то що инше Квітка, його дома треба, а тобі чого? Але йди про мене і до рапорту, я тебе не спераю, да капітан сердитий буде, видітимеш!“ — „Нехай буде і сердитий,“ думаю собі, „мені все одно. Убити мня не вбе... а хотьби і вбе, не велика шкода!... Не велика шкода? — але братчик, братчик, що дома умерає? неня? сестри? і це невелика шкода?“ А серце моє віщує, що брат ще не вмере, що я його ще живого захоплю, коби лиш хотіли пустити на урльооп. — О ангелю хранителю!...

Пішов я до рапорту: перший стоїть Квітка, відтак я. Прийшов і капітан. „А що?“ каже до Квітки. „За вами прийшло, аби ви йшли домів? Ви були дома стрільцем? ватажком?“

ваш отаман просив, аби вас домів пустили? Пан полковник пускають, да як ви підете в таку студінь да у таку зиму? — а до в весну трашпорт не буде йти, хіба би-сте сами йшли про себе? Пан полковник дає вам на волю. Да мушу вам сказати, що мені за вами жаль, ви у мене були чемні. Може ви би з своєї охоти хоть до весни лишились?" — „Ба йтиму, пан капітан," каже Квітка, „таки ще сегодне; тепер у нас саме полювання на вовки та на лиси. Я собі легко можу на днину по десятці застріляти, про свята та про мясниці і не згадавши, що ось за тиждень приходя. А пану капітанови таки маю дві серні убити, а вни вже такі!... Чорт їх матбуть ще не вибрав усіх! Як мене остригли, то ще їх таких було, що для всіх офіцерів би було стало, не то що! Але я їм рога виправю, я! Федір Квітка!"

Приходить капітан до мене. „А ти чо, Складанюку? Кортить і тебе з фірером Квітков на серни?" — „О, пан капітан!... про мене серни цілі будуть, у мене брат умерає; у мене..." тай не доказав... гіркі так мене чогось і обілляли!... А капітан вихопив мені з руки лист, та читає. „Гм," каже, „щож я тобі, хлопче, поможу, коли пан полковник дав приказ, аби усіх з твого року аж у осени на урльоуп пустити? Мусиш ждати, небоже, не моя в цім воля." — „Ох, пан капітан!..." заридав я. — „Не плач, сину, не поможесь," стис капітан з пліч — „полковника прикази годі не слухати, ти сам знаєш." А відтак: „Якже би ти пішов тепер домів сам без трашпорту, у таку лють, у такі зими? Сам собі розміркуй. Квітка має пару левів склада-

них, найме собі чи пошту, чи оказію, а ти? Не можу пустити, серце, хотьби і на малий час. Шістьдесят миль, то не в зимі самому хід!“

„Пустить го, пан капітан! я за його служитиму вам аж до восінь, грошей му дам, що маю.“

Капітан видививсь то на Квітку то на мене, буцім то він питаєсь, хто з їх двох збожеволів: чи Квітка, чи капітан? Нарешті засміявсь тай каже: „А серниж? а вовки? а лиси?“

„Чорт матери їх хиря! а я даю письмо на себе, що до восінь вам служитиму, лиш пустит оцего домів, най тільки не слинить! Ви ще не вірите, пан капітан, як то за братом жаль? Він за вас тай за мене Бога проситиме, а то велико значить; бо ні ви та ні я Богу не молилось, а то все через ті прианактемські шинки та угорки, коріння би їм повсихало! А дві серні однако дістанете, бо я ще сегодне напишу до нашого ватажка. А що? — пустите, чи ні?“

„Хіба ті гуцули не дурні та не божевільні?“, каже капітан. „Про мене най буде й так! я оперед полковника відповім. Да як він мені в дорозі замерзне?“

„Молоді так борзо не мерзнуть, а як му буде студено, най у жмені дує, чорт го не взяв.“

Як мені урльоп виписали, як мене пустили, як Квітка мені 20 ср. на дорогу дав, як я йому за це дякував, як він на мене за це сварив, як нарешті на відході йому прианактемська якась муха — і то ще до того в зимі! — в око

впала: все тее не буду вам розказувати, бо то старий на небі у свої книги записав, та буде вам на страшнім судищу читати. Я лиш тільки вам скажу, що і мені чимало прианактемських тих мух у вічи було нападало, тай що я ще тої самої днини дві миля чкурнув, хоть уже сонце низічко було, як я рушив. А мухи ще і по дорозі в вічи падали... О ангелю хранителю, не даром я на тебе уповав!...

V.

Як я там ішов домів, не буду розказувати, бо навіщо би вам те придалось і знати? Доста того: семої днини на підвечер я вже був і в нашім місточку В., де мене остригли. А тут такий мороз, що аж око вяне, аж стинає!... А я такий слабий... у голов мене морочить, усе тіло болить, на сон мене ломить!... Це нічо, думаю я собі; домів мені лиш півмильки, зараз і дома буду, а то саме Святий вечер! Так щож іти без гостинця домів? до братчика любого? до сестрий, до нени? О, мені ще лишилось три леви!... треба купити братчикови хустку, нени табаки, сестрам по квітці, Василькови обарінчик та оріхів, а усім меду доброго з око. От і пішов я крамницями, накупив, що треба, склав у торбинку, а тут уже смерклось, мені так дрімнеться!.. Не буду, думаю собі, спати, але ітиму. По хатах видко, як добрі люди сідають вечеряти, як дітвора гомонить, як люди благодаря, як ведеться весела розмова, звичайно: Святвечер, годі! І я зараз буду дома, думаю собі, там застану братчика мого любого, застану всіх, будемо і ми

веселі. Да лиш на хвильку собі сяду отут на приулок, відотхну трохи, а відтак і піду скоріще.

І сів я собі на приулок... так мені добре!... так мені якось... уже і в голові не морочить і тіло не болить, і не студено мені. Доми зачинають никнути, сніги згибати, пташки співати, трава рости, сади цвисти, а сонечко неначе маком розсипалось по світі, так сіяє! А сади то вже такі!... поміш і цвіт і садовина, а межі садами луги-луги та сіножати!... самий цвіт та самі запахи, а тими лугами бжолі; бжолі грають та потічки чуркотя, неначе голуби гудя, з тих потоків пють олені зимну воду а пташка не співає, ні!... Да мені все теє за нізащо, бо я все думаю за братчика свого, чи він не вмер, чи я ще його живого застану!... Аж тут дивюсь, іде братчик мій і ще з одним легінем, а на тому легіневи таке убрання мудре, мудре, а усе як біль біле, та багровими поясками та золотом обшиване!... я ще з роду такого і не видів. А братчик мій також убраний, убраний, аж від його сіяє!... а що вже веселий!... „А що,“ каже, Семене, не ліпше тут як у війську? або хотьби й дома? Дивись, братчику, оце все моє! моє тай твоє, братю мій! А цего легіня не пізнаєш?“ — „А чомуб я не пізнавав?“ кажу, „таже це Квітка — ні, не Квітка, а той жандарь молоденький, що на варті стояв, коли мене остригли. І не жандар, а це мій ангіль хранитель матбуть, що я на його уповав. Да тепер ми вже не розійдемося, братчику? а так що ні! тут нам добре — да і мій ангіль хранитель... ох мені лишенько! таже це не він, а Андрій Підківюк,

що ми з ним давно товаришували, а відтак зза німіки і погнівались. Да ми ще поєднаємось, братчику Андрію? Да бо це — це бо не Андрій, се...“ О Боже мій, тут як ударить грім!... ні брата, ні ангеля, ні садів, ні цвітів, лиш касарня чиста, біла, доокола ліжка та зброя ясна, у однім з тих ліжків я, а надо мною мій анг — ні, той жандар молоденький, що я його в мене з хати однако як прігнав. А він стоїть надо мною, неначе справді який ангіль.

Я так і стрепенувсь... „А це я де?“ питаю.

„У мене, у касарни,“ каже жандар.

„А яж відки тут узявся? — таже я сів собі був на заулку припочити? Хіба оце — —“

„Я тебе найшов замерзлого, без душі на тім приулку смутчим, взяв тай поніс до себе. А то щастя твоє — бо дохтір казав, що чверть години ще — і по тобі би було було. — Хтож видів у таку страшну студінь на дорозі і сидати?“

„О, це мене Бог покарав за мого братчика Онуфрія, що я не спішив до його, а сів собі ще відпочивати, ніби не я би був і дома не припочив! А ви мене не пізнаєте, пане?“ — „Тебе би я ще не пізнав!... а відтак — найшов у тебе на грудех право серця той лист, що Онуфрій до тебе писав. Мене тькло, що ти це на урльоп ішов.“

„О чи Онуфрій братчик мій ще жиє?...“

„Коби ти здоров, брате! — нині і поховали!“

„Ох Боже!... а ви це як знаєте?...“

„Ти мені тогді, знаєш, наказав у вас бути. От я і послухав твої волі, бо твоя правда була.“

Да нині як учув, що Онуфрія ховають, не міг не піти на похорон. Да не бійсь: я в хату не входив, лиш на цвинтари був. А відти йдучи, тебе під жидівськов буждигарнев без душі найшов, от що.“

„О братчику мій!...“

„Чо плачеш, небоже? Таж ти міг давно знати, що Онуфрієви кожда днина була рахована. Він сердешний і так не жив на світі, а тільки каравсь, хіба лиш тим жив, що тебе дожидав. — Я хоть до вас не ходив, а все знаю.“

„А сестри, варе? а мама?“

Жандар почервонів, неначе твій кармазин. „Сестри,“ каже, „служя, неня яла занепадати счаста. Василько вже величенький — у тебе вдався.“

„А ви все на мене гніваєтесь за моє неуважне слово?“

„Я,“ каже, „ні. Коби ти не гнівавсь, що я тогді так і впав у хату, як той горобець у просо.“

„Непричком як я тепер! О коби то я знав, як ви зветесь?...“

„Я? — Антон Тайвер. Хіба тобі що з того прийде, що знатимеш?“ Я його ймив за руку тай хотів поцілювати, він вирвав руку; „лишим ми це,“ каже, „це пусте!“ тай вийшов з хати. А я собі думаю: „О, так і йому тогді було на души, як мені тепер. О коби то чоловік на кожде своє слово уважав, що говорить! Не тяжко серце утяти, а загоїти тяжко!“

За тиждень мені було лекше. Я забажав до дому — жандар наймив сани. Не хотів він

мене пускати — да я як наваживсь, от і відкочували мене домів.

„І тепер не прийдете до мене?“, питаю я на відході.

„І тепер ні!“, каже.

Аж тогді скресло моє серце неначе та крига на весні! „Брате, братчику Тонійку,“ кажу, „як ти тепер мене не простиш, у мене не будеш хоть колитогді, то тебе на віки проклену! Ти знаєш, що в мене брат помер, що я брата не маю!“... Він утер дві сльозі великі-великі! „Коли будемо здорови я і ти, то на зілського Івана сподівайсь мене, брате, боршені!“

О, яке мені то слово „брате“ було миле! Ангіль мій хранитель мене не забув! Я даром на його не сподівався!...

VI.

А може і даром сподіваюсь на його, бо неню я застав дуже хвору, мене і не пізнала. А тут і я слабій. Василько як мене уздрів, так і в реви! „О,“ каже, „а ви хто?“

„Таже я твій брат, я Семен, бадіка Оонуфрій тобі нічо не вповідали?“

„О, бадіка Оонуфрій казали, що ви в війську!... Як они вас дуже сподівались!... Семен, кажуть, мусить прийти, от що го лиш не видко“ — дивились, дивились у вікно — так і спочили!... А тепер ви мій бадічка?“

„Я, синку!“

„А чож ви давно не прийшли? Неня би були не захорували, якби ви були прийшли!... а то від студени!... А у вас там у війську так студено, як тут у нас?“

„А Маріяж, та Олена, та Катерина, не набігають д хаті, аби вам хоть вогнику накласти?“

„Марія набігає що вечера, да Олені та Катерині не добро, газдині їх не пускають. Кажуть, що вни їх наймили для себе, не для нени. Але від тепер, то ви нам кластимете ватерки — не правда, бадічку?“

„Кластиму, синку. А в похорон же — хто давав порядок у дому?“

„Андрій Зборовюків із свойов старинев. Він нам і дровець привіз, і хліба встарав, і все-го, що треба було.“

„Хто, хто, синку?“

„Таже я казав. Андрій Зборовючок, той такий високий русявий, у лице черлений. Він хотів навіть і за похорон попови грішми заплатити. Да піп не хотів гроші брати, казав, йому корова йдеться.“

„А відтак?“

„Відтак не знаю, як они там злагодились; люди казали, що він хотів іди до старости, ппа тягати. А піп і поховав до грошей, казав, що на вас ждатиме. О Боже, що нени тогді плакали!...

„Чого тогді плакали, синку?“

„А чого плакали! Нени казали, що у нас були давно і корови і воли, і всячина, а тепер дасть Біг!“

„Дасть Біг, синку, лиш не плач. От вигреби поволеньки попів з печи, а я тимчасом утну дровець та накладемо ватру велику-велику, аби нени тепленько. Я вже від вас нікуда не йду, матимете і дровець і хлібця і всячину.“

„О!... а я буду всігди попелець вигрібати, та трісочок нести!... я вже вмію і в хаті замітати... Коби-сте виділи, бадічко, як гарно!...

„А там хто порту отворяє?“

„Андрій, бадічку! везе дровець!...“

„Іди, скажи му, синку, що най дровець уже не привозить, що я вже дома.“

Хлопець побіг казати, а я собі думаю: чи се такий допуст божий, що муся мені такі все у пригоді ставати, котрих я через їх фудулію та подуфалість абих і на очи не видів? А такий подуфалий з подуфалих був і оцей Андрій Зборовючок, що мені раз на базари сказав, що таких богачиків, як я і знати не хоче. З цього зайшло слово по слову, аж на велике вийшло, а то на таке, що без бучі було би і не обійшлось, коби були люди не трафились та нас не розборонили. А від тогді абих го був і на свої очи не видів! Да він у похорон те зробив, що і брат рідний би був не зробив! О, колиж бо то серце лукаве!... А ми ще хочемо, аби нас ангіль хранитель сокотив. О, ангіль хранитель має правду, коли нас відступає!... І відступив від мене мій ангіль хранитель!... бо ще того вечера узяв я у жида сто левів на латри, набрав хліба, соли, набрав усього, що в дім потрібно! „Але знай, Семене,“ каже жид, „що як мені на речинець не відробиш, то я у тебе оселю заберу!“ Не бійсь, Мортку, кажу, хіба я у тебе це перший раз на робу беру!“ — „Ну, ну!“ каже жид, а тут так мене у голові морочить. Того самого вечера я обліг!... О ангелю хранителю!...

VII.

Промітую я ся — що це я вижу? що це я бачу? і очем своїм не вірю! Вікна, двері потворювані, сонечко світить, розсипаєсь, пташка співає, жайворонки приспівують, ластівки рокотя, щебечуть, кукурудзки у коліна красуються на ниві оперед вікон, горох, фасуля позацвитали рясно, а на дворі тепло, та ясно та запашно, та усе неначе з образа знято, таке красне та барвістне! Де це я? що зо мнов стало? Коло мене сидить Василько та квітками граєсь.

„Васильку, Васильку, а це ти? — що се зо мнов? де я?“

„Бадічку любий, бадічку дорогий!... „за-ридав хлопець тай припав коло мене.

„Де я оце, Васильку?“

„Хіба ви ни тямите, бадічку? таже ви дома! — ви у себе! дома! Ох тож то ви тяжко, тяжко лежали! ох да так тяжко, бадічку!... далі пів рік! Дохторі казали, що ви вже не будете!“

„Які це дохторі?“

„З міста, бадічку! якийсь панич їх що днини присилав! А такі то пани добрі!... кілько бувало приїдуть, то мені обарінків уже та горіхів! та хто зна що!... А я від їх зразу так боявсь, бадічку! А тепер уже не боюсь! — ні раз не боюсь!“

„А неняж де, душко?“

„Неня? Таже неню зараз у тиждень і поховали, як ви заслабли! Господи, що люди всі плакали! — лиш панотець не плакали!“

„А панотцевиж хто заплатив? Хто порядок давав? — О Боже мій світе!...“

„А хтож би, як не Андрій? Таже ви знаєте, що вуйко Гаврил з нас би і сорочку зідрав, коби міг! Але дав йому Андрій добру проповідь, не бійсь! Матбути довго тямитиме.“

„А Андрій же не гнівається на мене? Таже ти знаєш, що ми у сварці! Я тепер аж собі пригадую, як я його казав відогнати, знаєш, тогді як він дров привіз!“

„Андрій з того бадічку, сміється! Е що, каже! Дурному а лихому хто би протививсь!“

„А жиди не приходили? — не казали нічо за роботу?“

„Е... коли ще Андрій їм роботу віддав!... ще до великодня!... Той панич, що дохторі посилав, наймив до него ще Марка Курашя та Івана Вардарюкового, так за десіть неділь робота і була на місци! Жид ще навіть і дарував ту горівку, що нени на похорон брали“

„А моїж гроші? таже я взяв був у жида 100 левів на відробок? Що з тими сталось?“

„Десятку дав Андрій за похорон, а девяносто стоя у вїйта у громадській скринци. Жид набігав, аби йому було гроші вернути, бо боявсь, що ви вмрете а гроші пропадуть. Так Андрій казав не дати гроші. Я, каже, гроші у тебе не брав, тай не буду віддавати. А робота тобі буде до великодня, а найдалі до Юрія готова, я за це ся ручу! Жид пристав!“

„А дівки що? усе служя?“

„Служя, бадічку. Ще мають бути до Івана, а відтак казали, що домів прийдуть.“

А на похороніж були?“

„Лиш Марія була. А тих двох і до церкви не хотіли пустити, не то що! Андрій уповідав, що війт так їх газдів машкарив!... а то на самий великдень, при людех! Ще, кажуть, що і панотець помагали!“

„А того панича, що дохторів присилав, не було тут?“

„Не було, бадічку. Андрій уповідав, що тогді, як ви дуже були заслабли, коли дохторі казали, що ви загинете, то він набігав до війта та про вас довідувався. А так уже плакав, кажуть,... Аж умлівав.“

„А лікиж? Матбути і ліки привозили з міста.“

„Ліків не привозили богато, лиш якусь масть та яблучка якісь жовтенькі, такі вже запашні!... відтак видушували ті яблучка в склівку з водов та з цукром, та давали вам ув-одно пити, ув-одно!... А потому привозили вам і малини якісь у таких великих шклах!... ви вже чотири чи пять школ таких випили з водов. Я бувало кушаю — а то таке добре та запашне!... Табо ви, бадічку, плачете? не плаchte, голов болітима. Я, бігме, лиш раз чи двічи тих малин кушав!“

„А неня нічо не казали, як умерали!“

„Они нічо і не памятали! — лиш у го-рачці було про дядика та про Онуфрія го-вора, ув-одно, ув-одно! та так то уже красно уповідають, що аж плакатися хоче! А за вас знали, бадічку, що ви дома... Семен, кажуть, приходив до Онуфрія, але там жандар якийсь молоденький його геть прігнав! Руш, каже,

руш! тобі ще тут не час! Там ще житимеш!
Я тебе не лишатиму!“

„О мій ангіль хранитель!... жандарь,
кажеш?“

„Ага! — А я би вам щось уповів, ба-
дічку!“

„Кажи, любий!“

„Я оногді бігав до Андрія, бо ви дуже
були слабі, а я боявсь сам з вами сидіти. Біжу
я — аж там — да я це вам не скажу!...“

„Чому не скажеш, синку?“

„Бо Марія мене просила, аби я вам не
вповідав!“

„Та що там з Марієв такого?“

„Марія стояла коло керниці!...“

„Сама?“

„Ні, з одним жандарем. А так, що то
жандарі на кресанях піря нося?“

„Ага, та що они робили?“

„Плакали.“

„Та нічо не говорили?“

„Марія казала до него, що ви, бадічку,
ніколи на се не пристанете.“

„Що я не пристану?“

„Ага! тому вни так і плакали!“

„А жандарь нічого не казав?“

„Жандарь нічого не казав, лиш казав, що
на Йвана буде в нас та з вами говоритиме. А
як твій брат не позволить, каже до Марії, то
піду в Московщину, куда очима видітиму. Да
твій брат не є такий лихий, як його пишуть;
він нас двох не закопає.“

„А той жандарь як виглядав, душко?“

„Такий завеликий як ви, лиш чорнявий.“

А руков водно собі волосся за уха запрятує!
А цитьтеж! Андрій іде! О тож то буде весе-
лий! Я біжу против него! матбути ягід мені
приніс!“

О ангелю хранителю, не відступив ти
ще від мене! да і я від тебе вже не відступю!
Єй-Богу, не відступю! За хвильку увійшов
і Андрій, гандруючи з хлопцем, неначе і сам
ще хлопець.

VIII.

І справді був той Андрій пустий та зби-
тошливий, неначе той хлопець. Жура? горе?
клопіт? — того він і не знав на світі, що то
оно таке! Мама му вмерла, хата му згоріла,
а він собі з того було фрашкує!... „Да що,
каже. „Я з мамов у гріб не ляжу, а доки яли-
ці у лісі родя, то й хата буде, чорт не ви-
дів!“ — До пів року стояла і хата в його на
подвірю, уся на помості, тесана, що скажу —
твій терем! він і регочеться!... „А що,
каже, „я хіба не казав, що чорт ялиці не вигорду-
зав ще, сяка та така йому дуля під ніс!“ —
Такі то усі ті гуцули! Бо батько його зайшов
до нас здалека з гір, а його хлопчиком малим
привів.

Раз, доки ще мене не остригли, були ми
на базари. Андрій гуляє, аж розноситься. Я
стою з боку та дивюся, бо я з роду не гуляю.
А тут і мій вуйко Гаврил на базари, трохи
понапилий. Так зараз до Онуфрія і прискі-
павсь!... „О я,“ каже, „ще й сорочку отту
з тебе зідру, лиш не заплати мені довг, що
твій старий у мене наробив!“

„Змилюйтеся, вуечку,“ каже Онуфрій (як то він уже був благонький з себе), „таже як люди докажуть, що батько мій вам що винен, так я в сей час вам довг подам, лиш не нападайте мене межи людьми, без суду, без права!“

„Що там, що?“ питає Андрій прискакуючи. „А ти, стара котюго, ще не доста наїв-єся людської праці, та ще хочеш і цих двох сиріт гірше осиротити, як они є? Абих знав, що криміналами розіпрію, а тебе так нагодую ще людської праці, що дідько з тебе борзо бордюг зробить, не бійсь! А вон тобі відси!“

Ніколи було що робити, забравсь мій вуйко, а я прихожу до Андрія.

„Спасибі, братчику, що хоть ти за нами вступився.“

„Хіба я твого дякування потрібую?“ — крикне Андрій. „Від таких паничів, як ти, мені дякування тільки значить, що та слина!“

„Який я це панич?“

„Отакий панич, що лиш чортови і собі живеш, а другим не питаєш. Да сякий, такий і вдавиться твоїми грішми, нині завтра. Я що маю кому казати, то в папір не завиваю. А коби мені не Онуфрій, то я би ще тій причині і рад, аби одна чортова мошенка з другої шкіру здерла, а це твій вуйко з тебе! Коли тобі мої речі не вдатні, то позивай мене! — а ні, — то можемо і на топірці спробуватись.“ Отакий то був цей Андрій, отакий і увійшов до мене.

„А що, брате Семене? — май подужав?“

„Подужав, братчику! о брате мій Андрію....“

„Або що таке?“

„Ручку мені дай! О, чи я варта того, аби ти на мене такий добрий був?...“

„А ти відколи так умяк, неначе ліварник? Я би гадав, що ти у війську, а ще за тільки рік, гірш закаменів, як був?“

„О брате любий!... біда та нужда чоловіка уговтують!... Да я не був і такий камінний, як другим здавався, я лиш хотів як другі люди бути, а не подумав, що другі люди можуть і котюжі душі в собі носити!...“

„Усі?“

„О, сохрانی Боже! — є і ангелські душі в людях, а найпаче в таких, що чоловік би не надіявся!... От якби і в тебе, брате!...“

„А знов?“ — гримнув Андрій. „Я хіба не кажу, що з цього молебень зробивсь? — Да я не прийшов, аби ти мені богомолив, а прийшов тобі казати, що тебе сьогодні до себе беру, аж доки зовсім не подужаєш. Я гадав і давно це зробити, так ті прианактемські дохторі не дозволяли. Казали, що аж нині. Тебе мої сестри ліпше дозиратимуть, як ось дитина. Тай і ти, Васильку, підеш з бадічком! — А відтак тобі зовсім не буде так сумно в мене, як тут дома, де тобі брат та няня в-одно на гадці муся бути, в-одно неначе оперед очей стояти. Я тобі хозяйство дозиратиму як і доси.“

„О брате мій Андрію! брате мій добрий! а я тебе так кривдив!“

„Ще одно таке слово, а... О, я не дурно

кажу, що ти ще будеш битий від мене! Ані чичирк мені більше про теє, що було! А де, Васильку, бадічина солом'янка? Я його проведу до нас на пасіку, там уже постелено! А Парасочка таких тобі вже файних ягідок назбрала!... біжи, Васильку! біжи, синку, боржій за кресанев!“

„Ще одно, брате Андрію! да ти знов гніватися меш?“

„Ще цей один раз ні! — кажи!“

„То жандарь посилав дохторів до мене?“

„Або хто би другий? я би був і не допитавсь до їх, дуля матери їм під ніс! Я би був закликав яку бабу, а та би була тебе синим каменем та лабуштаномвилічила на один бік, не бійсь! А знають прианактемські німці добре лічити, чорт їх не взяв! бо як ти в горячці лежав та по стінах дравсь, то я би був за твоє життє і скруток тітіню не дав, не то що!“

„А сегельбу ти за мене відробив? О, не сердься бо знов, братчику! таже ти казав, що не сердитимешся?“

„Сегельбу? За пані-матков отченаш гладкий, коли Тоній робітників до мене наймив! Да це я би був і сам потрафив — так грошей у мене не було, чорт їх хапає.“

„Таже мої гроші були?“

„Ти дурень! — хіба я знаю, що то за гроші були, тай що? Они не скисли, отам у кліти в скрини! а мені руки, славити Старого, не відпали, що там трохи у лісі попорубав.“

„А той жандарь, братчику, відки він? хто він?“

„Хіба я йому на родинах був, аби я знав, відки він тай хто він? — тільки знаю, що шкода го аби німцем був, бо йому хоть сьогодні не сором гуцулом бути! Але ходім до нас! — час минає, а Василь аж цівкає вже ягід. Ходім, Василю!“ От і пішли ми поволеньки. А ангіль хранитель пішов з нами.

ІХ.

Прийшов і празник святого Івана зілського, у нас празник великий, веселий! І мені весело, бо я вже здоровий, уже і сестри дома, уже і в дому і на обійстю лад: лани, левади, сад, неначе у раю красуються, а я сижу собі з Андрієм у садку, та гонтимо дещо, звичайно як два побратими любі, що в них одна душа, одно серце. Аж тут Андрій нараз такий однослівний став, неначе зажурився.

„А це що тобі, братчику Андрію? чи лиш не занедужав, не дай Боже?“

„Чортової мами син мені і занедужав, да щось мені на серци лежить, неначе панський чобіт; сто дуль їм під ніс, панам оце!“

„А чоботом тим об землю не можна? А відтак побратимови висповідатись, що таке за хиря?“

„Що за хиря? — велика хиря, чорт матери її в ню! — Люба́, братчику!“

„Так щож? — коли люба приступила, так і женитись!“

„Хіба би ти за мене твою Олену дав?“
Я видививсь на його, неначе на божевільного. „Олену?“ кажу.

„Хіба уха заступило?“

„Не дай Боже! уха не заступило, але і те не може бути, аби таку бідну сироту взяв?“

„Таже я її батька не зарізав, що ти мені сироти під ніс тикаєш? А про багатство — буде робити, то буде й багатство! Тим часом мемо обходитись тим, що маємо.“

„Олено, а де ти? — ходи сюда! — Андрій тебе сватає. Підеш за него?“

„Як — ви — бадічку скажете — то — піду!“

„А ти не боїшся, що битиму? — таже ціле село каже, що я побійця?“

„Та бо я так старатимусь, аби не було защо бити! А як пусто битиме, то і в мене не всхли руки.“

„Оце в мене дівка!“, каже Андрій, та аж схопивсь: „за оце я тебе поцілюю!“

Доки ті двійко цілювались — я дивюсь, аж ідуть здалеку два гуцули, оба якраз чисто та примаино убрані, кресаки в бляхах та в огальюнах з павами, а оба стрижені.

„Андрію, дивись! а це що за гуцуляки два ідуть такі пишні? — матбути до тебе?“

„Ні, це не до мене, братчику, я цих не пізнаю! це матбути здалеку! — у нас не нося такі коротенькі сардаки, та ні з голубими шнурами.“

„Ох мені лишенько! — таже це оден — ей Богу, що це Федір Квітка! Братчику! Федірку! О братчику мій рідний!...“

„Годі,“ ричить Андрій, „а то ще задушитесь як крілики! Дуля би такому!... а ти, легіню, відки?“ питаєсь того другого, що

з Квітков прийшов, „чи я тебе лиш де не видів, хлопче? Єй Богу, що я такого десь видів, лиш не знаю де? Чи лиш не в тім прианактемськім Косові, де мені бойки мій насаджуваний ніж украли, сто дуль би їм підніс? Єй Богу, що я тебе десь видів!“

„Хіба у Ві...?“ каже Квітка.

„Тай я цего легіня десь видів,“ кажу, „лиш не можу собі нагадати де?“

„Хіба вам позаставляло?“—кричить Андрій неначе біснுவатий; „таже се наш жандарь, що тобі дохторів та кат зна що, дулі матери їх...“

„Ангелю мій!“, кажу, тай йому поза шию, а він мені!... „братчику мій! золотий ти мій!... Чи се справді ти, Тонійку? О, це ти, сизий мій, ти сам — аж тепер тебе пізнаю!... Да відки ти відразу в гуцули записавсь, соколе мій ти ясний?...“

„Хіба я з роду не гуцул? Коли не віриш, то питайсь ось Федора, бо ми собі з одного села, та ще і близькі сусіди, не то що! Так, братчику, я гуцул, з Х. родом, Тоній мені імя а Хрестарюк порекло. А коли хочеш знати, чого я прийшов, то тобі ось коротко скажу: прийшов сватати твою сестру Марію. Ти скажеш, аби у її запитати. А я тобі скажу, що не треба, бо она дала мені слово, лиш коли ти дозволиш.“

„Маріє! — То ти вже йому слово дала?“

„Ох бадічку, я не хотіла, да він як став з тим топліннем, та з стріляннем!... видиш, Тонію, це все ти винен, бо я тобі казала... а ти все...“

„Тихо, дівко, тепер уже плач не допоможе! Любиш ти цего парубка, чи ні?“

„І це він винен, бадічку, бо як став з тими своїми бесідами та присягами!...“

„Але бо я ся тебе питаю, чи любиш чи ні?“

„Таже кажи бо, Маріє, так як-єсь мені казала! Чого маєш соромитись? — то претці брат рідний, однако як тато!“

„Таже кілька раз буду вже казати, що... люблю...“ ледви промовила бідна дівчина, тай укрилась рукавом.

„Тепер же за те, що ви перед братом таїлись, зараз поцілюватись!...“ став Андрій наказувати. „Не соромсь, ні, Маріє, поцілуйтесь. Ти Тонієва а Тоній твій! — по Дмитрю весілля!“

„Двох борзо збувсь,“ жартує Андрій, „коби так ще й третьої!...“

„Семен чей і мене не забуде?“ каже Квітка, „та твоя Катречка кароока, то моя?“

„Хіба ти її видів?“

„Катрю? — оногді в мієті, як ми оба з Тонієм дещо орудували, а она з Марієв у склепку також крамщину купувала. Ми вже навіть і говорили з собов, не то що.“

„Ох мені лишенько! Катре! де ти? ти з оцим легінем говорила?“

„То він зо мнов говорив, не я з ним!“

„Та що казав?“

„Та що казав? Казав, чи я за него піду, а я му казала, що то не моє діло, най з вами говорить, бадічку!“

„Добре казала!“, каже Андрій. Дуля

матери попам, що не позваляють три жінці нараз тримати, а то я один би зараз всі три узяв, як тут стоя.“

„А я би відтак відки мав такі три зяті любі та дорогі? Лиш я один дулю маю!“

„Чого би дулю,“ каже Тоній, „коли у мої сестри є дівчина, як та повна заря в городі. Коли хоч, то она твоя, братчику!“

„Руку! На Петра буду у тебе на обзори нах.“

Ув осени, на самого Дмитря, вінчалось у нашій церкві чотири парі, а всі чотири щасливі. Тоній Хрестарюк з Марієв, Андрій Бровючок з Оленов, Федір Квітка з Катрев, а я, Семен Складанюк з мойов Одокійков голубков, що де очима гляне а усточками усміхнеться, там скрізь барвінок росте і стократні рожі процвітають!

15, Опришок.

ОПОВІДАННЄ.

I.

Нас було двох у батька: Семен старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братик на танець, хожу й я; та гуляємо як ті соколи межі соколами, землі під собою не чуємо. Усі нас люблять, усі кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські сини!

Семен був парубок годний, тихий, розумний; було й малу дитину не оскорбить. Стариню поважає, шанує, товариство любить, за побратимом і в огонь скочить. Оттакого братика я оце мав.

Я знов у свого брата не вдався: подуфалий, палкий — і Бога знати не хочу, не то що!... Не спостигне було хто слово не уважне до мене заговорити, я вже і скочу, як іскра, і вхоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка в селі, щоб я з него кров не пустив.

Семен було, мене і полає, і виганьбить, а часом і за чуприну таки гаразд покрутить. Да батечкож ні чичирк, якби оце я хто знає як гарно справувався. У їх таки така натура

була: нікого в дому і словечком одним не зганьбити — ні нас, ні сестер, ні слуг. Да знали вони иншим способом, як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибавиться було Семен на вечерницях, вони до його цілий день і слова говорити не будуть: ого — вже братик мій більше й не барився поночи; сказав там хто яке незвичайне слово в хаті, вони вийдуть з хати, ще й дверми луснуть. Оттак вони, було, нами поводять. Слухайте тільки, як з мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бився я знов на базарі з одним урльопником. Пустив з його кров, та прийшов обкрівавлений до дому. Батечко подивились тільки на мене, та й нічого.

На другий день встали ми з братом рано, пішли купатись, а він каже до мене:

„Не хороше ти оце робиш, Іване; печалиш батька.“

„Або я сьому рад чи що?“ — відфукнувсь я на свого братика, — „да суферять не буду, щоб вражий син та чванився, що йому сільських парубків нема й на раз що бити!“

Аж тут батько з хати:

„Іване, сюда!“

Я зараз побіг.

„Кажіть!“

„Осідлай мені коня!“

Я шатнувся до стайні, осідлав духом коня, та й вивожу.

„Семене! — а батько куди оце їдуть?“

„Не знаю,“ каже брат.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми з церкви, та й обідаєм. А батько кажуть:

„Ти, Іване, підеш завтра до Р..., наймешся у старого Донди на піврік. Я вже з ним зговорив.“

Мати в плач, сестри в голос, братикови аж ложка з рук упала, а я стою, мов причмилений. Неня зараз до батька:

„Чоловіче, а се що тобі Бог дав на розум, діти собі прогонити з дому? Багато їх маєш мабуть, та не бізуєш годувати?!“

„Мовчи, стара,“ промовили батько уважно, „ти собі пазь дівки, а парубками я сам маю орудовати. Знайте тільки, аби йому харч та шмаття було на завтра.“

Другої днини й вирядився.

IV.

На підвечер став я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. Почерез плоти понадвисала червона калина. Зпоміж садів видко побої пишні; серед села стоїть церков нова, велика — хрести золочені.

„А куди, легіню?“, питає молодичка пишна, кароока, біжа з кінвами по воду, та й стала.

„До старого Донди, коли би ласка справити.“ — кажу я, та й став і собі.

„До Донди?“ скрикнула молодичка, та

аж кінви випали їй з рук; — „а оце чого ви до Донди?“

„У найми,“ кажу.

„У найми?, до такого опришка? Та нехай же вас Мати Божа заступає!...“

„Ви мене налякали, молодичко: щож бо то він, той Донда?“

„Та єретик на весь світ! Він вісім рік лиш в опришках був. Такий лютий, як гадина; ви там і три дні не вибудете!“

• „Щож маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А деж він сидить, той ваш Донда?“

„А он, бачите, той хутір великий: два горіхи перед самими вікнами, нові ворота.“

„Спасибі вам, молодичко; може колись зустрінемося.“

„Здорові будьте!“ — прощобетала молодичка, та й стрібнула в сутки. Я пішов далій.

V.

Хутір гарний, двори великі; комори, стайні, колешні — усе під побоями, усе нові. В хаті вікна великі з кватирками. Вибігла дівчина зустрічати:

„Чи не з тої ріки, легіню? Може наймит?“

„Так є, панночко моя гречна,“ кажу я, а тут так і задивився на вроду її прекрасну та на стан її препишний! Уся в рантухах, да у намистах золотих!...

Увела мене в хату: світлиця аж сіяє! Молоді служечки та вірні слуги вештаються то сюди, то туди — усі тихо, усі без гомону,

щоб навіть і голосу їх не чути, а за столом сидить собі чоловік великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а сам такий черлений, як кат; рудий вус аж поза уха закрутив. Я поклонився та й стою.

„Ти Коровайничів?“ — гукнув.

„Так,“ кажу.

„Ти станеш у мене на службу; я вже з твоїм старим зговорив...“

„Нічого,“ кажу.

„Але я чув, що ти любиш битися?... Небоже!“ та й справив на свою нагайку дротяну, що мабуть в два сяжні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопив кріс на плечі, та вийшов з хати, мабуть на полювання, а донці звелів, аби мені розказала, що я маю до роботи.

VI.

Дівчина розказала мені, що треба, та й дала підвечіркувать, а сама сіла собі з якимсь шиттячком у віконця, да так уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинька тонка-тонесенька. Що шовком закине, так зараз золотом і обведе. А я, як був дурний, так зараз і кажу:

„Панночко-лебідочко, кому ви оце таку шинечку препишну шиєте? Мабуть...“

„Да я оце братчикови,“ каже вона зачервонівшись, „оттам за рікою.“ Та й глянула у віконце. Аж тут і мій газда на подвіря; вона шиттячко в скриню!

VII.

По вечері звелів мені ґазда в саду спати, щоб садовини пантрувать; от і пішов я у сад.

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла. Місяць розсипається над високими нашими горами, легіні щебечуть на сопілках, а дівчата приспівують по вишниках. Господи, як обгорнуть мене жалі да туга велика! Стала перед моєю душею і мати з поглядом її тихим та святим; і сестрички мої щирі і братчик мій золотий... І забанував я на батечка свого... Піду — думаю собі — до Черемошу глибокого, да втоплюсь... А той Черемош зараз таки коло хутора, так і шумить, так і гуде!

Вийшов над Черемош, сів собі на березі, сижу та думаю; аж тут — плюсь! човен з того боку плавле. Я сховався за вербою.

Приплив. Бачу — се парубок, хороший, молоденький, як мальований!

Прибив човенце до берега, а сам у сад, неначе метелик перелетів. А вона до його вже й рученятка простягла, дожидала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

„Не плач душко, моє серденько!“ — став він голубити. „Я думаю, що ти мені рада, а ти водно плачеш, кільки я прийду.. Скажи: може вже не приходити? може собі кращого найшла?... Я бідний...“

„Василю, Василю!“ та й зомліла сердешна дівчина.

„А чогож бо ти плачеш, моя рибочко?“ питає легінь, та й заплакав і собі.

„Відай нам не судилось вкупі жити,“ промовила дівчина не за малу хвильку. — „Джімер хоче свати слати, а батько віддасть, я знаю: він багач!“

„А ти гадаєш іти за його?“ — спитав легінь.

„Я втоплюсь,“ каже дівчина.

„Того не роби, рибочко, а корись своєму батькови: він розумний, та за його головою будеш щаслива.“

„А ти, мій друже?“

„Я вернусь у військо, мені все одно... Без тебе мені світ увезде однакий, увезде чорний, як туман.“

„Боже, Боже!“ заплакала дівчина: „чому ми такі нещасливі?“

„Ба я,“ каже легінь.

Обоє — думаю я собі.

Як стали зорі погасати, вони розійшлись.

ІХ.

Одної неділі сидимо ми собі, аж тут і старости на подвіря. Моя панночка побіліла, як стіна; старий дивиться, та вуса гладить.

„А від кого?, гукнув ґазда на старости, що аж стіни дзвенькнули. Вони сердешні тільки трясуться та кланяються:

„Від Андрія Джімера до вашої милости, коли би ласка.“

„Скажіть Джімереви, що нехай свого сина віддасть у больницу, а не чужим дітям світ ним путати. На тім світі, хто зна, як буде, а сей треба шанувати.“

„Спасибі і за се,“ кажуть старости, та й забрались потихоньки з хати, бо з моїм газдою не добре переливатись. А панночка, як стояла, так старому в ноги:

„Спасибі вам, батечку, що мене не втопили!“

„Да й так тобі не сидіти дівкою,“ каже старий. „Я вже яв ослабати, та рад би зятя в хату, щоб на мене легше, та щоб зза життя видіти, як моє добро уживати меться. Ти знаєш, дочко, я багатирь; можеш собі вибрати і пана і попа, кого хочеш.“

„Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа.“

„А когож?“, запитав старий грізно.

Дівчина почервоніла, мовчить, тільки трусить.

„Не мни багато ханьки, а скажи, що хочеш Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєш, дурна, що я нічого не знаю? що я не чув, як ви що ночі охали та слинились у саду?... Що за розумні голови обібрались мені, старого опришка мудрувать!... Іване!“ — до мене оце, „рушай на той бік: Василь Зарічук нехай мені в сей час до мене ставиться. А вай твоєму світу, як йому півсловечком писнеш, що тут говорилось! Розумієш?...“

„Розумію, татку!“

„Махай же!“

Х.

Привожу я Василя; він сердешний смутний, неспокійний. Тільки на двері, а старий як не гримне:

„Хто сеї ночі говорив з моєю дочкою у саду?“

Мовчить.

Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!

„А не ходи,“ каже, „ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!“

„Даруйте життя!“ — верещить Василь на увесь світ, „вже більше не буду, їй Богу не буду! гвалту!... гину!... умераю!... вайльо!...“

„А сякий такий сину! знай, як старого опришка мудрувать! Тепер же рушай собі домів, а завтра рано приходи з старостами. Чуєш?“

„Чую,“ каже Василь, і сам не знає, як йому діється. Тут дротяна нагайка, а тут каже свати слати. Я тільки стою та сміюся. Аж старий ні з сего ні з того, та до мене:

„А ти, паничу, де сеї ночі ночував?“

„У саду; а деж би?“

„Та не чув, як оці двоє нявкали цілу ніч під вишнею?“

„Чомуж би не чув?... чув!“

„А мені не треба було нічого казати? Так ти мені служиш?!...“

Господи, як стане й мене цідити тою

анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав,
якби не панночка та не Василь.

„А болить?“ — питає мене старий
погоді.

„Болить!“ кажу.

„А дуже?“

„Дуже!“

„А як ти других бив, то не боліло?“

„Не буду вже!“ — кажу.

„Тепер же зберайся та рушай собі до-
мів. А татови та нені скажи, щоб за чотири
неділі приходили до мене на весілля! Ро-
зумієш?“

„Розумію!“

„А ти будеш Василеви за дружбу! Ро-
зумієш?“

„Розумію!“

„Рушай!“

16. Безталанне закохання.

ПОВІСТКА.

I.

Не то що на наше село, а на цілу славному Буковину коли найшовся такий хороший парубок, як той Тодір Дугай, або краща дівчина, як тої старої удови Гребенихи дочка Олена, то я вже не хочу називатись своїм іменем, але брехачем. А що Тодірко з Оленочкою собі кохались, то своєю дорогою йде; да як же їм і не кохатись, коли сусіде собі, да ще й близькі були. А то сусідам лиш кохатись, бо так панотчик наш православний у церкві навчають. Чи як кажете?

Зрештою, як вони там кохалися, чи дуже, чи так лиш — не мені се розберати. Але те знаю ретельне, що Тодірко з Оленою не могли якось удатись. Тодір був парубок тихонький, звичайний, щирий, ув-одно лиш в думках да в гадках. Олена знов дівчина жартоблива, обмівна, нестановита, як той метеличок в літі. Задуману з роду-віку ніхто її не бачив. Оттакі се були коханки — Тодірко з Оленою.

*

А стара Гребениха багачка була: фудульна, обрахована, з масним язиком, як то ка-

жуть. Свічку до церкви не понесла, часточку не дала, мисочку не поклала, а проте лице своє перед людьми так знала обмити, що то! Вона все була „бідниця“: у неї бжолки не роїли, ні корівки скороми не давали, ні з овечок вовниці не встригла — вона зовсім безталанна була. А тут нищечком так і сміється з дурних людей, що їй було жалують.

Лиш одна душа на світі мала у неї і ласку й пошанівок: стара баба Ція, що зерном ворожила да в зіздах смотрила; і днюють і ночують, було, вкупі, да по цілих ночах вистоять порозплітані в садку, лічучи да викликаючи ясні зорі. Ще й не повечоріло гаразд, а Ція сидить собі вже при каганці на печі да зерном розсуває; Гребениха коло неї.

„А що там паде. любко?“

„Хіба я вам коли правду не сказала, зазулько?“ — каже ворожка; „у серці колач, на порозі колач, в хаті гість, а се у мене старости, любко. Лиш осьде, з лівої руки, трохи жаль, але то нічого — минеться. А оце зять багатий, зпід сонця: і колач, і радість, і борзо — бо плоту нема; як не буде сеї осени весілля, то в лице мені наплюй!“

„Сеж у мене ще дівчина молода,“ каже Гребениха, „а мушу віддати, щоби вже того Дугаїшиного раз позбутись. Учепився, тітко, дівчини, як репях кожуха — ні суди Боже!“

„А дівчинаж?“ — питає ворожка.

„Дівчина й гадки не має. Я кажу до неї: „Коли хоч, то йди за Тодора; я тобі не спераю.“ — А вона: „Мамо, каже, колиж бо він такий тихий! — яб за ним бувши знудилась.“

„Любка моя!“ — рекла ворожка.

„А тут бесід по селу вже повно!“ — журиться Гребениха. „Знаєш, жоно добра, що я гадаю учинити?“

„Кажіть, ластівочко!“

„Хочу віддати свою Олену за Угринчукового Митра. Я вже й з старою зговорила...“

„А відтак же?“

„Завтра свататиме.“

Се ворожці вода на лотоки. „Дай Боже таке чути!“ каже. „Я вже вам давно хотіла те казати, та не сміла. Я, любко, дуже несмілива зроду!“

„А що оце тутки паде?“ питає Гребениха, справивши палцем на купочку зерна.

„Та оце, крішечко, се — гріб, але з лівої руки, то чужий... Да ще до того й бідний, ні мисочки коло него!“

*

Доки ворожка ворожила, а на дворі зорешливо да тихо: нічого не чути, тільки Дністер гуде, та соловейко свище. А в садку під вишнею, що білим цвітом так і припала, стоїть Тодір з Оленою. Тодір плаче. Олена скубе вишневу квіточку в шматочки.

„Я згублюся,“ каже Тодір.

„Який бо ти незвичайний, Тодоре!“ — каже Олена. „Нащо собі такі гадки до серця приводити, коли я тебе люблю.“

„У-в-одно каже, що любить, а за другого йде!“ — дорік парубок гірко.

„Або так не буває,“ каже Олена сміючись, „що хоч повінчані, а з другими кохаються?...“

Тодір подивився пильно, покрутив головою, та й пішов. Дівчині й „добраніч“ не сказав.

„Іди, коли нерозумний!“, промовила вдова дочка згорда; махнула рукою та й пішла в хату.

II.

У старої Гребенихи в хаті вінок плетуть да бояр збирають, а Тодор ходить собі понад Дністер, та в сопілку грає. Грає, а дрібні сльози так його й обливають! Заток сопілку за пояс, та й заспівав:

Ой засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!

Ой в лузі, в лузі —
У лузі пшениця —
Там дівчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Все вгору та поглядає:

Ой чи високо,
Ой чи далеко,
Сивий сокіл підлітає?

Літаєж він да літає,
В кватирочку зазирає:

Ой сію руту,
Ой сію руту —
Ой подай, душко, руку!

Радаж би я ручку дати,
Не зволяє стара мати:

Ой взяла мати
Нелюба до хати —
Годі рученьку дати!

Ой відсунься, дівча любе,
Да відсунься від нелюба:
Зайду я з луга,
Да забю нелюба —
Да як того голуба!

Ой чи забеш, чи не забеш,
А серденьку тугу завдаш:
Сідай на коня,
Виїзжай із двора —
Ти не мій, я не твоя!

Ой їдуж я до Дунаю,
Да став же я да гадаю:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Я тонути в тобі маю!

Да за марну причину,
За невірну дівчину;
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Що я в тобі потопаю!...

Пішов домів. А дома молодший брат уже
дожидає.

„А ви де були, бадічку?“

„Прохожався; або що таке?“

„Да нічо, бадічку; Олена приходила кли-
кати вас у бояри.“

Тодір нічого на се не відповів, пішов у хату. Стара Дугаїха сиділа за кроснами, тка-ла сукно. Да як поглянула на Тодора, яж чов-ник з рук упав.

„Синку мій, а тобі що?“

„А щож би?“ каже; „нічого!“

„Таже ти почорнів, як та головня!“

„Так вам видиться, мамо; я однакий.“

Стара далі ткала, а син пішов у комору, на весілля збератись. Ще й братіка молодшого покликав, щоб йому поміг.

*

За дві години Тодір був убраний, гото-вий. Черевики на нім брижовані, волоські; но-гавиці білі; сорочка рантухова; золотим хірем да мирсою вишивана; пояс браний, боянський; за поясом ширинька; на шиї хустка шовкова; на голові кресаня в самих павах да в йорданах волоських, що на цілій Буковині такої мабуть не було.

Вийшов з комори. Кучерики русо-золоті, пишно зачесані, повились по головці, засіяли мов золото. Він підійшов до ненечки своєї старої, став, дивився на неї довго, відтак по-цілував її в долонь, та й уклонився низенько. „Ненько,“ каже, „благословіть!“

„А куди, синку?“, питає стара, „на ве-сілля?“

„На весілля,“ каже.

„Божа тебе мати благослови, душко! Да не барися дуже; я сама в хаті!“

„Ба я може й забарюся, ненечко.“

„Нічого, синку, нічого. Лиш не тужи так дуже. Не судилося, душко — щож робити?“

Він тогді сплакав. А братік молодший Василько як не кинеться йому поза шию: „Бадічку,“ каже, „братіку мій дорогий! куди ви оце йдете?“

„На весілля, Васильку.“

„А мені все здається, що я вас більше не побачу! Тодірку, бадічку, братчику мій рідний!“

Тодір поцілував хлопця в чоло, перехрестив, пригорнув до серця.

„Васильку,“ каже, „я забарюсь, не лишай неньку.“

Уклонився, та й пішов.

*

Пливе Дністер, тихий, як той руський народ, широкий як його думка, глибокий, як його рани. По тім боці Галичина, по сім Буковина. Вечер був тихий. В Хрещатицькім монастирі дзвонили на вечірню, місяць сховався поволи. Зійшов, засвітив, засіяв, цілу Буковину золотом поволик. Соловейко співав у лузі.

А в лузі стоїть зелений явір, обняв молоду калину, пригорнув до себе. Стара верба нахилилась над ними, знай та ненька рідна над своїми діточками. Дівина здохнула золоті та пахучі свої кити д горі; коло неї постелився зелений барвінок, пригорнувсь, притулився, задумався. Пишна черемшина вимахує білими своїми вітами, знай та багацька донька писаними рукавами, а кучерявий дуб стоїть да сміється, мабуть до тої фіялочки, що йому на корені зацвила. Високими да широкими Дністровими берегами постелились шовкові трави

молоденькі, а по них ходить парубок хоро-
ший-прехороший, ходить да в сопілку грає.
Се був Тодір.

Грав він довго — раз весело, що аж сер-
це тріскало, а відтак знов сумно, тужливо. На
березі стояв білий камінь; він сів собі на тім
камені, поклав кресак да сопілку біля себе на
мураву, склонив голову на руки, задумався.
А з села чути було музику, що грала у Олени
на весіллю.

„Що сей світ, що його віра, що його лю-
бов, що його доля? Світ — Дністрова філя,
віра — оттой шум, що на камені сперся, лю-
бов...“ Не доказав —

— — — — —
Другої днини найшли тільки кресаню на
березі да сопілку.

17. Дністрові кручі.

Повість з руського народнього життя на Буковині.

I.

Мого неня убили на війні (оповідає, бувало, Настя Кліщиха), мама з туги та нужди скоро відтак померла, а я лишилась круглов сиротов при одній старій бабуси, мого неня покойного вуйні оце. А як і бабусю поховали, тогді взяла мене стара Оманиха до себе, щоб то, як она казувала, її Маруси не скучно було. Там я і зросла, як у мами своєї рідної, бо Оманиха праведна була жена, що навіть і ворогови кривди не зробить, не то ще мені, бідній сироті.

Не такий же був Максим Оман, її чоловік. Багатий пребагатий, і не скупий, і ніякому кривди не любив зробити, але такий то вже яросливий, та лютий, та грозний, та завзятий, та упертий, що у нас, бувало, як на цвинтари тихо, коли він дома. Він матбути зроду такий не сміявся, а бесіди тільки з него і чути було, що я, бувало, більше за одну годину налечу, як він за цілий рік наговорит. А як, бувало, що заговорит, то неначе раптовий грім ударит, а відтак знов тихо як на цвинтари.

Старі люди казували, що він був замолоду коло одного дуже великого пана за першого стрільця. А як він раз на великім полюванні свого пана від смерти виратував, тогді його пан не тільки що великим маєтком надарив, але єще і двір йому такий великий та гарний казав збудувати, що такого і у гдеякого дідича матбути не було. Дятогож матбути і кохався він так в тім стрілецтві, а люди славили, що він з свого коротенького креса найменшу пташиночку кулькою на лету застрілит. Та і кресів же тих висіло у него в світлиці по стінах! про інші стрілецькі знаряди навіть і не згадувати!...

А та стара Оманиха, бліда, бліда як той ярий віск, ходит, бувало, по господі як той дух на покуті, як та свята великомучениця, многострадальниця. Тільки в ній і життя було, що та її Маруся, та її дочка-одиначка, над котров она розпадалася як та птиця-мати. Мені здаєся, що якби була умерла, то она би була казала з нею в одну яму живцем поховатися, так то вже над нею розпадалися. За то її матбути Оман так і поважав, хоть лиш по своєму, а все такий дуже її жалував. Не спостигне бувало занедужати (а она слабовита собі була) — так зараз повна хата і знахарок, і примовниць, і лікарок, і чернівських або заліщицьких докторів, і садигурських жидів-цируликів коло неї вродится, а то все за його приказом.

А та її одиначка Маруся — Господи, що красна-красна була! така такий красна, що такої матбути і у самого цісаря нема!... Чи

в буддень, чи в неділю ходит, бувало, як та райська пташка убрана: пави на ній ряхтя, шолки леліют, золото капає, а на личко така такий собі хороша, як та рожа на весні, коли скупана ранішною росою, на сонечку красується. А як, бувало, заговорит, то неначе ластівочка защебече, або ангел в срібні дзвоночки задзвонит!... Нікому би було навіть і не снилося, що се того Омана дочка, що на його двір навіть і воробці боялися приступити, не то що.

II.

А Маруся полюбила одного парубка, такий з нашого села, Тимофій Соболю звався. Господи, що го дуже любила!... Алеж бо се був і парубок з себе!... як той павич! як той архангел з мечем, що в церкві намальований!... Та що з того, коли з бідного роду був, з дуже бідного, з такого бідного, що не важився навіть до Марусі і заговорити, не то що. Аж як його до війська відобрали, а відтак скоро і покликали, аж тогді він відважився перескочити в сад, де Маруся того вечера зо мнов проходила, та й каже до неї:

„Марусю! я завтра йду! Ти нічо не кажеш?“

Она тогді заплакала ревне-ревне, спершись мені на плече.

„Ти мене любиш, Марусю? — питає він по хвили, сплакавши і собі.

„Хіба ти не знаєш? Чогож мені ще сего жалю завдавати?!...“

„Ти будеш моя, Марусю! моя! — присягаю місяцєви і оттим там зорям ясним, що над нами!“ — крикнув Тимофій, здоймивши праву руку мов до присяги.

„А мій нєньо...“ промовила Маруся, не наче з гробу.

„О, я його знаю, того прєгордого багатиря, що навіть і Богом не питає! Але що він годен против вірної любви?, против такої любви як моя, Марусю? — Дністер наш глибокий і широкий; а годен він що против Хрестарєвої скали? Так твій нєньо нас не розлучит, лиш любви мене вірно, моя дівчино!...“

„Тиж ідеш до війська,“ каже Маруся, утихомирившись трохи.

„Аби і за море, аби і у край світа,“ промовив Тимофій, як у дзвін ударив, „все мені лиш ти одна на думці будеш, лиш ти одна у моїм серці красуватимешся, а порукою най тобі буде оцей перстєнь з чистого срібла, що тобі го враз з моїм словом і моїм серцем на рожевий твій пальчик закладаю, яко моїй від Бога самого судженій закладаю!“

„О, Тимофію мій!“ — промовила Маруся, трохи не зомлівши.

„Марусєчко моя єдина! Та якже? — аби я від тебе так пішов? не взявши з собою хоть одну квіточку на памятку?...“

Як она йому подала шовкову, золотом вишивану ширинку ізза пояса, як они обнялись, поцілювались, плакали, присягались, прощались, сєго вже не скажу, бо в хаті щось рипнуло, і ми мусіли розходитись.

III.

Одного пополудня сидимо собі обі з Марусев у великій світлиці, тай мовчимо. Маруся вишиває сухозолотом тонку-тоне-сеньку ширинку, а я пряду у запічку. Нарешті і кажу я.

„Що то тепер наш бідний Тимофій робит...“

„О Мати Пречиста!...“ зітхнула Маруся важко, тай глянула на образи.

„Щоб хоть коли написав“, кажу я.

„До когож напише сердешний? До мене предсі ні, бо неньо би...“

„Що мені на гадку впало, Марусю...“

„Знов матбути щось мудрого!“ — каже Маруся осміхнувшись.

„Я лиш те думаю, що якби прийшло твоєму неневи на гадку, сего літа або сих мясниць тебе подружити...“

„Ти що оце, Насте?!“ — аж стрепенулась бідна дівчина, а то так, що їй аж шитте з рук упало; „хіба неньо має коли про моє відда-ванне думати!“

„Се мені лиш так на гадку впало,“ кажу я, „не гнівайся, Марусю!“

„Та бо хтож видів таке говорити!“, каже Маруся. „Я хотьби, то ти думаєш, що я би свого Тимофія—“

Та й не доказала сердешна, бо стара Оманиха убігла задихана у світлицю:

„У комнату, дівки! старости йдуть!“ — А Маруся, як стояла, так старій у ноги: „Ма-

мо! матіночко моя ріднесенька! не тратьте мене! не дайте мені пропасти!”

„Доню, доню,“ каже Оманиха поважно, „корись твоєму отцеві! — таж його натуру знаєш, не від сьогодні знаєш. Або може думаєш, що йому тяжко перший-ліпший кріс з клинка вхопити, та свою, твою і мою душу на мглока занапастити? Доню, доню! — не зроби мені того! А тепер іди, іди, дитино моя нещаслива, та злагодься, та на Бога святого уповай, може він милосерний все ще ласков своєв небеснов перемініт! — Насте! ти дівчина розумна, іди з Марусев та розваж її при лихій годині! Ти знаєш, що ти у мене не наймичков, а ріднов дитинов була: віддякуй мені тепер! Ідіт! ідіт любі, щоб вас у хаті не застали, бо так не годится! Насте!... От я взяла Марусю попід силу, тай повела мов неживу у комнату.

Тогож вечера Марусю і заручили...

IV.

Не вірила я ніколи в чуда, аж на Марусиних заручинах довелось і мені чуда видіти, і то не одно, але аж двоє нараз!... Перше те, що Маруся зовсім як обмінена стала: і смієся, і жартує, і коло Омана ластится, і з Оманихов по світлиці гуляє, а то так, що аж Оман дивувався, та неначе то ніби зовсім подобрів. „Таже я знав,“ каже, „що ти моя Маруся розумна! За тотож тобі позволю, щоб ти і твою Настю з собов взяла, аби тобі зразу не скучно було. — А ти підеш, Насте?“

„І в пекло, бадічку, як ви скажете,“ відповіла я, цілюючи його в руку. — „Но, но,“ каже Оман, „не журись, небого, ми і за тебе не забудемо!“ Хіба се не чудо було?

А друге чудо? Але най уперед розкажу, за кого Марусю заручили.

У нашім селі був двірник-удовець, Петро Кліщук звався, чоловік багатий, крепкий, у середних літах, не поганий, але трохи собі, як то кажут, каліка на голов.

Отже сему як і вроїлось з пребогатим Оманою посвататись, то доти не давав му супокою, аж доки сей нарешті не пристав. І не трудне му було діло з Оманою, бо Оман його любив і поважав, а то зате матбути, що Кліщук був чесний чоловік, котрий, бувало, на свою славу дує як на дорогий камінь, щоб і запороха на неї не впала, не то що.

А у Кліщука був лиш один син, Никифір звався, парубок хороший прехороший, веселий, жартівливий, а притім такий то вже собі хитрий та розумний, що його навіть і жида боялись, не то що, бо як стане тобі бувало словами мастити та харамана пускати, то тобі навіть і самого рабіна в дурні пошиє. А як прийшов і він на заручини, а гості — уже такий гарно закрохмалені — стали кождий своє галакати, тогді я і кивнула на него, та й кажу: „Як думаєте, Никифірку? що буде з сих заручин?“ — „Те, що ти сама схочеш, Насте!“ каже він моргнувши на мене хитро. — „Я?! Ох, Боже мій світе!... таже я би за Марусю і душу свою дала!...“

„Дай мені лиш твоє серденько, і то не

даром, але у переміну за моє, бо я тебе люблю, Насте!...“ — „Никифоре!...“ — „Не чванься, Насте, але подай мені білу свою ручку, бо і ти мене любиш, се я давно знаю! А за Марусю не журись; Маруся під моєв опіков!“ — „А Тимофій?“ — „Тимофій мій побратим, однако як брат рідний.“ Се мені вдалось Маруси шепнути до уха, як у комнаті прибиралась, а ти побігла була чогось до старої у комору. — „І якже ти думаєш се зробити?“ — „Се вже моя жура, Насте! Лиш тільки тобі скажу, що як прийде мій післанець з розказом до вас, тогді робіт усе так, як він вам казатиме.“ — „А той післанець хто буде?“ — „Баба Гапа, що у нас тепер доматарує. Хіба не рицар з себе?“ — Я зареготалась, він мене стиснув, поцілював тай подівсь межи гості, а я думала, що мене ангелі по воздухах носят!... Се було друге чудо. — А чудотворець хто?...

V.

Се діялось зараз, по Зелених святах, а на Петра мало бути весілля, так оба свати собі урадили. Тимчасом баба Гапа трохи не що днини до нас прибігала, ніби то дещо порадитись, або чого там позичити, або такий так відвідати. А чудата се баба собі у страха була, неначе та сотона!... що страшна, що суха, рот від одного уха до другого як у ворони, одно плече і один клуб вищий від другого, очи каправі, зуби як граблі, ноги довгі-предовгі як у бузька, а то так, що як крок ступит, то тобі треба три; а як собі ще, бува-

ло, гирбу на короткім цибусі закурит та на голову турецький фез уберє, то вже тобі і три ночі ме снитись, не то що. А як бувало до нас прибіжит, то неначе то фуркало увезде шат-неся; і в хаті її повно, і в світлиці, і в коморі, і межи курми, і межи качками, лиш межи трюхи боялась, бо старий индик як раз з неї фез ухопив, то ми всіма ледви відоймили. — А як улетит, бувало, в хату, то вже і на старій Оманісі рушник поправляє, і на Марусі коралі перевязує, і мене кулаком штовхне, і з котом цілюєсь, і таке залопотит, що хата жужмом піде, а Оманиха або в огород утече, або до пасіки піде, або де небудь, аби лиш від біди спастись.

Так она і одної суботи до нас прилетіла як сорока, а скоро Оманиха вийшла з хати, так она зараз до Марусі в ухо:

„Тимофій вийшов!“

Маруся так і стрепенулась!...

„І деж він?“ питає.

„За Хрестарем коло Дністрової кручі тебе завтра пополудню дождатиме; завтраж неділя, отже випросись у старої, та прийди тудя з Настев. А хоть стара би і не пустила, а ти однако прийди, бо він тебе буде ждати!“

На се увійшла Оманиха в хату, а Гапа зараз до неї так і прискипалась:

„Голубко, любко, зазулько! якіж то вже ягоди зродили під Хрестарем!... як волоські горіхи!...“

„Я їх ще сего літа і не виділа,“ каже Оманиха, а Маруся зараз похопила:

„Я, мамо, піду завтра пополудню з Настев, тай наберемо! Добре, мамо?

„А яж бороню? каже Оманиха, „лиш аби вас не покортіло купатись, бо Хрестареві кручі погані, безодні, вже не одного чоловіка приссали до дна, що і нині пощоку з него нема. А ті потопленики, кажут, чатуют на живі люди, аби їх у своє товариство загорнути!...“

„Та цур їм!“ кажу я, „хіба ми не купаємось що днини у нашій млинівці, аби нас мало у погані кручі кортіти?

„Вода свою жертву правит,“ каже далій Оманиха. „Та аби вас также не кортіло на той Хрестар лізти, бо то скала погана, непевна, головна, нависла над самов кручев Дністра, неначе то она хоче кождої хвильки у безодне плесо штрикати!“

„Най собі штрикає здорова“, кажу я, „а нам до неї яке діло? От погуляємо собі годинку, наберемо ягід, тай ззагоді домів!“

„А знаєте, діти,“ проводить Оманиха далій, „по чому ту жасну скалу Хрестарем назвали? По тих хрестах без рахуби, що люди по шпилях та маковицях понакладали. Бо, бувало, як хто у кручах утоне, то люди зараз і хрест святий на яким там небудь шпили поставят. Нарешті нестало вже де і хрести класти, отже і залишили тоту установу, хоть опісля того хто знає кільки там ще душ потонуло! Вічная їм память!...“

„Без похорону!“ жалує Маруся.

„Без трунви і без ями!“ каже Оманиха,

утераючи слези, „бо зпід дна кручі ніхто ще і кісточки їх не добув!“

На се надійшов старий Оман; усе втихло, навіть Гапа не крутилась богато, але — моргнувши на Марусю — повіялась домів.

VI.

Доки це у Омановій хаті діялось, то у Кліщуковій інші речі велись, зовсім інші. Старий Кліщ сидить собі кінець стола та люльку курит, а Никифір на припічку невід лагодит, тай сам до себе усміхаєсь.

„Гм,“ каже Кліщ по хвили, витриваючи попів з люльки, „Тимофій Соболь вийшов сьогодні на вісім день на урльоп. А гарний хлопак з него вибравсь, ніщо й казати: міг би мені за дружбу бути!“

„Маруся би ані раз не гнівалась!“ — каже Никифір сміючись.

„Як то Маруся?!“ крикнув Кліщ з офуком. „Хіба Соболь до неї яке діло має?“

„То ви не знаєте, що они обоє вже давно кохаються?! Ха, ха, ха!... Гарний з вас двірник, коли і те не знаєте, що вже і воробці по стріхах цвиринькают! Ха, ха, ха!...“

„Брешеш, шибенику!“ крикнув Кліщ, скочивши з лави як опарений, се неправда!!“

„Най буде про мене і неправда, а мені що до того? Але я що знаю, то знаю!...“

„А тиж мені чому се давно не сказав, повішеннику ти один, нічо доброго?! Таже ти знав, що я Марусю хочу брати!“

„Абож ви мене питали, якесте до Марусі у старости ішли? А я собі так думав: мій

неньо уже старий, приношений, може йому і до ладу буде, як буде кому з боку молоду жінку розважати. Ха, ха, ха!...

„Доводу, гицлю ти один непотрібний, або ти зараз шию вкручу як воробцеві! — Доведи!!“

„А як вам доведу, що тогді буде?“

„Тогді най Оман свою пишну донечку для жовнір тримає, а не мій світ нев вяже, мій, того Петра Кліща, що на його славу ще й запороха змази не впала!“

„Тепер ви і справді говорите, як Петро Кліщ, той Петро Кліщ, що і з офіцером би за честь не мінявся! — Але чи сему лиш правда буде?“

„Коли неправда, то мя убий довбнев як того пса скаженого!“ — каже Кліщ, здохмивши обі руці як до присяги д горі.

„Тож ідіт завтра зараз по обіді на Хрестареву скалу, тай там сховайтесь, але так, аби вас ніхто не видів. Там ждіт, хоть би і до вечера! А коли не найдете так, як я вам казав, тогді даю вам волю, зо мнов робити, що хотіти, про мене і з Хрестаря мене стрімголов у Дністрові кручі трутити!“

„О!...“ аж зарув старий Кліщ, неначе той тур розюшений. „Але і Оман мусит зо мнов, аби відтак старий псиско не казав, що я на його доньку напасть кладу!...“ А се сказавши, ухопив кучму з клинка тай пустивсь у двері, а вжеж до Омана бігчи.

„Стійте, неню!“ — каже Никифор, зупиняючи старого. Ви що се хочете робити?! То ви думаєте, що Оман аж до завтра до по-

лудню стерпит, та зараз такого галасу дома не наробит, що Маруси не до сходу з Тимофієм буде?“

„Але щож мені робити?“ — питає Кліщ заклопотаний.

„Ждіт аж до завтра пополудню, доки Маруся на прохід вибересь, а тогді аж кличте Омана, та ідіт з ним манівцями, щоб вас ніхто не видів, на Хрестареву скалу.“

„Твоя правда, сину,“ каже Кліщ шпуривши шапков у кут, а сам тевкнувшись на лаву кінець стола. — Никифір узяв капелюх, та й вийшов нишком з хати, усміхаючись хитро як той лис, коли йому мудре яке діло вдалось.

VI.

Ціла божа неділенька була тиха, та ясна, та красна, та тепла, звичайно як то оперед Івана. Отжеж ми зараз такій по обіді зібрались з Марусею тай пішли до Хрестарової кручі. А той Хрестар стоїт собі великий та жасний, та над Дністер похилився, а під ним запінене чорне плесо так ся і крутит!..., аж страшно якось дивитись!... Але беріг красний, цвітний, зелений; нешироким лугом стоїт по яворови, по березі, по дубови, а поуз луга тягнесь густа діброва, як та рута зелена. О, краснеж оно, красне, то Дністрове поберіжжє! — аби лиш не той жасний Хрестар, та не та чорна круча!...

„Ти щось не весела, Марусю?“, кажу я.

„Мені важко, Насте! дуже важко!“

„Та чогож, Марусечко? Зараз предсі побачиш твого Тимофія...“

„Мій Тимофій! милий мій Тимофій!...“ — защебетала Маруся мов той соловейко в тузі; — „а може баба брехала, — може він —“

„Не брехала, моє ти золото!“ — обізвалось зза явора, і в хвильку горнулась Маруся до свого Тимофія. А він так її і голубит!... О, Марусенько! моє ти серденько, нас ніхто вже не розлучит на сім світі!“

„А може і розлучит!“ — гукнуло з найвищої маковниці Хрестаревої скали. Ми глип — а се стоїть Оман з рушницею, а коло него Кліщ, оба жасні та черлені як два настоящі кати. „Пріч від нерозумної дівчини!“ — ревкнув Оман далій неначе той дикий звір, що аж луна по діброві розляглась.

„Нас двоїх і смерть не розлучить, не то ще ти, нерозумний діду!“ — відповів Тимофій згорда, горнучи зомлілу Марусю до себе.

Бух-бух! — грянуло двічі з Оманового креса. Тимофієва войськова шапка, прошита двома кулями, бризла далеко. — Никифір вибіг без капелюха з діброви, та обзирає товариша, чи го яка куля не трафила. Тимофій і я припали коло безталанної Марусі, що неначе мертва на траві лежала. Оман набиває удруге свій карабін. — А тут нараз: шугурррр!!!... Круча заревіла, філі з шумом бризли д горі, що аж нас зросили, а цілий той бік Хрестаревої скали, що Оман з Кліщем на ній стояв, пропав з ними обома у чорнім плесі Дністра, а пропав без вісти, до сьогоднішної днини!

VIII.

На другий день три пан-отці, як три голуби сиві, правили панахиду над Хрестарєвов кручев, правили похорон, правили парастас, „без трунви і без ями,“ як то у пісни співають. Стара Оманиха давала порядок, усе спокійна, усе бліда, як той ярий віск, усе тиха, як та великомучениця. Нарід стояв доокола кручі, та плакав собі нишком, але ревне. — Маруся лежала у горячці, я її обходила. Никифір сидів коло хорого Тимофія, та плакав на свій нерозсудок: бо се він і по Тимофія писав, і бабу Гапу до Марусі посилав, і Кліща з Оманом назирці натроюдив. Але він се зовсім іначе думав, а іначе сталось. Бо він так думав: як старий Кліщ узрит, що Маруся з Тимофієм любиться, то — яко чесний чоловік — зовсім її зречеся, а старий Оман — чи поволи чи по неволи — буде мусів Марусю за Тимофія дати. А тим часом... О, родичі ви, родичі, що вас Бог обдарив діточками, не розлучайте з милої пари тих, що вірне кохаються, аби і вас божий гнів не трутив за кару у яку кручу, хоть не у Дністрову, то в иншу яку, бо у Него, Святого, єсть їх много!...

А у рік? Знов три священники, як три голуби сиві, правили парастас над Дністровов кручев за упокій душі Максима і Петра, що їх тіла під Хрестарєвов скалов спочивали „без трунви і без ями.“ Нарід знов стояв доокола, та нишком плакав. Стара Оманиха знов давала порядок як тогід, усе собі тиха,

бліда, покірна. Тимофій з Никифором стояли під оламком Хрестаря та молились Богу. Баба Гапа вешталась коло Оманихи, але вже в новім фезі, бо старому вражий индик такій не подарував, аж доки го в шматочки не розніс.

А я з Марусев убирались до святого шлюбу, що мали брати пополудню: Маруся з Тимофієм, а я з Никифором.

18. Лелії могила

або

Довбушів скарб.

Повість з гуцульського життя.

Поклич ходит, що Олекса Довбуш, той головний опришок і калфа на цілі гуцульські гори, великий дуже скарб у землю закопав. Має там бути тільки золота і срібла, кілько шістьдесят коней нести здужають. Але де він їх закопав, се ніхто не знає. Одні кажуть, що коло чорногірського озера, другі кажуть, що коло писаного каменя межі Білоберезков а Яворовом, а треті знов кажуть, що під Сокільським. Чи сему правда, чи байка — хто се може знати? Але тільки правда, що і до нині знаходяться люди, найбільше молоді, що за тим скарбом шукають. За одного такого легіня хочу і я вам оповісти.

I.

Був у нашім селі один дуже багатий і поважний господар, Петро Косован звався, чоловік і добрий, і чесний, і розумний, а тільки ту одну хибу мав, що був дуже гордий. А то не чванився він своїм великим богатством, а турав тільки на свій великий і славний рід, у котрому чимало і священників, і урядників, і громадської старшини, ба навіть і військового начальства красувалось.

А Косован був удовець і не мав більше дітей як лиш одним-одну донечку, як одну душу, Олена звалась. Ніжне собі, біде як папір, тоненьке як горсточка, делікатне як райська пташечка, несміливе, боязливе, соромжливе, боїтся, бувало, і слова промовити не то до чужих, а навіть і до свого батечка рідного. Отже призивали її люди Лелієв; бо і справді на ту святу білу лелію зовсім була похожа.

Косован любив свою одиначку дужче матбути як самого Господа Бога, але був аж занадто розумний, щоб не подумати про долю своєї дитини і щоб не розуміти, що їй пора уже до людей, хоть нашій Лелії се ніколи і на гадку не приходило, бо она лиш у двох речах любовалась: у своїм бадечку, що його над життя любила, і у тих прекрасних наших піснях, що їх, бувало, срібним своїм голоском як защебече, то твоє серденько без ножа і без тареля крає, не то що молодому, але навіть і старому чоловікови. Оттака се була та наша свята і прекрасна Лелія.

А як їй сімнацять годів минуло і на вісімнацятий поступило, тогді став Петро то сюда то туду гостити, великий свій рід відвіджати, радитись, поратись, перепитувати, по парубках глядіти, а тиждень оперед Пречистов і каже він до Олени: „Олесю, дитино моя! ти знаєш, що ти єдина моя радість на світі і що би я рад тебе при собі і до смерти тримати. Але не так закон божий велит; пора тобі віддатись і длятого сподівайсь від нині за тиждень, на святу Пречисту, старіст. Зідесь

на ту оказію і уся наша велика і славна родина; длятогож заспособ так, доню моя мила, щоб нам сорому не було. Кухарів та пекарів наймив я з міста; пивниці наші повні, комори не порожні, а за решту старайсь ти, о доню моя люба!“ Се сказавши, пішов Петро у село, оставивши бідну дівчину у думках та в гадках.

II.

Лелія була, як я вже казав, дівчина ніжна, несмілива. Оставшись ще в колисці по матери сиротою, зросла она при вітцеві, а то так, що своє село лиш тільки виділа, ідучи в неділі і свята з вітцем до церкви, а з церкви до дому. Подружечок у неї дуже мало було, бо у Петрів дім не було абикому приступу; він з людьми добре жив, але дуже подалеку. Оттак то і зросла Лелія, не знавши ні смутку, ні веселости, тільки тим одним займаючись, як свого батечка волю уволити, котрого над усе любила і поважала.

А як їй Петро про віддаванне сказав, так она, безталанночка, нічого матбути і не второпала добре. Она чула, що другі дівчата віддаються — для чогож би і она не мусіла? Зрештов не було коли много і думати, бо вже третої днини стали злітатись і кухарі, і пекарі, і блюдолизи, і найстарші тітки. Отжеж не було бідній дівчині коли в думки заходити, бо мусіла кождому сама розвід дати, а се не так легко, як кому ся видит. Аж оперед самов Пречистов вечером, коли все вже було злагожене, а то так, що і стара однозуба тітка Варвара не мала вже чим вередувати, тогді

вийшла утомлена Лелія у великий сад собі погуляти. А сад той обсаджений був густо яворами, шкорухом, та червонов калинов.

А по садочку гуляючи, защебетала Лелія одну з тих прекрасних наших пісень, що они так і ринут, як ті райські потоки квітчастими лугами. Та — о диво! — дівчина не спостигла завести срібним своїм голосочком, аж тут і завторував їй зза явора мужеський дзвінкий голос, а то такий солодкий та милий, що дівчина трохи що не зомліла. Слухати? втікати? — сі дві гадці намкнулись їй на ум, та ніколи було думати, бо якраз став оперед нев легінь прекрасної уроди, а сам так то вже гарно убраний, неначе рицар який або цісарський син.

„Ти хто?“ промовила дівчина стрепенувшись.

„Той, що тебе вірне полюбив, о пташечко ти моя райська, ти, сонечко єдине віку мого молодого!... О, Леліє! — тебе Бог судив для мене, а мене для тебе, се я читаю у оченятах твоїх ангельських!... Ти мене полюбила Леліє?...“

„А тиж як ся називаєш?“ — промовила дівчина, почервонівши як та стократна рожа, матбути перший раз у своїм життю, бо хороший легінь угадав як віщун усі гадки, що у дівочім невиннім серденьку так несподівано ворохнулись.

„Я?“ промовив парубок смутно і невесело; нащо тобі сего знати? — принайме сегодне сего знати?“

„А я мушу ще сегодне сего знати.“

„І то длячого, о роже ти моя маєвая? длячого ще сегодне?“

„Бо мій батько хоче мене завтра заручити, матбути з яким багатим парубком славного роду. А я мого батечка воли супротивитись не можу, не мавши до того важної причини. Ти може бідний або не такого роду, якби мій отець бажав, і длятого боїшся мені сказати, як тобі на імя. Не бійся, милий мій! Мій батько не такий злий, як його пишут, і мене занадто любить, щоб моєму щастю супротивитись. І о маєток му не ходит, бо він богатир, лиш тільки аби твій рід —“

„Ха-ха-ха!...“ засміявсь легінь, а то так гіренько, що дівчину аж у саме серце вкололо. „То завтра, кажеш?“

„Завтра пополудню зідесь цілий наш рід, прийде і молодий з старостами.“

„А тиж мене любиш?“

„А яж би тут стояла, та з тобов говорила, як бих тебе не любила?“

„Тож завтра пополудню і чутимеш моє імя, а я переконаюсь, чи ти мене вірне любиш. О, щоб то хоть соту парть так, як я тебе!...“

На се слово зітхнув легінь тяжко та важко, уклонивсь Лелії, і зник за яворами, а дівчина неначе то зовсім відмінена пішла собі в хату.

III.

На другий день, на святу Пречисту, зїхавсь цілий славний та великий Косованів рід. Були там і священники, і урядники, і начальство, а mezi ними найстарший один капітан

вусатий-превусатий та огрядний, Петрів таки рідний брат. А то вже тіток та вуйнів всілякого сою поназліталось, і зубатих, беззубих, і круконосих, і червононосих, то сего матбути ніхто і на папері не спише.

А пополудню, доки тітки та вуйни Лелію у комнаті убирали та уквітчали, приїхав і молодий з старостами. Був се парубок гарний, пристойний і доста хороший, хоть і рудий як лис, але за тото богацький син і славного роду, аж з третього чи четвертого села. Косован привитав його як сина; а скоро старости покінчали свої свадебні речі, тогді велів він призвати Лелію у світлицю. Нарешті увійшла і дівчина, але вже зовсім не така плоха, як сего родина сподівалась, а смілива, горда, пишна, що аж сам Петро здивувався і неначе острахнувся. Аж як Лелія уклонила і його в руку поцілувала, тогді він аж відважився до неї промовити, тай каже:

„Оцей годний легінь, Филип Коломийчук, бажає тебе собі за супругу; підеш за него?“

Лелія не відповіла на се ані слова, але глянула на двері, чи не йде той, котрого над життя полюбила. Не видко нікого. — А Петро став свою річ далі провадити:

„Несмілива дитина моя люба; але ти сему не дивуйсь, легіню годний, бо она у мене однако як в монастири зросла. Ходиж, сину, і поцілуй свою нарічену!“

„Гов!“ — крикнув усатий капітан, „закон треба совершити. Твоя донька, брате Петре,

мусит виразно сказати, чи піде за сего парубка.“

„Тож кажи, доню!“ — обізвавсь Косован, не дуже рад з капітанової перепони.

„Скажи вітцеви твоєму, що ти моя!“ обізвавсь голос з дверей, і коло Лелії став той сам легінь, що з нею у саду розмовляв.

„Ти що тут хочеш, проходане?“ — гримнув розгніваний Петро.

„Твою доньку за супругу,“ обізвавсь легінь гордо, узявши Лелію за руку.

„Ти, волоцюго!“ — крикнув Петро. „Ти нетяго!“ — повторила родина, „ти важишся Петра Косована так зневажити?!

„Гов!“ — крикнув капітан дужче всіх; се не єсть ніяка зневага хотьби і цісарську дочку за законну супругу собі бажати. Най дівчина сама рішить.“

„Тож говори!“ — крикнув Петро на доньку, уже сердитий до краю.

„Я лиш сего легіня люблю і лиш за него піду!“ — відповіла Лелія сміливо, горнучись де легіня.

„А тиж його знаєш?“ — запитав Петро більш здивований як сердитий; „знаєш, хто він, і як він ся називає?“

„Я Марко Золотар лишусь,“ відозвавсь легінь з повагов, „родом з сего села і з чесних хоть і бідних родичів. Мій отець, Николай покойний, заповів мені умираючи, Довбушевих скарбів шукати, котрі під Сокільським закопані. Отжеж я їх шукаю, се третій рік уже, і мушу їх найти, ще сего року; бо покойний отець мені і в сні не дає супокою. Але тим

часом найшов я дорожчий скарб, твою доньку оце, о Петре Косоване, і правю її від тебе за шлюбну супругу. Не дивись на те, що я тепер бідний; до року, коли Бог pomoже, буду богатший від тебе!

„Тож добре, Марку,“ каже Петро, „даю тобі на один рік волю: як від сьогодні за рік, на святу Пречисту, відрахуєш мені на оцім столі три тисячі червоних, то дівчина твоя, але як ні, то абись забрався з нашого села, а то так далеко, щоб о тобі і слуху не було. Пристаєш?“

„Слово!“ — відповів Марку, подаючи Петрови руку. „Від сьогодні за рік, найдалі о півночі.“

„Браво!“ крикнув капітан, подаючи Маркови руку. „Від сьогодні за рік, коли ще роги не покочу, то і я тут буду!“

IV.

Від тої днини труждався Марку і тов сил, що їй не мав, шукаючи за Довбушевим скарбом. День і ніч видко го бувало з риска-лем, кіянев, та свердлом то під Сокільським, то у писаного-Каменя, то на Чорногорі, кровавим потом заливаючись. Нераз уже і зомпив він над успіхом своєї праці, нераз уже і сили до так тяжкого труду му неставало, але Лелія, котру перечалувала люба на сміливу, відважну дівчину, усе го потішала і понуку му давала. — Та що з того? Довбушевого скарбу як немає так немає, а тут завтра вже і Пречиста: треба до півночі або Петрови три тисяч червоних на стів відрахувати, або

з милов і з горами на віки попрощатись.

Цілий божий день Марко копає і кровавий піт, часом і слези утирає, і ніч така зимна, студена, та неприязна, якої навіть у горах рідко коли буває. Але Марко тим не питає, як копає так копає, аж тут миг — миг — якесь сьвітильце блискає і до него ближиться челядинська постать у білій гугли.

„Леліє! о Леліє! — ти що зробила, перемерзнеш!“ крикнув Марко, пізнавши свою милу, несучи в руці велику ліхтарню і дрожучи від студени.

„Далі! далі! — копай Марку, о копай, бо він тут є, той Довбушів скарб, так мені сон сеї ночі уповідав, а то так виразно, що я мусіла встати і тебе відшукувати. О, копай, Марку! — бо мій батько з капітаном тебе дожидають. Я би тобі помогла, але не здужаю, бо студень так мене прошибла, що я і стояти не здужаю. Але копай, Марку! Пречиста свята тобі допоможе! Копай! копай!...“

Се сказавши, пішла бідна дівчина з ліхтарнев домів, дрожучи на цілім тілі, і все з горячки повторяючи: „Копай, Марку, копай!...“

І копав нещасний Марко, копав до утому. — Та що з того? Скарбу як немає, так немає, а у селі уже і перші кури запіли. Тоді Марко кинув і рискаль і кіяню, тай пішов у село, щоб старому Косованови свого слова дотримати. Задиханий, блідий як та смерть, став він нарешті оперед Петром, та й каже:

„Прийшов я, о Петре, на речинець, щоб тобі за пожед подякувати і тобі сказати, що Лелія вольна; бо я тобі слова дотримати не

можу. Бог свідок, як я труждався... Та що з того? Він матбути судив, щоб Лелія не була моя! О, щоб то Небесний їй хоть долечку добру дарував!...

„Сину мій!“ — каже Петро заплакавши, я знаю за твої труди і твоєю невсипущу працю через цілий рік. Прости мя за мою упрямість, що нев я тобі тільки горя та муки завдав. Але за тото віддаю я тобі увесь мій маєток і мою Олену, котра тебе варта, так як і ти їй. — Гей! дівки! — призвіт мені зараз донечку мою сюда, нехай свого друга і жениха привитає. — Да не мені дякуй се, о Марку мій, але оцему годному моему братови, що він мене на розум навів, бо якби не він, то хто знає, до чого би мене моя дума була довела!...

Доки Марко капітанови дякував, а капітан Марка обіймав, то переполошені дівчата убігли у світлицю та й оповістили, що Лелії у цілім дому немає.

„Посвіту!“ крикнув Марко, „Посвіту! лушниць! ради Бога святого! Моя душа не добре віщує!“ Але доки слуги позбігались, доки ліхтарні посвітили і лушниці позапалили, то Марко уповів полумертвому Петрови, як Лелія до него приходила, як від студени дрожала, і як від него пішла.

„За мнов!“ крикнув капітан, і усі, з Марком на переді, побігли за ним, кільки їм лиш сили ставало.

Та не далеко треба їм було бічи, бо недалеко Петрового таки халашу найшли Лелію, але без душі уже. Як сіла утомлена на

білий камінь припочивати, так спочила на віки. Лиш ліхтарня коло неї світилась.

Третої днини Лелію і поховали. Марко пропав без вісти, лиш його каманак поплав долів Черемошем. Довбушеві сокровища ще і доси у землі спочивають, а той білий камінь, що Петрова дочка на нему востанне спочила, назвав нарід Лелії могилув. Вічная їй пам'ять.

19. Максим Чудатий.

Повісточка з гуцульського життя.

1.

І не називався він властиве Максим Чудатий, бо його звали давно, доки ще молодий був, Максим Кремінь, а то для того, що був такий кремський за себе, як істинний кремінь. Удар бувало на него яким словом, котре йому не було до вподоби, так він зараз і огнем посипле, неначе той острий кремінь, коли у него тверде огниво кремсне.

Але бо і Кременем йому не приходило зватись, бо його покойному вітцєви дали були порекло Артим Фріш, а то для того, що бувало, як загреє собі трохи голови, так зараз у пальці лусне, та як гукне: „Я собі ніби-ніби-ніби-фріш!!!“ — то аж воробці з даху повтікають, а старий Мортко від того його „фріш“ аж приглух був, та його просит: „нате вам, пане Артиме, літру горіфки таки так, лиш аби йому не було вже — нівроки „фріш.“

Так зробився з старого Артима Пакайли Артим Фріш, а з його сина Максима Фріша Максим Кремінь, аж доки і з Кременя не зробили люди Максима Чудатого, а то з тої причини, що у него мусіло бути — як то він сам

казував — кожде діло „чудате“, а не таке, як у других людей. Бо коли другі господарі справляли собі, на примір, воли полові або тирольські, то у Максима мусіли бути усі воли, ба навіть і усі корови, олачисті, а то один як другий, одно в одно; а мав він їх пар зо сорок, бо Максим богач був, і то не абиякий, але богач на всю губу. І так мусіли бути у него не тільки воли та корови, але і коні, і вівці, і кози, і безроги, ба навіть і пси, і коти „чудаті.“

Ба навіть і Максимова жінка Настасія була собі „чудата“, бо мала одно око чорне а друге сиве, та і чівка була у неї одна руда як ржа, а друга чорна як жук. Зате матбути він свою „Сію“ так і любив дуже, що бувало їй і робити не дає, не то що. „Еге, каже, бабо, я тебе не брав за наймичку, але за жінку, от і „благоденствуй“ собі, а не томися, бо ти у мене чудата!“

А дітей було у Максима шестеро: пять синів і шеста донька, Малана звалась, та і ті вдалились „чудаті,“ а то на велику радість та втіху Максимови. Бо найстарший син Лукян переломит тобі бувало шину желіза як гнилу шкаберку, а другий син Тодір, як змірит тобі бувало з своєї турецької рушниці, то лиш згадуй, як медведя або оленя звали. Третій син знов, Пантілка, як тобі верже бувало угорським своїм топірцем, то на пятьдесят кроків вовкови голова розскочиться на двоє неначе гниле яблуко. За тото і назвав його Максим свистуном, так як Тодора сліпаком, а Лукяна мухов, бо були у него усі три „чу-

даті.“ Але і четвертий і пятий син, Василь і Петро, не були собі „прости“, бо Василь учистит тобі бувало повну макітрю пирогів відразу, а то так, що і макітрю вилиже, а пятий син знов Петро, як ухопит тобі бувало коновку пива, то що до капіночки вицідит, на велику втіху Максимови. Затеж і назвав він Василя драпаков а Петра ликом, бо і они були собі у него „чудаті“, хоть вже не так, як Лукян, Тодір і Пантілка, але все таки „чудаті“.

За всіх найчудатша була Максимова донька Малана. Бо хоть не вдалась була она ні очима та ні чівками у маму свою Сію, бо обі оці мала чорні як терен та ще і з чорними бровами, то така була красна та прекрасна за себе, що легіні бувало аж немедіют, поглянувши на таку красну несповіту, та аж остовпіют, неначе чарами їх хто обійшов. А Максим аж рже сміючись: „Еге, каже, се моя „відьма“ таке починила, бо і она „чудата“ нівроку, хоть не учистит ні макітрю пирогів відразу, та ні коновку пива не вицідит одним духом, але за тото обійшла она усіх дручків так гарно, що як у неділю роззявляться дивючись на неї, то аж другої днини хіба хавки їм на місци станут.

II.

Але ніхто вже так хави собі не драв, як той Чіхманюків Прокіпко, старого Гарасима Чіхмана син. Був се легінь за себе як орев, хороший, дужий, молодий, завзятий, а то такий, що і Максимовим синам о ласку не стояв, не то

що, а такий парень був би матбути і принцизні якій вподобався, не тільки Малані, котра його з цілого серця полюбила. Та що з того, коли Прокіп бідний був, дуже бідний, і з того лиш жив, що бувало у лісі собі застрілчит або у Черемоши зарибарит. Але протото він надію не тратив, а до Малани приходив, а то де? — вечером у пастівниці, куда Малана корови доїти ходила. Алеж бо і сей смутчий пастівник був до ката „чудатий“, бо Максим заложив його на такім місци, що приступу до него не було, як лиш попри Максимову хату, а інуда ні гадай, бо наоколо стреміла стромина, і то така стрімка, що і коза нев не пролізе, не то що чоловік, хотьби і сам Прокіпко. Отжеж мусівся він, як міг-не міг, хашов перекрадати, що тяглась — і то не широко — поуз Максимового обійстя. Там они попобули, поговорили, попоплакали, тай розійшлись, присягаючи одно другому може на яких тисяч раз, раденькі собі, що хоть так їм можна було любитись.

Але старого Максима чорт не взяв: занюхав, покмітив, засів з синами у хащи, цапнув Прокіпка у желізні свої руки, та як стали усі шість сердешного молотити, то доти молотили, доки аж старий сам не гукнув: годі, хлопці! лишім і на другий раз, бо я знаю, що вражий син від першого разу не покаїтсья! — А що, хлопче? чи як ти, саяку, гадаєш?“

„Таки аби-с знав, діду, що не покаюся!“ — каже Прокіп чухаючи собі хорбаку; „я Малану люблю, і она мусит моя бути, хоть би і сто „чудатих“ на мене засідо!...“

„Ба чи так, паничику?“ — каже Максим регочучись.

„Мені сьогодні не до жартів“, каже Прокіп уже крізь плач, „але ти якби-с був і справді такий „Чудатий“, як тебе пишуть, то віддав би-с за мене твою доньку, давши мені такого гарного прочухана, що го тямитиму аж до нових віників!...“

„Гм!“ каже Максим, задумавшись.

„Та якже кажеш? — питає Прокіп.

„Ні!“ — гукнув Максим, хіба би-с мав крила та перелетів скалу аж у мій пастівник, бо у хащи чатуватимуть на тебе мої хлопці, а я тобі не ражу їм ще раз у руки попастись!“

„А як я і без крил у твій пастівник полечу, то даш за мене Малану?“

„Ще і тисяч червінчиків у віно!“ — каже Максим.

„Слово?“ — питає Прокіп.

„Перетни!“ — гукнув Максим, подаючи легіневи руку; „а тепер руш домів, та роби собі крила, хотьби і з смерекового лубя!“

„А ти рахуй тимчасом червінчики, бо Малана моя!“ — каже Прокіп, тай пішов поволи домів, усе ще чухаючи собі набиту хорбаку.

III.

Лежит Прокіп добу, лежит дві, лежит нарешті цілий тиждень, так то гарно попівчили єго „Чудаті“. Нарешті і стрепенувся, тай каже сам до себе: „Ніяк мені лежати, треба іти тисяч червоних собі заробити; бо тисяч червоних тепер піша не ходя, а Малана мені

кривов циганков переказувала, аби я сего вечера був доконче у кріслатого явора під строминов, а що там найду, то уже догадаюсь, що з ним робити. Слава тільки Богу тай „Чудатим“, що кости в мене не потерли!

А у кріслатого явора, що стояв під самісіньков строминов, найшов Прокіп — що? кінець грубого ужища, що воліклось по строміні неначе сива гадюка. Прокіп глипнув у гору, аж там стоїть Малана, і махає на него білов своїов ручков, показуючи на мігі, аби ліз ужищем у гору. Се не були фрашки, але Прокіп не думав богато, потермосився, плюнув у долоні, ухопився за ужище, а за пів годинки уже і обіймав свою Малашечку, то плачучи, то сміючись з радіщ, а Малана аж трохи не умліла на кріпких єго грудех.

Але ніколи було умлівати, бо Максим як гукне за плечима: „Здоров, хлопче! твоя молода! — бо хоть ти і бідний, але за тото „Чудатий“, а такого зятя мені треба. А тепер ходім до халашу, та порадимось, як би то вам зробити весілля, але таке, аби раз чудате звалось!“

6) КАЗКИ, ПОВІСТОЧКИ, ПРИДАБАШКИ.

1. Від чого море солоне?

Кожний з вас чув, що вода морська солоніа така, що з неї навіть сіль роблять, а то так, що будують на побережжю лотоки, і у ті широкі або мілкі лотоки пускають повно морської води, котру від моря загатою відтинають. Відгачена вода схне на сонци, а як зовсім висхне, то лишається біла сподовина, а се є морська сіль. Але она не є така добра, як наша копана та варена сіль, бо береться трохи пригїрка, як то чути у оселедцях, котрих понайбільше морською солею насолують.

Від чого море таке солоне, того ніхто не може зміркувати, і лиш тільки знаємо, що єслиб Господь Бог був не посолив, то би ніхто не міг і жити на світі, бо вода у нім не мавши такої прудкої протоки, як наші ріки, скоро би ся зопсувала і увесь воздух так зачутила, щоби, здаєся, і одно дихання не могло у нім жити. Але казка, яка то она вже на себе з роду вигадлива та химерна вдалася, знає кождому раду і причину, отжеж, собі на збитки та на вдивовижу усім ученим людям, про тото так уповідає:

Був собі дуже дуже давно один стрілець та був він такий бідний, що окрім жінки та з пів клані здорових та веселих діточок ні-

чого а нічого не мав і з того лиш жив, що собі, бувало, в лісі застрілить. Але ловецька комора, як тої приповідки, худа, бо часом то біжить єму все під кріс, а часом знов то ходитиме і два і три дни по дебрах, та хіба ворону або сороку вздрить, а часом і то ні. От так лучилося раз і нашому стрільцеві, що ходив цілу божу велику днину оперед Івана Купала по лісах, та навіть і ласочки не видів, не то що. А тут дома діточки їсти пищать, бо вже два дни не мали нічого в устах як пісну лободу.

Ходить наш стрілець лісами, що ходить, ходить, що ходить, аж тут уже і сонечко сідає, уже вечеріє, а він сам так зголоднів та так утомився, що вже і поступитись не може, аж тут і чує, як щось недалеко від него у лісі гукає:

„Туре, туре,
Лихої натури,

На Купала зі скали виходиш,
Всякій паши много шкодиш.

Але хто убає тя з лука,
Буде жити, як той дука:

Бо Даждбог є світа і сонечка пан,
Платить за заслугу, що хоче хто сам!“

Як наш стрілець сі слова учув, так дуже переполошився, бо ще від свого покойного батька чув, що у ночі оперед Івана Купала у сім лісі щось несамовите ходить. Але він собі думає так: „Мені все однако, чи загину з голоду, чи від нечистої сили. Але мені раз циганка ворожила, що я оперед Івана Купала у ночі собі велике щастє добуду.“ От і пішов

Він на голос у ліс, а той голос у одно гукає:

„Туре, туре,
Лихої натури,

На Купала зі скали виходиш,
Всякій паши много шкодиш.

Але хто убає тя з лука,
Буде жити, як той дука:

Бо Даждбог є світа і сонечка пан,
Платить за заслугу, що хоче хто сам!“

Приходить наш стрілець ближче, дивиться — таже се лісовик з зеленою як трава бородою. Він так і стрепенувся, а й лісовик з зеленою бородою каже до него: „Не бійся, стрільче, Бог з тобою! Я знаю, що твої діти дома з голоду погибають і тобі самому з голоду аж цигани привиджуються. Якби ти хотів мені у однім ділі послужити та мене послухати, то був би і ти і твої діти щасливі, поки вашого життя. Роздумай же собі, та розміркуйся, бо я тебе не хочу силувати.“

„Щож мені тут много думати та міркувати,“ каже стрілець — „скажи, що маю робити, так я зроблю, аби лиш у моїй силі оце. Мені однако гинути!“

„Не бійся, чоловіче. Бог тобі pomoже. Як підеш право оцим плаєм, так зайдеш на опівніч в одно таке велике кітлище, що тобі здаватимеся, що ти на кінци світа, такі великі та страшні скали там стоять. Але ти сховайся у затінок за одну скалу, та тримай лиш лук свій напоготові, бо в саму опівніч отвориться скала і вийде з неї страшний зелізний тур з огневими очима, аби, як скоро папороть зацвитає, увесь її цвіт спасти,

щоби людям ніякого хісна з него не було, бо ти знаєш, що як хто дістав би справдешного того цвіту з папороти, що лиш на Івана Купала у ночі процвітає, то знав би геть усе, що є на світі. Алеж бо під землею жиє огневий Змий, цар поганий, що у него на залізнім току град молотять. Він то є великий ворог усіх людей і всего добра, отже і пускає на Купала в опівночи свого найлютішого тура, щоби кожде зело і кождей цвіт спас. Того тура ти маєш сеї ночі з твого тугого лука застрілити і мені з него серце принести. Як се тобі вдасться, то будеш мати нагороду, яку сам схочеш. Але квапся, щоб не опізнитись!“

„Більше нічо?“, каже стрілець. „Колиж так, то дожидай мене тут, а я принесу тобі серце з того проклятого тура, бо і я давно вже чув, що він велику пакість на світі творить. Я знаю до свого лука таку примівку, що не лиш поганий тур але і сам Змий, цар вогняний, перед ним не утік би. Ждиж мене тутки!“

„Не журися тим, що я тебе не буду ждати,“ каже лісовик, „але пильнуй свого діла. А ще на тобі оцей коріньчик, та тримай єго під язиком, бо з тим бісовим туром вже не такі собі рицарі накладали, як ти оце, що з голоду ледви світа видиш, та всі роги покотили. Но я тебе люблю, бо ти горівки не пеш та неділеньку святу чтиш; за тото даю тобі оцей коріньчик, він тобі у пригоді стане. Лиш біжи, щоби не спізнився. А ще на тобі оцю грушку; зїдж її по дорозі, то такий

зробишся ситий та дужий, якби зза панського стола встав!“

Все так сталося, як лісовик казав.

Як скоро наш стрілець грушочку зів, так зробився такий дужий та легкий як вітер, що за годинку і в кїтлину став. Але тут не були жарти, бо тільки що спостиг стрілець за один камінь стати та лук свій напружити, аж тут як загремить скала, як вискочить зелізний тур, як сипне вогнем, та право на стрільця, аби єго на грузь розмісити!... аж тут — годі! упав на коліна, та лиш заревів не своїм голосом: „Гой, гой!“ каже, „не таких я рицарів зі світа позгонив, що і ворон кости їм не заніс, та аж тепер прийшло мені від такого гинути, що трохи і сам з голоду не загиб. Але то мені все так той проклятий лісовик приспособив, котрий доти шпирав, аж доки такого собі стрільця не вишпирав, що і горівки не пе і неділю шанує. Но, коли вже так, то стріляй добре, а стріляй у саму звїзду на чолі, щоби хоть довго не карався!“ Тур не постиг сі слова зречи, аж лежав уже без душі, бо стрілка всадилася єму аж по саме перо у зелізну голову, так, що ніхто би її вже був відти і не видобув. Але стрілець наш, не много гадаючи, витяг ніж, розплатав турові груди, вирізав з них серце, сховав у свою ловецьку торбу, та й справився назад у дорогу. Аж лісовик уже і сам тутки:

„А що,“ каже, „опорав?“

„А вжеж,“ каже стрілець.

„Тепер же слухай“, каже лісовик до него.

„Іди, право оцим плаєм, що межі ска-

лами веся, а той корінець, що я тобі дав, так тобі послужить, що за малу годинку станеш на шклянних горах у кришталевих дворах пресвітлого Даждбога. Єму подай серце. А як він тебе питатиме, що ти за твою прислугу у него правиш, то проси єго, щоби тобі позволив вибрати собі у єго світлицях, що тобі самому вподобається. Якжеж він тебе стане водити світлицями та тобі всяку всячину показувати, то не бери ні золота, ні срібла, ні дорогого каменя, хоть аби тебе як кортіло, але жди, аж доки не заведе тебе в одну світлицю, де нічо инше не буде, як лиш самі машини. Тут же, дивися добре, стояти буде в однім куточку млинчик, не більший, як ті млинки, що діти собі часом на потоках будують. Сего млинчика проси собі у Даждбога, а проси єго дуже, бо він не буде хотів тобі єго дати, буде казати, щоби ти собі брав і міх золота. Але ти уприся таки на млинци, то він тобі єго дасть нарешті. — Розумієш?”

„Та вже розумію,“ — обізвався стрілець, шкробаючися в голову — але що мені по млинцеві? — хіба я тим голодні діти погодую або своїй старій рот заткаю, як верну з порожнов торбов та з млинцем домів? Дала би она мені млинця, не бійся, а то такого, щоби мені єго ні ти та ні сам Даждбог не відтулив. Ти ще мабуть моєї старої не знаєш.“

„От плетеш, та і сам не знаєш що,“ каже лісовик, „хібаж я тобі не казав, що я тебе люблю, за тото, що горівки не пеш та неділі шануєш? Дістань лиш той млинчик, а від-

так не журися, — ми твою стару вдобрухаємо. Спіши лиш, щобись на шклянних горах став, заки ще Даждбог рушить зі сонечком, світ обїзджати, а то пропав би увесь твій труд. Біжиж!“

Стрілець пошкробався ще раз у голову та хотів щось казати, але лісовик ухопив єго за прошивку та й натис у плай, давши єму ще здоровий кулак у потилицю на дорогу, а то такий, що й не стямився неборак, як став і на шклянній горі і у кришталевих дворах Даждбога, що саме тогді збирався зі сонечком виїзджати. Якжеж уздрів він стрільця з туровим серцем, так і врадувався велико, та й став у него питати, яку він нагороду собі хоче, а той став усе єму так казати і так робити, як єго лісовик учив. Якжеж уперся він на млинци, та уперся так, що ніщо було вже робити, так Даждбог до него і каже: „Ну, добре; наж тобі оцей млинець, але уважай, що з ним робитимеш; бо ви, люди, ніколи не знаєте з вашого щастя користати, але всігди таке з него зробіте, що найбільше щасте вам у найбільше нещасте переводиться.“ Се сказавши, упхав єму млинець у торбу, — аж тут як ударить грім!... Наш стрілець упав неначе неживий на діамантові помости у кришталевім дворі світлого Даждбога на шклянних горах.

Чи мало, чи довго він так без пам'яті лежав, аж тут промітуєся, аж він уже не в Даждбожих теремах але у себе дома під вікном на приспі.

„Гм,“ — думає він собі, — „хібаж оце не дивний та не чудний мені сон снівся? — та-

кий мабуть і розумній моїй жінці ніколи не сниться! А преці таки се не сон був а правда, бо ось у торбі і дивний той млинець а під язиком корінець, і в потилиці чую ще добре той кулак, що мені єго лісовик на дорогу дав, — але що мені з него? Який сам з роду дурний та божевільний, такого другого дурня послухав, того лісовика з зеленою бородою!... Не лучшеж було мені набрати повну торбу золота або діамантів, як правити оцю пусту забавку, та ще за неї і такого грому від Дажд-бога вислухати, що мені виділось, що мене моя стара оце так гарно макогоном уцідила, як то она часом з примхи любить! Гай, гай!... Але треба іти сей млинчик де на сміття кинути, а то, як стара вздрить, то не бійся, що не тямитиму до нових віників!“

„Капустяна ти головко,“ — обізвався єму лісовичок зза плечей, — „чи ти би лиш діправди оцей премногоцінний млинок на яке там небудь сміття не кинув? Гай, гай, якіж то ви люди дурні!“““ хибаж ти не знаєш, що сей млинець має до себе, що як скоро ним лиш покрутиш та й скажеш:

„Млинчик, млинчик, ну охочо,

Змели мені, що я хочу,

Змели мені зараз (то і то)“ —

так млинчик тобі зараз і намеле, що би твоя душа не запрагла. А як схочеш, щоби твій млинчик станув, так лиш скажи:

„Млинчик, млинчик, ну же стій,

Бо так хоче мельник твій!“ —

Так він стане і не рушиться, хотьби єму що хто робив! — Знаєш же тепер, який ти оце собі

скарб сеї ночі закопав? Шануй же єго, та розумний будь, а горівки так і далі не пий, як доси її не пив, то я тобі всігди буду добрий!“

Се сказавши, знимидів лісовик, а наш стрілець, як з роду не лїнивий був, так зараз взявся до свого млинця:

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу! —

„Змели мені зараз тут такий замок красний та дорогий, аби такого і в царя не було, у тїм же замку золота та срібла та всякого добра повно а повно, а наоколо замку усілякі сади, та квіточники, та водостоки, та холодки, а то все у золотих парканах треба!“

Млинчик лиш заторкотів і відразу сталося усе, що він казав і як він хотів: і замок, і городи, і сади, і усе так дійсно, як він се собі бажав, навіть і такий зелїзний паркан з позолоченими головками, як у самого губернатора у Львові. Наш стрілець аж не стямився з радощей!... „Таже се добре!“ — думає він собі.

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу! —

„Змели мені зараз так, щоби мені і моя стара, і мої діти лежали собі у шовкових перинах та у золотих ліжках, і то всі у тоненьких білих сорочках. А коло них, аби стояло сто служниць наготові, і то з усілякими шовковими та дорогими уборами, з такими, аби їх і в цариці не було. А я сам аби став у такій дорогій ловецькій уберїї, в якій ходить сам цїсар.“

Млинчик лиш затуркотів, та й усе сталося на млі ока, і ще краще, як він сам собі се думав.

„Млинчик, млинчик, ну же стій!

Бо так хоче мельник твій!

Млинчик і став. Тоді увійшов наш стрілець у замок і не міг начудуватися та надивуватися усьому гараздови та всім припихам, які він тут уздрів!... Таке йому навіть і не снилося, не то що! — Стара його аж пихтить у шовкових перинах, а діточки аж рученятка порозкидали на білих як лебідь подушках!

Стрілець наш махнув тихонько на челядь, аби мовчала, а сам пішов гледіти трапезної світлиці, бо хоть і зів він від лісовика грушку, то однаковож від того кулака, що дістав був від него у потилицю, знов єму зголоднілося, а то мабуть чи не дужче, як учера на підвечер у лісі, бо се вже і днинка зробилася, і сонечко уже сходить, таке ясне та рожеве!....

Найшов він і трапезну світлицю, але що з того? Кидрові великі столи стояли рядами, позастелювані білими та тоненькими як папір обрусами, а на них стояли самі золоті та срібні та кришталеві миски, та полумиски, та блюда, всякі знаряди, як у якого царя, але усі порожні! Так він зараз до млинця:

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу! —

Змели мені зараз тут усілякої панської страви та лакіток і ласощів, щоби аж столи повгинались! А для моєї старої намели повну отту велику миску пирогів з сиром та з шквар-

ками, але так, щоби у сметані аж плавали, бо она нічого так у світі не любить, як пироги в сметані! Оногди у кума Андрія на хрестинах як ухопила зненацька один пиріг, то так їй в горлі став, що мусів я їй чимало кулаків у потилицю надавати, доки аж песій пиріг пішов собі туди, куди єму треба! — А змели так, млинчику, аби на обід прийшов до мене і кум Андрій з кумов та з уською родиною, і кум Панько з усіма, і кум Дмитро, і Василь і Петро! А Дмитро аби приніс сюда той свій золотий топірчик, що я в него вже два роки як торгую, та годі з ним сторгуватись, бо тільки за него править, що і цар би за него тільки єму не дав. Але нині мусить він мені єго продати, хоть аби там не знати що!“

Ще стрілець се і не проказав гаразд, аж уже і все так сталося, як він хотів. Яка вже тут страва не поставала на усіх столах!... а в найбільшій мисці не пироги тобі, ні!... аж плавають у молоденькій сметанці та в свіжих шкварках!... А ось вбігає вже і єго стара, Солоха оце, з усіма діточками, що так за нев як ті бжолы за матков і рушили!... Солохаж зараз до стрільця, свого мужа оце:

„А се що, Семене, такого? чи ти лиш се дістав сеї ночы з папороти цвіту? — я сама себе не тямлю! Чи оце я лиш сночы з лободов якого дурману не наїлась?“

„От, заткайся стара, та сідай борше до пирогів, доки ще горячі, а то вистигнуть!“, каже стрілець. „Уповідати буде і відтак час, як собі покоштую оцего печеного поросятка з начиночкою. Бо хоть і оцей солонинков

шпікований та у квасній сметанці жарений заячик не на вбій, то все я таки до печеного поросятка з начинкою — кат мене не взяв! Та лиш не квапся, стара, так дуже, як оногди у кума Андрія, аби не було знов так... Лиш не сердься так зараз, прошу тя, бо ти знаєш, що нині Івана Купала, так зараз і повен двір гостей навалить, а Дмитро з тим своїм красним топірчиком также. А слухай, на подвірю вози затуркотіли! Се вже они, се наші гості!— Але ти не вставай! Сиди собі лиш за столом коло пиріжків, а я піду їх тимчасом зустрічати, та їх право сюди уведу. Тож то вже будуть дивитися на твої коралі з дукарами!...”

Як тут гості посходилися, як они виталися, як дивувалися, та як випитувалися — то много би оповідати, та ніщо слухати. Тільки лиш скажу, що всі собі добре підхмелилися, навіть і наш стрілець, хоть і не горівков, але годованими угорськими винами. І Дмитро став тогді і казати до него:

„Гай, гай, куме Семене, які то ви щасливі! Коби мені ваш млинець, то знав би я, що з ним робити!...”

„А щож би ви з ним зробили, куме Дмитре?”

„Я би зараз біля вашого замку зробив собі велике море з пристанев, а в тій пристани такий гарний корабель, аби такого і не було на світі з усіма стерниками, керманичами, матрозами, доста того, з усім та усім знарядом. Я сам зробив би ся калфов того корабля, та собі хоть до осени тим голубим

морем погуляв! — О, ви не знаєте, куме Семене, яка тото розкіш, по тім синім мори без краю гуляти!“

„Ба, я волю собі вже з тугим луком або з ясным кресом по тих темних дебрах. Але щож робити? — кождому своя охить. А що дасте ми, аби я вам свого млинця позичив до осені?“

„Топорець!“

„Давайте сюда!“

„Тут маєте!“

„Ось вам і млинець! А як схочете, аби він вам і море, і корабель, і що схочете намолов, то лиш промовте:

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу!“

А Дмитро як був з роду прудкий, та ще до того і трохи підхмелений, так зараз і закрутив млинцем:

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу!

Змели мені так, аби я зараз серед моря зробився калфою у найкрасшім кораблі гет з усім знарядом!“

Так відразу і став він серед моря у пишнім кораблі з гордими карталуками та пишніми парусами, а около него вся служба та старшина корабельна, що єму так низько і кланяєся, звичайно, як своєму калфі. А він так згорда і промовив до них:

„Ну, хлопці, тепер підемо хиба снідати?“

„А вжеж, пресвітлий калфо,“ каже корабельний староста: суге та пресуге сніданне

на столі, але що з того, коли, хоть усього є в кораблі, чого душа бажає, а лиш одного нам брак.“

„А то чого би?“ питає гордий калфа, та й ухопив за свій млинець.

„Соли, світлий пане!“

„Соли? — аж зареготався Дмитро.

„Млинчик, млинчик, ну охочо!

Змели мені, що я хочу!

Змели мені, тут зараз соли!“

Господи! як не затуркотить наш млинчик, як не стане сипати соли!... Так сипле, так сипле, як з міха. Аж тут і стали стерники кричати: „Годі вже, годі тої соли, а то затопить зараз цілий корабель!“ Настрашився і калфа наш гордий, але що було робити? — Він знав промовити до млинчика, аби рушив, а не знав, як єго застановити. Отже ніщо було діяти, мусіли той коштівний млинчик з корабля у море кинути, а то був би цілий корабель затопив. Але млинчик ще і у мори меле собі ту сіль; длятогож то море таке в-одно солоне і до сьогоднішньої днини, і буде собі солоне, аж доки якому розумнакови не вдасться, того млинчика з моря видобути.

2. Чортівська бочка.

Був тото собі раз один чоловік, та був бідний, а жінку мав таку лиху, що, бувало, нічо не діє, лиш свого чоловіка бє. А раз каже она до него: „Чоловіче,“ каже, „я позичила нині у сусіда миску зерна; ідиж борше до млина та змели, абих хліба спекла. А не барися мені, бо буду бити!“ От він сирота і пішов.

А як змолів він те зерно та вертав з мукою домів, так вітер сильний звіявся тай всю муку єму розвіяв. А жінка дома питає: „А що, чоловіче, змолів?“ — Так, змолів,“ — каже чоловік, „але от що та от що мені сталося!“ Тогді жінка як стане єго бити!... Руш, мені,“ каже, „зараз, хотьби і на край світа, най мені вітер муку віддасть, а то я тобі ще й голову розвалю!“ От він сердешний і забрався та й пішов у ліс.

Ходить він лісом та й плаче, аж тут іде старенька бабуся встріть него.

„А чо ти, небоже, плачеш?“

„Хіба мені не плакати, коли так і так зо мною сталося!...“ Та й став бабуси все розказувати, як було, а она каже до него:

„Не плач ти, чоловічку, але ходи зо мною! Вітри то є мої сини і мусять они тобі

твою муку віддати! Я кривди твоєї не хочу.“
От і пішли они, а дома каже бабуся до него:

„Лізь ти, небоже, в сю бочку, а то як прийдуть мої сини, аби тя віку не збавили. Бо опівнічний якби подув на тебе, то замерз бись як крига леду, а полудневий якби подув, то згорів бись на ніщо!“ От і вліз він у бочку, аж тут уже і всі чотири вітри в хату, а то такі хороші та прудкі, як ті козаки! А бабуся так зараз і прискипалась до них: „А ви,“ каже, „сякі та такі, чого ви бідним людям шкоду робите та їм послідний кусень від рота берете? Се так погано робити!“

„Та кому ж ми у ката кусень від рота відоймили? а се що за напасть така на нас іде?“

„Ага, напасть!“ каже той з бочки: „добра мені напасть, коли-сьте мені нині повну миску муки розвіяли, що і в пушечку нестало! Коби вас так моя стара обамбурила макогоном, як мене оце, тогді знали би ви та тямили до нових віників!... Добра се мені напасть!“

„Ну, ну, чоловічку,“ — каже наймолодший вітер; „се мені так лиш не хотячи лучилось! Але на тобі оцей кошелик, то він тобі усього достарчить, що сам схочеш, лиш промовиш до него:

„Кошелю ти, кошелику з ліски,
Ховаєш ти Царигрифа зніски:
Абиж мені з Царигрифа столу
Усячина тут була на волю!“

Тогді і стане тобі всьо, що лиш загадаєш. А як

схочеш, аби кошелик перестав, то промов лиш оттак до него:

„Кошелику, кошелику, вже до сити!
Тепер тобі, кошелику одпочити!“

Тогді кошелик і стане. — Ідиж тепер собі, не-боже, до дому!“

От він узяв кошелик, та й пішов.

А дома жінка знов до него з макогоном:
„А що,“ каже, „є мука? віддали?“ Тогді він їй став розказувати, а она вже єго не била, але присилилась борше до кошелика:

„Кошелю ти, кошелику з ліски,
Ховаєш ти з Царигрифа зніски:
Аби мені з Царигрифа столу
Усячина тут була на волю!

Аби мені тут зараз була всячина на столі ліпше як у якого царя! — і препишні їди, і годовані вина, і горівка для мене добра оковита, і все! — А ти, чоловіче, махай борше до нашого пана та проси єго, аби зараз приходив до нас на сніданне!“

От чоловік і пішов пана кликати, а кошелик як не візьме всячину а всячину на стіл сипати!... Годі навіть і на папері списати, що там всього було!... Аж тут вже їде і пан з панев та з усім двором та з паничами, що аж у хату не могли вміститись. А пан зараз і до кошелика:

„А се,“ каже, „що за кошелик такий чемний? Мені єго подаруй, так я тебе відразу панев зроблю, і тримати буду у себе в дворі та дозирати як свою слюбну паню!“

От дурна жінка і подарувала панови кошелик. А пан тогді став сміятись, та й каже до неї: „Хіба ти, дурна хлопко, справді гадаєш, що я би таку старицю загублену у свої покої та брав? Ще сего мені не стало! — Добре, що маю я кошелик, а ти дулю їдж, не панську страву та годовані заморські вина!“ Тогді пан ще раз добре насміявсь, тай поїхав.

А жінка до макогона та до чоловіка! „А то,“ каже, „все ти сему винен, сякий та такий, бо було тобі не брати пусті та зачаровані якісь кошелі, але було тобі таки муки правити, аби були віддали! Тепер же руш назад за мукою, а то я тобі надаю, що й не донесеш!“

От він і пішов сирота, а пішов право в ліс, де ті чотири вітри мешкали. Уходить у їх двір, аж они сидять собі коло стола та й обідають. Він став собі сердешний у кочергах, та й плаче, а они стали єго питати:

„А що там, небоже? хіба тобі з кошеликом не добре?“

„Та деж у страха добре, коли от як та от як!“ — І став їм усе розказувати, а зимовий вітер і каже до него:

„Ге, ге!“ каже, „полудневий мій братчик не знав, що тобі дати! я тебе ліпше обдарю! А возьми но собі, небоже, лиш отту бочівку, що в кутку, та промов до неї так:

„Дума, бочко, дума!

Хлопа вчи розума!

Най го знає, яко пан так і хлоп!

Нуте, хлопці, нуте з бочки, нуте гоп!“

Господи! — як тут не штрикнуть дванацять пахолків з бочки, як не стануть нашого чоловіка бучаками обертати!... Доти валкували, доти періщили сердешного, доки аж мало душі в нім стало. Тоді аж промовив, опівнічний вітер до хлопців:

„Нуте хлопці, нуте гов!

Доки зазву до роботи знов!“

Усі дванацять хлопців улізли знов у бочку, якби їх і не було, а вітер каже до него:

„А що, небоже, будеш уже знати, як своєю жінку слухати та за її розумом ходити?“

„Буду вже знати, що робити!... Бувайте здорові, вітри, та спасибіг вам за научку!...“ Ухопив бочівочку на плечі, та домів!...

А дома жінка вже і з макогоном до него. „А що, сякий та такий, є мука?“

„Є, жінко, повна бочівка осьде! аж надсадивсь несучи, така тяжка!

„Дума, бочко, дума!

Жінку вчи розума!

Най же знає, що то муж, що то хлоп!

Нуте, хлопці, нуте з бочки, нуте гоп!“

Господи, як не вилізуть усі дванацять з бочки, як не стануть нашу жіночку обертати!... Вже й за макогін забула! А чоловік в-одно ще й репетує: „А жваво, легіні, а жваво! Натовклась она мене не трохи, тож нехай тепер хоть знає, як то болить!... А що, жінко, а де кошелік? — а треба тобі з панами брататись, га? А жвавож, хлопята! нехай же

пам'ятає бісова дочка, як то свого мужа шанувати!“

„Доки жити буду, не буду! — пане мій, господарю мій! королю мій, царю мій! даруй днів, а то ей-Богу, душа вже вилазить!... змилуйся на рани Христові!... Свічки! давай свічки! уже по мені! Ёй!...“

„Нуте, хлопці, нуте гов!

Доки зазву до роботи знов!“

А що, жінко, будеш твого чоловіка шанувати? Здаєсь, що будеш, бо мої пахолки, видиш, не лінив! — А тепер збирайся чим скорше, та підемо до пана!“

Прийшли они до пана, а у пана повна хата гостей. Хто знає, відки всі там посходилися, та забавляються, звичайно, як то вже у пана, а то ще і в такого, що такий кошелик має. А пан зараз став питати:

„А що, небоже? чи не прийшов ти лиш за кошеликом?“

„А вжеж, пане! віддайте по добрій воли, а то віддасте по неволи!“

„Так? — то ти прийшов мені ще і грозити? А я тобі кошелик не віддам! Мені єго твоя жінка подарувала, то якже я єго можу віддати? Умерлого з цвинтаря не вертають!“

„А битому бучки не відліплюють!“ — обізвалась жінка. „Віддайте, пане, по добрій воли, а то аби і з вами так не було, як зомнов.“

„Овва!“ — каже пан, „хіба мені який страх від вас, чи що? Я собі пан, а ви хама: так

і забирайтеся к чорту, а то вас скажу ще гайдуками витрутити за ворота!“

„Зараз видіти будемо, хто кого! — обізвавсь чоловік.

„Дума, бочко, дума!
Пана вчи розума!

Най го знає, яко й пан, так і хлоп!

Нуте, хлопці, нуте з бочки, нуте гоп!“

Господи, як висиплесь з бочки жвавих хлопців!... але тепер не двацять, а до кожного, кождіського пана та пані, кільки там було, по дванацять!... Як возьмуть пражити, як возьмуть бити, аж душно по всіх покоях зробилось! Всі в дворі в крик та репіт! Пани грубим, товстим голосом, як куфи, а пані тоненьким, які ті цвиги!... А хлопці то собі і ухом не ведуть, лиш молотять як у міхи! Тоді вже пан упав на коліна, та й став просити:

„Чоловіче,“ каже, „не вигони душу, даю тобі і твій кошелік, даю тобі, що сам хоч, лиш діти мої не сироти! — змилуйся!“

„Ага!“ каже чоловік, „а яж вам не казав, щоб мені моє по добрій воли віддати, чомуж не хотіли?“

„Так то я вже дурний та божевільний був, а ти прости, чоловіче, бо і пів міноти не витримаю! Єй-Богу моєму!...“

Тоді чоловікови вже й самому жаль стало, от він і промовив:

„Нуте, хлопці, нуте гов!
Доки зазву до роботи знов!“

Як се промовив, тогді хлопців якби й не було на світі, лиш пани та пані лежать по помостах як снопи, та охкають, та ловляться то за боки, то за плечі, то за ребра, то за руки, то мацаються по голові, чи ще на в'язах. А домашний пан як ревкне на слуги!... „А дайте єму єго пречортівський та пребісівський кошелик, бо якби ще хлопців своїх завернув, тогді вже нам всім і гріб запечатаний!“

От слуги взяли, тай подали чоловікови кошелик, а він пішов з ним домів, зробив великий дуже обід, усіх запросив, лиш пана вже не просив, бо нікого було і просити: захорував сирота від бучаків, та поїхав з жінкою та з дітьми у купелі, хто знає куди!

От і вся моя казочка!

3. Глогорожечка.

Був то собі цар та цариця, та не було в них дітей. А вони сталися журити: „Що, кажут, „будемо ми тепер робити, що у нас нема дітей, а то вже і старість за плечима?“ — От так они журяться.

Але раз пішла цариця купатися, та влізла в воду, аж тут і вилазить великий рак на берег. Вилазить тай каже до цариці:

„Царице, царице!

Тобі щось дома годиться:

А що — мені не казати,

А тобі треба о колисочку дбати.“

От і народилася їм дитинка, донечка, а они назвали ю Глогорожечка, та й кажуть: „Кого би то у куми запросити?“ А цар повідає: „У нашому царстві є тринадцять баб віщунок, оттих і ми запросимо в куми. Они нашій дитині щастя навіщають.“ А цариця каже: „Відкиж нам, чоловіче, запросити усіх тринадцять віщунок у куми, коли у нас лиш дванацять золотих лижочок та й чарочок, тож для одної би не стало.“ „Ну, то запросім хіба лиш дванацять,“ каже цар. От они запросили лиш дванацять, а тринадцяту ні.

А зараз по вечери стали баби приговорювати і офіровщину давати. Одна дарувала їй щастем, друга здоровлєм, третя красою ве-

ликою, четверта долею доброю, і так далше, аж прийшло до того, щоби дванацята її дарувала. Аж тут і явилася та тринадцята баба, що була не прошена, та й каже з серцем: „А я дарую царівочку Глогорожечку так, аби она на п'ятнадцятім року укололася на веретено, та й відразу померла!“ Як она се сказала, так і зникла. Але та дванацята баба, що то приходив на неї ряд, сказала: „Ні,“ каже, „она не має умерти, але має лиш твердо заснути, та через сто рік спати!“ Тоді і розійшлися всі.

А Глогорожечка росте собі та росте, аж виросла собі така красна, що такої і в світі не було. А цар і нагадав собі, що та недобра баба віщувала, та й дав такий розказ, щоби у єго царстві усі кужілки та веретена попалили. От і попалили усі кужілки та веретена, а Глогорожечка нічого і не знає, але літає собі пустенька по царських палатах та дворах. Аж побігла она одної днини — а се було саме тогді, як їй п'ятнадцятий рочок кінчився — до одної старенької кімнати, що була она на золотий ключ замкнена. Але она тим не питала, відчинила борше кімнату, дивиться: аж тут сидить собі стара старесенька бабуся, тай пряде. „Ох бабусю, а се ви що таке?“ — питає Глогорожечка. „Пряду, до ню,“ каже баба, киваючи головою, а веретено так і фуркотить! А царівочка стала просити: „Ану, най і я, бабусечко, буду прясти!— ану най і я, сизокрила!...“ От і вихопила бабі веретено з рук, та коли не вколеса!... а як скоро вкололась, так відразу і повалилась на

ослін, неначе мертва, та й твердо заснула, а за нею і все, що було не було в царськiм дворi, стало твердо спати: і цар, і цариця, і слуги, і кухарі, і коні на стайни, і голуби на хаті, ба навіть і мухи на стiні, як лазили, так позасипляли. І мало того, але навіть старший кухар, як термосив кухтика здорово за чуприну, так з чуприною у руках і заснув, а піродраха, що дерла піря на печи, шубовстнула зовсім у піря, що аж її не видно стало, та й уснула.

А доокола царського двора став рости глоговий живий пліт, та такий уже високий та густий вріс, що навіть і золотого когутика на вежи не видно було, такий то густий та високий глоговий пліт уріс! А як о тім чутка по світі розійшлась, так стали молоді царевичі з усіх країв зїзджатись, аби прекрасну Глогорожечку видіти, та її з прокляття освободити. Так коли все годі! Як котрий лиш приблизиться до глогового плоту, так глоги єго як ухоплять, як обгорнуть своїми галузками, то вже і не пускають. Але так їм і добре сталося, бо не хотіли слухати старенького одного пустельника, що близько замку сидів та кожного напоминав, хто прийшов, аби там не ближився.

Але одного разу приїхав туди один молоденький, прехороший царевич, такий, що такого мабуть і в світі не було. А пустельник каже до него: „Не іди туди, синку, бо тебе би шкода було, аби ти такий молодий так марно погиб, як ті другі!“ Але царевич каже: „Щож робити, дідусю, коли я мушу

іти, бо мені так у сні казано, щоби я ішов!“
От і пішов він до глогового плоту. Але пліт не ловив єго своїми колючими галузками, як тих других, лиш проступився єму красненько, бо то минало тої днини сто рік, як Глогорожечка спала. От він увійшов у палату, аж тут усе ще спало, як зразу: і король, і краля, і слуги, і коні, і пси, і голуби на даху, і мухи по стінах, і кухар з кухтиковою чуприною у руках, і піродраха на печи у пірю, і дівка, як каплуна скубала, і все. Але царевич не дивився на нічо, лиш пішов право у ту кімнату, де Глогорожечка спала. „Якаж она красна!“ — думає він собі: „ану, хіба я її пробуджу!“
От і будить її, а она тогді відразу і зірвалась! І все, що спало, пробудилось: і король, і краля, і слуги, і коні, і голуби, і мухи, і піродраха на печи, і дівка з каплуном, і все, а кухар термосив кухтика далі все за чуприну, та ще єго раз і в потилицю здорово лупнув. —
Тогді і зробили Глогорожечці з хорошим царевичем весілля. І я там був, сім пар чобіт гуляючи подер, а як стали на віват стріляти, то я зо страху аж сюди забіг, аби вам сю казочку розповісти. От она і вся!

4. Золота кісочка.

Була то раз одна вдовиця-стариця, та мала лиш одним-одну доньку. Але та її донька була така красна як сонечко, а коси мала золоті по саму землю. А мати каже раз до неї „А знаєш ти, доню, що? — Твій отець покойний заручив тебе ще маленьков за одного царевича з тридевятої землі, за шклянними горами та за солоним морем, тай таке собі дали слово, аби ти, як скоро тобі буде у шіснацять рік, сама до него поїхала — а сьогодні кінчаєсь тобі шіснацятий рік, то треба, аби іхала у тридевяту землю, до твого наріченого, бо я присягла твоєму вітцеві, що тебе на реченець відошлю. Я би сама з тобою поїхала, але і сама видиш, яка я стара та слаба...“

„Добре, мамо,“ каже царівна, „я поїду, але скажіть мені осідлати моєго коня-срібногрива, та й дайте мені зо мнов мою пістунку, що мня викутала; бо она мені вірна.“

„Добре, доню!“ каже стариця, та й сказала зараз осідлати коня-срібногрива для дочки, а для пістунки другого коня, буланого. А дочку убрала у дорогі царські шати, поклала їй золоту корону на голов, та й каже до неї: „Наж тобі, доню, ще й оцей золотий перстень! Се є памятка по твоєму бать-

кови покойному, але уважай, абис го не загубила, бо лихо тобі буде! — А ти, пістунко, служи моїй доньці а своїй пани вірно, бо ти від мене кривди з роду не мала, то Бог би тебе за мою дитину покарав, як ти би їй кривду зробила.“

„Я буду своїй пани вірне служити,“ каже пістунка.

От і посідали на коні та й поїхали, царівня на срібногривім, а пістунка на буланім.

Але по дорозі схотілось царівні дуже води пити; бо то було літо, та дуже спарно.— А як приїхали они до одного броду, так она каже до служниці: „Возьми, любко, мій золотий кубок, та зачерни мені води з броду, бо я згоріла пити!“ А служниця каже до неї: „Коли-сте згоріли води пити, то зачерпніть собі сами, бо я не можу, мене голов болить!“ Отже царівна мусіла сама з коня встати, та й піти води пити.

Але як она схилилась води пити, то випав їй з пазухи той золотий перстінь, що їй мати дала, тай упав у воду. А лукава служниця, як скоро се вздріла, так зараз і скочила з коня, зірвала з царівні корону, зірвала дорогі шати, та й каже до неї: „Що тепер хочеш? Чи хочеш, аби я тебе тут утопила, чи хочеш мені за служницю бути та до землі святої присягнути, що нікому в світі не скажеш, що ти царівня, а я служниця, але кождому казатимеш, що я царівня, а ти моя служниця?“ — Отжеж царівня взяла та й присягла до землі святої, що так казатиме; бо она ще була дуже молоденька, та жаль їй

було умерати. Тоді посідали обі на коні, та й поїхали далій, царівня на буланім, та у простім одіню, а служниця на срібногривім, у короні, та у царських шатах дорогих.

А як приїхали они у тридевяту землю за шклянні гори та за солоне море, то царевич ждав уже на свою нарічену з усім своїм панством, з усім своїм боярством, та й каже:

„І слихом слихати!
І видом видати!
А з наріченою
Та зарученою
В неділеньку рано
До слюбу ставати!“

А невірна служниця каже:

„Ой ні, князю, ні, собою,
Аж не вволиш мою волю:
Вели дівку з конем взяти,
Вели обом голов стяти!“

„А то защо?“, питає царевич у служниці, бо він гадав, що се єго нарічена.

„От тому,“ каже лукава служниця, „бо оця дівка та оцей кінь срібногривий хотіли мене затратити.“

„Колиж так,“ каже царевич, „то коневи зараз голов стяти та на воротіх на паль застромити! Дівці же голов не стинати, але післати її в поле, най там мої морські стада на шовкових травах випасає.“ — От і взяли коня срібногрива, стяли єму голов, та й застромили на царських воротіх на залізній паль. Царівню покладали з одним маленьким хлопчиком Івасиком морські стада пасти, а служниця

повінчалась з молодим царевичем, та й жили собі у великих розкошах.

Але одного ранку вигоняла царівня з маленьким Івасиком морські стада на шовкові трави пасти, аж тут дивиться — стремить голов коня-срібногрива на зелізнім пали на царських воротіх, а она заплакала та й каже:

„Гой, гой, мій коню! ти срібная грива!...“

А голов заплакала і собі, та й каже:

„Гой, гой, царице моя нещаслива!

Аби тя мати-цариця уздріла,

Сім раз на годину она би умліла!..“

А як вийшли они з стадом в поле, тогді царівня сіла собі у шовкову траву, розплела золоті свої коси, та й стала чесати. А Івасик уздрів тай каже:

„Якіж у тебе прекрасні косочки!

Даруй мені хоть три волосочки!“

А она каже:

„Звій, вітрику, божий душок,

Івасеви капелюшок!

Та кочай ним полем-колом

Колесочком як соколом,

Доки косу золоту

Я розчешу, заплету!

Тогді вітер ухопив відразу Івасів капелюшок, покотив ним далеко у поля, а Івасик доки єго ймив, то царівня вже і зачесала, і заплела золоті свої коси.

А там у поли полював на тогді сам царевич, та й здибає Івасика, як він плачучи за своїм капелюшком гониться. А царевич пи-

тає єго; „А ти що тут робиш, що стада не пантруєш?“

Тогді він став царевичеви все розказувати: і як царівня з головов коня-срібно-грива розмовляла, і як она золоті коси чесала, і як з вітром говорила. А царевич каже до него: „Знай же, Івасику, аби ти се нікому в світі не вповів, бо буду бити!“

„Не вповім,““ каже Івасик, та й побіг далі за своїм капелюшком.

А на другий день, як царівня морське стадо знов на пашу виганяла, то пішов царевич за нев назирці, а она знов каже до голови свого вірного коня-срібногрива:

„Гой, гой, мій коню! ти срібная грива!...“

А голов знов каже до неї:

„Гой, гой, царице моя нещаслива!...“

Аби тя мати-цариця уздріла,

Сім раз на годину она би умліла!...“

А в поли стала она знов золоті свої коси чесати, а Івасик став знов до неї казати:

„Якіж у тебе прекрасні косочки:

Даруй мені хоть три волосочки!“

А она знов каже:

„Звій, вітрику, божий душок,

Івасеви капелюшок!

Та кочай ним полем колом,

Колесочком як соколом,

Доки косу золоту

Я розчешу, заплету!“

А як Івасик побіг за своїм капелюшком, тогді морське стадо перестало шовкові трави

пасти, та й упустило голови в землю; а царівня каже до стада:

„Гой стадо мое! морське мое стадо!
Чого ти травам шовковим не радо?
Солоне море чого не співаєш?...”

А стадо тогді каже:

„Царська ти дочко, чого нас питаєш?—
Слуга невірна в короні сидить,
Царська дочка все стадо пасеть!...”

А царевич вибігає тогді зза корча, де був ся сховав, та й каже:

„Доле моя нарічена,
З маленької заручена!
Чого правду не казалась,
Яка зрада з тобов сталась?”

А она тогді каже:

„Царевичу нарічений,
Ще й друже мій заручений!
Тому правду не казала,
Земли святій присягала!”

Та й стала тогді царевичеви всю правду казати, а царевич каже до неї: „Покидай же тепер стадо пасти, та ходи зо мнов у мій двір, але так, аби ніхто тебе не видів, аж доки я тебе не закличу.” От взялись они, та й пішли.

А царевич як прийшов у двір, так зараз велів усе своє панство, усе своє боярство на великий обід запросити. А як позасідали всі за стіл, цариця на покуті, тогді став царевич казати: „Що такій служниці йдеться, котра над своєв панев таку і таку зраду зробить?”

А цариця перша похопилась та й каже: „Така служниця варт, аби її дикому коневі до фоста присилити та в чисте поле пустити!“

„То ти сама на себе суд засудила, лукавий ти рабе!“ — каже царевич, та й уводить тогді праву свою заручену. Тогді здоймили зараз з невірної служниці корону, здоймили дорогі царські шати, та й убрали на царівню, а служницю вивели на подвіре, привязали дикому коневі з морського стада до фоста, та й пустили в чисте поле. — Цар з царицев повінчався, зробили гучне весілля, та й гуляли цілий тиждень. А до шлюбу їхала царівня на своїм вірнім срібногривім; бо як скоро пустили невірну служницю з диким конем в чисте поле, а кінь її розніс по кісточці, що і ворон би їх не позбирав, тогді срібногривий відразу ожив, та й заірзав на весь двір.

А старенька царичина мати также була на весіллю. Бо як дочка її золотий перстінь у воду впустила, то прилетіла срібнопера щука, вхопила той перстінь, та й принесла аж у царичин став, де її риболовці у невідїмили, та до цариці принесли. Тогді старенька цариця догадалася, що її дочка лихо погостила, казала собі золотогривого коня осідлати, та й поїхала у тридев'яту землю дочку свою знати.

*

І я там бував!
Коваль коні кував
В срібні підківки;

Летіли ластівки,
Та все щебетали,
Казки вповідали
Зза гіря шкляного,
Зза моря солоного;
А я там був,
Сю казочку чув,
Та й вам вповів.
А журавель летів
Та й сів собі на даху: „кла-ка-ка!
Не варт твоя казочка пятака!

5. Голодний чорт або дорога до пекла.

Се не за нас діялось, але давно колись, ще за панщини, як жив у однім селі один чесний та багатий господар, а сей мав таку установу, що клав кожної днини коло гостинця стів, а на стів хліб, сіль і усіляку страву, а то для бідних подорожних, аби мали чим у прикрім разі душу покріпити та Господу Богу дякували, що дав такого сумлінного та чесного чоловіка.

Але і один чорт ходив по світі, щоб людем пакости творити, та так єму лучилось, що і він сердешний зголоднів. Тоді він, не багато гадаючи, прискіпався до того стола, що був для бідних злагоджений, та давай халасувати, що там не попав: і хліб і сало з чисником і голубці з солонинов, і книші з сиром і пироги в сметані, а до того ще і вицідив собі оківку фляшу вареної горівки з медом, та вже аж тогді, як не стало ні крапельки, пішов собі такий гарно закрохмалений гостинцем далі.

Але про се довідався найстарший чорт у пеклі та давай по Юдика, бо так халасун звався, аж два післанці слати. А як сі єго привели оперед старшого, так сей зараз на него і гримнув.

„А ти сякий та такий сину, що ти мені знов на світі поброїв?“

„Таже я,“ каже Юдик переполошений, „нічого такого.“

„Так, нічого такого? А бідним подорожним хто виїв і голубці, і пироги, і горівку варену що до крапельки випив, про книші і сало не згадуючи? То ти так мені робиш, паничу? Що тепер ті смутчі-пресмутчі люди будуть собі гадати? Будуть гадати, що ми, чорти, та вже на таке дрантя перейшли, що мусимо вже старецьким хлібом годуватись! Що ти собі, мой, тепер гадаєш?“

„Таже я лиш те—“

„Стули морду, аби я тобі її не стулив! — А тепер в сей час підеш мені у той і той край, у то і то село, а там наймешся у котрого небудь господаря, і будеш єму цілий рік вірно і без симбрилі служити, а то так, аби я на тебе жадної скарги не чув, бо шкіра будеся мати в роботі. Руш! Заберайся!“

На се Юдик пошкробався в голову, перекинувсь простим наймитом - мужиком та і потяг у то село, куда єму найстарший чортиско повелів.

А то село, куда Юдик зайшов, було велике, дуже велике, але таке то вже бідне та ніжне, що навіть і воробці з него світа половили, не то що! Та й не було і дива; бо се діялось, як я вже казав, ще за панщини, а у тім селі був дідич такий то вже лютір, що якби був міг, то би був з людей і паса дер, не то що! У таке то село попавсь наш Юдик за своє

халасованне; став серед села, та й думає собі: коли я вже тут свої роги не покочу, то їх не покочу ніколи!...

Аж іде один чоловік гостинцем, а то такий цундравий та обдертий, що і дурень би був покмітив, що се таки з того села чоловік. Так Юдик зараз єму і вклонився.

„Добрий вечер, газдо!“

„Добре здоровле, парубче! — а куда Бог провадить?“

„Та я, бадічку, хожу служби шукаючи. Може би тут у вашім селі —“

„Ха, ха, ха!“ — аж зареготався чоловік, „таже ми всі у старці збераємось, та лиш тільки нам гія, що ні з чого нам торби пошити, а то би вже давно нас по цілім світі повно!...“

„Та якжеж“, каже Юдик задумавшись, „то аби у вашім селі і одного господаря не було, щоби коні тримав?, бо я признамся, що до коней з роду дуже велику охоту маю!...“

„Ба є у нас один такий дурень“, каже чоловік, „що пару дерлюг тримає, але то таких, що їх мусить коликами підперати, бо би вже давно пси з них страву мали. Коли тебе кортить, небоже, без плати та без кавалка хліба служити, то я тебе справлю!“

„О, справте, вуєчку, прожиття би вам щасливе, каже Юдик — за решту моя жура.“

Отжеж той чоловік взяв та й справив єго до Дмитра Моргала.

*

А Дмитро Моргало був колись передний господар у селі, та зза лихого пана на таке

перейшов, що і в печі затопити нічим було, не то що! От і сидить собі з жінков на приспі та й плачуть обоє, а на загороді, присилені до старої верби, куняє пара конят та такі то вже худі та сухі, що якби не шкіра, то би кости вже давно порозсипались. Моргало дивиться на них та й плаче нишком.

Аж на се убігає Юдик.

„Добрий вечер, газдо!“

„Добре здоровле, парубче! Ти хто?“

„Таже ваш слуга, бадічку!“

„А меніж до чого слуги?“

„Аво до ваших коників, бадічку!“

„До оттих там дерлюг!...“ аж закричав Моргало. „Хіба прийшов їх лупити!“

„Еге,“ каже Юдик, „лупити! Я ще з них маю такі коні справити, що і вашому дідичеві не сором буде ними їхати!...“

„Ба, чи ти лиш, хлопче — сохрानь Боже — не з Піярів гдесь вирвавсь, та сюда на мою голову прийшов? Іди лучше до нашого дідича.“

„Еге, до вашого дідича! Я ще і вашому дідичеві прислужуся, а тим часом я ваш слуга, та й годі. — Але шкода пустов бесідов час марнувати, бо треба коники мої погрижати, щоб з ними завтра хоть два левки вам заробити.“ А се кажучи ухопив верітку, що на плоту висіла, та й повіявсь з нев, хто знає куда, звичайно як сотона. А Моргало каже до жінки:

„А се що знов за нову кару Господь на нашу бідну та нещасливу голову зіслав?!... Ще лиш того нам неставало, аби з варятами голов свою лоточити!...“

„Цить, чоловіче,“ каже жінка, „та Бога не гніви, бо мені сеї ночі чорт — щез би! — снівся, а то, приповідають старі люди, має бути велике щастє.“

„А чиж ні?“, каже чоловік, „подивись лиш, яку онде копицю трифою з вівсом таскає оперед себе, що аж задихався!... А вадь що з панського лану або оборога вкрав!... Та як житарі довідаються!... О, годинож ти моя, годино!...“

Але Юдик не приніс лиш копицю трифою з вівсом, але ще до того і два великі струцлі жидівські і печену гуску сабашову і фляшу оковитої горівки і усіляких жидівських лакіток і свічку велику воскову, з тих, що жида на судний день світя, та й каже до Моргала: „Анумо, бадічку, в хату, та запемо могорич, аби мені легко у вас служилось, а вам зо мнов не скучно було!“

От і пішли всіма в хату.

*

Дослужує Юдик у Моргала рік, а у Моргала вже і кілька своїх оборогів в поли, і пара волів на загороді, і дві корові, і турма овець, а коні так Юдик вифутрував, що і самому дідичеви не сором би ними їхати.

Але Моргало сему і рад, і не дуже, бо єму усе дідич на гадці, що як довідаєсь, так єго і до щенту знищить, бо у него лиш тільки

і розривки було, аби над підданими збиткуватись. А як приїхав одного вечера з Юдиком з поля, так і застав дома позив, аби в сей час до двора ставився. Отжеж він перекрестившись і пішов.

„А що,“ каже пан, „у тебе, чую, гарні коні?“

„Які Бог дав, милостивий пане,“ каже Моргалло кланяючись.

„А ти знаєш у моїм лісі той камінь, що єго звать чортів-двір?“

„А хтож би єго не знав, пресвітлий дідичу!“, каже Моргалло.

„Отжеж той камінь привезеш мені завтра своїми кіньми і поставиш єго на моїм подвірю, право над самими пивницями!“

„Ох панеж мій милостивий, якжеж се може бути?!“, аж зарув бідний Моргалло. „Тажеж той камінь і шістьдесять пар коней з місця не кинуть! — А хотьби і кинули, гдеж такого воза дібрати, аби під ним на шкамут не розсипавсь?!...“

„Се вже твоя жура,“ каже пан. „Завтра рано або приставиш мені камінь на моє подвіре, або підеш з жінков і з дітьми, куда тебе ноги нестимуть, і то голий як палець! Заберайся!“

Отжеж пішов бідний Моргалло, ударившись по полах руками. А дома Юдик єго і питає: „А що там, бадічку? як гостили?“

„Ох, годинож ти моя чорна та нещаслива!...“ став Моргалло голосити, та й уповідає свою нужду. Але Юдик у сміх:

„Та ви сего, бадічку, журитесь? Завтра скоро світ єму і три такі камені на подвірю поставю, коли му треба! Ха, ха, ха, ха, ха!... А ходіт-ко лиш у хату та покоштуйте, який то мені гарний гігель Мошкова Сура спекла! Такого матбути і ваш дідич не їв!...“

*

На другий день був уже і камінь на подвірю, хоть Юдик ним, їдучи у браму, трохи що не пів двора розвалив. А як ним дуркнув на пивниці, так і слуху не стало, де панські дорогі вина, та напитки стояли! Але пан не смів на се і слова сказати, бо сам такий розказ дав; от лиш ходить собі по покоях, скілько єму їх там лишилось, рве на собі чупер та й штудерує, яку би то нову напасть на Моргала покласти. Нарешті закликав Моргала до себе, та й каже:

„Ти знаєш ту мою діброву, що її „Безмірнов“ звать?“

„А хтож би „Безмірну“ не знав, пресвітлий пане? Таже більшої матбути і на світі немає!...“

„Отжеж ту діброву маєш мені за три дни і зрубати, і в латри поскладати, і сюда повозити, і на округ моего двора скласти. Чув-єсь?“

„Ох, пане мій пресвітлий —“

„Мовчи, та роби так, як я кажу, або за три дни, аби о тобі і слиху у моїм селі не було. Руш!“

„Ох годинож ти моя, годино!...“ каже Моргало, ударившись по полах руками. А дома Юдик і питає:

„А щож там, бадічку, контентний пан з нашого каменя?“

„Він уже за камінь і забув, та от що тепер видумав!...“ каже Моргало плачучи, а Юдик у регіт:

„Ха, ха, ха, ха, ха!... та ви сим зажурились? На завтра на рано складу єму цілу „Безмірну“ наоколо двора, а то так близько, що і світа видіти не буде! Але на мене гірша оце халепа впала, бо жиди всі хочуть з села виноситись, щоб з голоду не виздохати, то відки мені відтак буде і струцлів, і індиків, і гусок печених взяти? Але они усі дурні та божевільні, бо я їх і в Єрусалимі відшукаю, не то що! От ходіт-ко лиш у хату бадічку!...“

*

На другий день стояла уже ціла діброва наоколо панського двора у латрах, а смутчий Юдик так ними цілий панський двір обмуровав, що всі панські слуги мусіли цілий тиждень упрівати, доки лиш тільки діру вибили, аби можна возом проїхати. А пан ходить по покоях, кусаючи собі руки з злости, та думає, яку би то ще гіршу напасть на Моргала покласти. Нарешті видумав тай кличе єго до себе:

„А що, каже, сякий такий сину: твої коні дома?“

„Дома, пресвітлий дідичу; припочивають, бо мали тяжку роботу.“

„Найжеж сегодне припочивають, а завтра рано о осмій годині поїдеш ними зо мнов до

пекла! Вона не потребуєш брати, бо я дам свою кариту! Чув-єсь?”

„Ох, панеж мій милостивий,“ каже Моргалло, „таже ми Бога просимо, аби нас від пекла боронив, та заступив, а ви...”

„Що тобі до того, собако?“, каже пан; „завтра рано або поїдеш зо мною до пекла, або тебе з торбами вижену, навіть без окрушка хліба! — Вон!”

От і пішов бідний Моргалло плачучи, а Юдик єго дома питає:

„А що там, бадічку, загадав пан нову яку роботу?”

„І то ще таку, що Бог — дай про ню ні чувати та ні слухати у світі!...”

„Та щож там такого?” питає Юдик.

„Таже каже нам завтра з ним до пекла їхати!”

„Гурра!...” крикнув Юдик, та аж підскочив з радіщ, „коли щастє, то й щастє!... А я вже думав, що завтра буду мусів пішки до рогу до пекла бити, а то ще і панськов каритов поїду!...”

„Та цур тобі, скажений!” каже Моргалло, хіба ти...”

„Чорт, бадічку! згирішний чорт, що мусів за макітру анафтемських старецьких пирогів та кусок сала вам цілий рік вірно служити. Але сего вечера мені рівно рік кінчиться, так завтра поїду з вами разом! Гурра!!!...”

„Свят, свят, свят!” каже переполошений Моргалло, хрестючись: „я думав, що ти лиш

який знахар або характерник, а ти вижу такий, тее то...”

„Ви оце, бадічку, пусту бесіду завели,“ каже Юдик: „хіба я вам вірне не служив? або вас два рази від панської напасти не виратував? — Але ходім припочивати, бо завтра маємо далеку дорогу перед собов...”

От і забрались оба до спочинку.

*

А на другий день встав Юдик досвіта, пофутрував коні, напоїв, дав вівса, убрав у шори, сів на одного а Моргало на другого, та й поїхали до двора. А пан уже у вікні чекає та й карита вже на подвірю стоїть готова. А доки пан зійшов на долину, доки у кариту сів, то і коні уже були впряжені, уже і Моргало сидів на козлі, а Юдик за льокая ззаду. От і помчали як вітер. Нарешті приїхали они на одно дуже велике поле, на таке, що єму і краю не було видко.

„От вам і пекло!“ каже Юдик до пана: „ідіть лиш право на оттой там димок, що ся курить, там знайдете, що вам треба.“

Пан пішов, а Юдик каже до Моргала:

„А ви бадечку, обертайте кіньми та стійте тут, але не обзирайтесь, сохрانیть Боже, аж доки не набіжить до вас чорний пес. Тоді можете обіздрітись, щоб виділи, що з вашим паном сталось. А як надивитесь, тоді їдьте тов дорогов, куда вас чорний пес справить, він вас право до вашої хати запровадить.“ Се сказавши, попрощавсь Юдик з Моргалом, та й пішов у слід за паном, а Моргало обер-

нув кіньми та й стоїть не обриваючись, аж доки чорний пес не набіжить. Нарешті набіг і чорний пес. Тоді аж відваживсь Моргалю обідрітись, та Господи!... где було поле, там зробилось озеро киплячої смоли поміш з сірков, а синя полонінь так і бухає вгору, неначе то цілий став горівки горить!...

Моргалю перехрестивсь тай поїхав за проводом чорного пса до дому собі. Але пан не повернув і до сьогоднішньої днини.

6. Місяці-королі.

Була тото собі раз баба та мала дві доньці: Марусю тай Ганусю. Ганусяж була її рідна донька, длятогож її стара любила і дула на неї як на дорогий камінь, а над Марусев збиткувалась, як лиш могла, бо се не була її рідна дитина, але пасербиця, від покойної першої жінки її чоловіка донька. Але за тото її і стара і Гануся найдужче ненавиділи, що була собі дуже красна, а то така, що парубки до неї бувало липнуть як ті пчоли до меду, а на Ганусю ніхто і не подивиться.

З тої причини і стара і Гануся мучили та мордували Марусю невгаваючи, бо думали, що таким способом краса її змарніє і парубки до Ганусі залицятимуться. Але Маруся не тільки що не марніла, але день від-у-дня усе краща була. Длятогож то і радиться Гануся з мамов:

„Анумо, мамо,“ каже, „пішлим ми Марусю у ліс по фіялки, відти она безпечно не верне.“

А стара і кличе Марусю: „Марусю,“ каже, „руш мені зараз у ліс і нарви Гануси фіялків і то свіжих, запашних, аби мала чим завтра на танець уквітчатись, а то і я би рада свіжих фіялків попахати.“

„А відкиж мені, мамо,“ каже Маруся плачучи, „тепер, місяця січня, свіжих фіялків дістати?“

„Руш!“ верещить стара, витрутивши Марусю з хати і засунувши двері. „А як мені ще сьогодні свіжих фіялків не принесеш, так абись знала, що тебе на смерть убю!“

Ходить Маруся лісом та й плаче, а плачучи зайшла аж на одну високу гору. Тут я, думає она собі, мушу гинути, коли не від звіри то від студени; коби то лиш Бог милосерний дав, аби не богато каратись!... Аж тут дивиться она — а на горі великий огонь горить. Наоколо огню стоїть дванацять тесаних каменів, на кождім камени сидить один цар у короні, а найстарший з них, білий як молоко, сидить повище всіх і тримає у руках золоту булаву. З решта царів були три молоденькі, три старші, три ще старші, три зовсім старі, а найстарший з них той, що сидів повище всіх з золотов булавов.

До сего приступила Маруся несміливо, уклонилась покірно, та й каже: „А не можна би мені, пресвітлий пане, коло вашого огню загрітись?“

„І овшем, доню,“ каже старий, „грійся, а відтак нам уповіж, що тебе місяця січня у таку пустиню загнало?“ Тоді стала Маруся усю свою біду та нужду уповідати. А старенький обернувся до одного молоденького короля та й каже: „А що, брате, Березню?, возьми на годинку нашу булаву в руки та

зрости сій бідній дівчині пахучих фіялків!“ На се став сто сяжінь доокола сніг гинути, земля розмерзатись, трава рости, фіялки цвисти, а старий і каже до Марусі: „Нарви собі, дівчино, фіялків, кільки сама злюбиш і неси до дому. А як твоя мачуха ще якої примхи забагне, то приходи сюда, а ми тобі раду дамо.“ Маруся уклонилаь покірно та й пішла.

А стара з Ганусев аж тріскають від злости, що Маруся у лісі не тільки що не загибла, але ще до того і свіжих, пахучих фіялків принесла. А мачуха і фукає на Марусю: „Ти що оце, така та сяка дочко, за фіялків принесла? Таже я таких і на сміттю назбираю! Руш мені зараз у ліс, та набери Гануси свіжих малин, або таки домів не вертайся!“ Се сказавши, витрутила Марусю на двір і двері хоромяні засунула.

Пішла Маруся плачучи у ліс, але не блукає вже лісом, а пішла право до тих дванацять королів, що так ласкаво з нею обійшлися, та й уповідає свою нову нужду. А старенький король каже до одного молодого короля: „А що, брате Косень? хіба на тобі булаву та зароди сій бідній дівчині малин, а то таких, аби і стара відьма, її мачуха, не мала чим гримасувати.“ Тоді устав король Косень, узяв від старого булаву, здоймив у гору, і в сей час зробилося літо, трава уросла у пояс, а лісом зродили такі малини, що й сам цісар таких великих та красних ще не видів. А старенький король і каже до Марусі: „Набериж,

дівчино, малин, кілько тобі треба, та й неси мачусі; а як ще якої примхи забагне, то приходи просто до нас, ми тобі поможемо.“ Маруся набрала повну хустку малин, уклони-лась королям низенько та й пішла собі домів.

А дома мачуха з Ганусев аж руки собі кусають, що Маруся у лісі не пропала, але таких малин набрала, що і сам цісар таких не видів. Але мачусі не ходило о малини, але ходило о те, аби Марусю з світа зігнати, для-тогож і зіпає на неї: „А ти що, така та сяка прояво, мені оце за малини набрала? Я таке діло і на пометках найду. Руш мені в сей час у ліс, та нарви Гануси повен оцей кошіль винограду, а то такого, аби і самому цісареві не сором їсти; бо як ні, то тебе на смерть убою як ту суку. — Рушай!“

Пішла Маруся знов у ліс, але вже не плаче, а іде просто на гору до королів і уповідає своє нове лихо. „Смійся з сего, моя доню,“ каже старенький, а відтак обернувся до одного з старших уже королів та й каже: „А що, брате Жовтень? хіба бери на часок булаву, та зароди оцій бідній дівчині винограду!“ Тоді устав король Жовтень, узяв від старого булаву, підніс у гору, і в сей час зробилася осінь, лист пожовк, цвіт усох, а доокола зродив такий виноград, що віти аж до самої землі під гроздами повгинались. Тоді каже старенький до Марусі: „А знаєш ти, добра дівчино, хто ми? Ми є місяці, і є нас дванацять; я називаюся Січень, сей за мнов Лютый, за ним Марот, відтак Березень, відтак Травень,

відтак Пчолень, відтак Косень, відтак Серпень, відтак Копень, відтак Жовтень, відтак Падолист, а послідний Грудень. Нарвиж собі тепер винограду і біжи домів, бо мачуха уже гадає, що тебе нема.“ Маруся поклонилась аж до самої землі і пішла домів.

А дома мачуха не знала уже що казати, такий то красний виноград Маруся принесла. Але за тото Гануся до неї прискіпалась, та й каже: „А вадь, ледащице, що ти найкращий виноград сама похаласувала, а мені лиш недоїдки принесла? Ану піду я сама та переконаюсь! Деж той виноград у досади солоної зародив?“

„А я піду з тобов,“ верещить стара, „а як переконаємось, що ся шельма не принесла нам найкращий виноград, тогді її на смерть уберемо та й у ліс заволочим, аби її там дикі звірі розшарпали.“ Отже повберались обі у довгі теплі кожухи, та й пішли у ліс, куда їх Маруся справила.

Але король Січень знав, що діється, та як пустив бурю, заверюху та сніжницю, а то таку сильну, що злющу мачуху з її Ганусев на сім с'яжнів снігом та ледом та шерешерев уквив. — А Маруси лишилася хатка, а до хатки найшовся скоро і молодий, хороший господар, а там живуть собі обоє, а Маруся уповідає діточкам про лиху мачуху, про непевну Ганусю, та про дванацять місяців-королів, що на високій горі доокола великого огню сидя, а найстарший з них, або на котро-

го черга прийде, золоту булаву у руках
тримає.

От вам і казка —
(Казала баба Параска),
А кому она не в лад,
То я з нею собі назад...

7. Дурний гуцуляк.

Гуцулів звуть усі дурними. Але я вам розповім, як один такий дурний гуцуляк та пошив усіх парубків у славнім селі Мудрівцех у великі дурні. А се так було:

У славнім селі Мудрівцех, про котре я вам ще не одно цікаве маю розповісти, сиділа собі одної неділі пополудню громадка парубків та й пили пиво, бо у Мудрівцех, видите, навіть слинаві баби горівки не пили, а з того на таке прийшло, що орендар Ицко у такім подертім кафтані ходив, щоби і раки були до него не почипялись, не то що!

Мудрівські парубки не мали що робити та кпились з Ицка, аж на се уходить один обдертий гуцулячок у корчму, уклонився парубкам та й пішов до жида, а парубки давай собі з него кепи бити.

— „Еге,“ каже один, „чи сей лиш не прийшов у Ицка за льокая найматись? Се би пара собі!...“

„Може Ицко в него,“ каже другий. „Хіба ти не видиш, яку здорову та набиту мошенку зза пазухи таскає та каже Ицкови дати собі цілу кварту пива, та ще і сніданне до того?“

„Ану, хлопці, що ми сего підгоцкаємо, а то без рукавиць!“, каже третій. „Зачни ти лиш, Петре, з твоїми загадками, як се тобі

нераз уже вдалось. Ану хлопці! — хто має порожну карабушку від сірників?”

„Знайте, хлопці, аби він лиш нас не підгоцкав!“ каже четвертий, „гуцули не такі дурні, як їх пишуть.“

„Ге, легіню!“ каже п'ятий підкручуючи собі уса, „сідай собі коло нас! Відки родом? чи лиш не з Дрантигузів?”

„Не, ште-братчики! — я родом з Дурнолупів,“ каже гуцуляк, „позвольте мені коло вас сісти?”

„І овшем! і овшем! легіню годний!“, каже Петро, моргнувши хитро на товаришів, „ми загадали собі сегодне у загадки грати; може і ти пристанеш до нашої співки?”

„Буду чути,“ каже гуцуляк, усміхаючись і собі, „если лиш моя мошенка вистатчить...”

„Фрашки!“, каже Петро сміючись. „У нас заліжка така: кождий з нас по черзі загадає загадку; якжеж ту загадку котрий небудь з нас відгадає, то загадочник платить шістку кари до складки в оцю порожну карабушку. Але, як хто таку круту загадку загадає, що її ніхто не годен відгадати, той бере собі усі складені гроші. Пристаєш, годний Дурнолупче?”

„Для чогож би я до такого годного товариства не мав пристати?“, каже гуцуляк, „лиш буду просити, аби моя загадка на посліди осталась!”

„Нехай і так буде!“, каже Петро. „Отже я зачинаю: Кілько доріг сходиться у Чернівцех на ринку?”

„І одна неє,“ каже Василь, „бо на ринку лиш люди сходяться, а не дороги. Але відгадайте мою загадку: „Як їдеш до Чернівців, що тобі на правій руці?“

„Пять пальців,“ каже Іван, „для того клади і ти, Василю, шісточку до карабушки, як се поклав Петро, аби здоров нам за се був! — А тепер хто з вас відгадає мою загадку: „Длячого шкрепче баба моркву?“

— „Бо піря не має,“ каже Тимофій, бо якби морква мала піре, то баба би її не шкрептала але скубла. Длятого сюда з шестаком, пане Іване! А тепер слухайте мою загадку: „Котру страву ніхто би з вас не їв?“

— „Котюжу страву,“ каже Семен, „бо здохлу кобилу ачей ніхто з нас не буде їсти? Ану шестака, брате Тимофію! А тепер прошу мою загадку: „Длячого біжит пес за заяцем?“

— „Бо заяць не хоче бічи за псом,“ каже Штефан. „Шістку, Семене! — А тепер хто се відгадає: „Хто видить більше: чи той, що одно око має, чи той, що дві?“

— „Той, що одно,“ каже Андрій, „бо він видить у другого аж дві. Шестака, пане Штефане! А тепер слухайте: „Де найвищі гори?“

— „Там, де найглибші доли,“ каже Сідор. „Ану до карабушки, премудрий мій Андрію! Так! — А тепер на тебе черга, годний наш Дурнолупче! — Ну?“

— „Я би просив годне парубоцтво, аби мене слободили; бо я знаю лиш одну загадку, та і то аж трояку!...“

„І овшем! і овшем!“, каже Сідор; „але за

того заплатиш аж три шестаки, як угадаємо. Сюда з нев, тов твойов трояков загадков!“

„Тож послухайте, ласкаві будьте,“ каже гуцуляк:

Одно лиш я знаю, а ви не знаєте;

Друге лиш ви знаєте, а я не знаю;

А третє ні ви не знаєте, та ні я не знаю.

Відгадайте, коли ласка ваша!“

Парубки витріщили очи як баньки, а гуцуляк посяг за карабушков, спорожнив ю у свою мошенку та й поклав, кланяючись гречно усім парубкам, порожну на стів.

„Твоя виграна!“ — каже Петро по хвили, „та й не дурно ти, вижу, у Дурнолупах родився, бо нас гарно у дурні пошив, та ще до того і облупив!“ Але за того скажи нам хоть, що оно таке є, що ти лиш знаєш, а ми не знаємо?“

„Се, вибачайте, мої дрантиві ногавиці,“ каже гуцуляк, обертаючись плечима до парубків, аби їх переконати, що се не загадка, а правда.

„Виграна!“ крикнув Василь плюнувши; „але що оно таке є, що ми лиш знаємо, а ти не знаєш?“

„Се то,“ каже гуцуляк, наставивши свою підрану капелюшину, „кілько ви мені шестаків скинете, аби я собі — або нові штанята купив або старі дав полатати.“

„Виграна!“ крикнув Іван, кидаючи гуцулякови два шестаки у наставлену капелюшину; „але скажи нам, що тото є, що ні ти не знаєш та ні ми не знаємо?“

„От що: чи схоче мені хто за ваші два шестаки ногавиці продавати? — А тепер, Ицку, пива на стів для кожного кварту, аби ніхто не казав, що дурнолупський легінь мудровецьких парубків змудрував!“

8. Ярмарок на мухи.

Ви вже чули, читателі мої молоді, що є ярмарок на воли, на корови, на коні, на вівці, і так далі. Але аби хто мухи продавав, сего-сте запевне ще не чули, длятого вам хочу про се диво дещо уповісти, але вперед вислухайте пару слів за Угорщину.

Угорщина — по угорськи Мадяр-Орсаг — є найбільший і найситніщий край у цілій нашій австріяцькій державі, бо держить 3845 давних квадратних миль і коло 10 міліонів душ. По самій середині краю плине славна ріка Дунай, а над Дунаєм збудоване по правій руці столичне місто Пешт, а напротив него Буда, властиво угорська столиця, бо там від часу до часу угорський король — се наш пресвітлий цісар — пробуває.

На Угорщині рекрутується військо так, як і у нас тепер, але давними часами була там така поведія, що кожде місто або село мусіло убрати, узброїти і укіннити кожного двадцятого легіня, котрий до війська був здалий. А поневаж число „двацять“ звесь по угорськи „гус“, то називався кождий такий узброєний кінний легінь „гусар“, а по сему звесь і до сьогоднішньої днини уся угорська кіннота „гусари“.

А один такий гусар їхав раз одної літної дуже спарної днини, та й повернув до корчми попасати. Корчма була велика, гарна, а жидиско в ній ще гарніший. Сего би варт підгоцкати, думає собі гусар, але як? — Так! думає собі далі, та й каже до жида: „Тож то у вас багато мух, пане орендарю! нащо вам тільки?“

„Я би і одної не хотіло“, каже жид; та що буду з ними робити?...“

„Продайте мені їх“, каже гусар.

„Герсте?“, каже жид задивований, „ви би діправди купили, чи може лиш так жертуете?“

„Мені жерти не в голові“, каже гусар; „ну? — продаєте, чи не?“ — „Вей мір гешейн!“, каже жид утішний. „Та що би ви мені за них дали?“

„Уперед най чую, що заправите?“

„Я у вас багато не озму“, каже жид, „от дасте два леви, тай беріть їх собі що й до одної!“

„Згода!“, каже гусар, виймаючи два леви з мошенки і подаючи жидови, „а ви, люди, аби-сте свідомі, що я собі у сего купця усі мухи купив!“ Се сказавши узяв своє набите пістоле, вицілив ніби в одну муху, що на грубі сиділа, та грим у ню з пістолети, що аж груба потріскала!...

„Гевалт! гевалт!“ верещить жид на цілу корчму, „ви що оце хочете робити, пане від гусар?...“

„Та щож бих робив?“ каже гусар лагідно: „хочу усі свої мухи вистріляти!“

„Я не хочу! я не хочу!“ верещить жид не своїми голосами. Нате вам ваші два леви назад, лиш мені у корчмі не стріляйте!...”

„Коли хочете, аби я у мої мухи не стріляв, то відкупіть собі їх від мене! Я не богато у вас заправлю“.

„Таже я вам даю ваші два леви назад!“, каже жид, мичучи собі бороду.

„Коли бо я не дурень, такі красні мухи за два леви лишати“, каже гусар, набиваючи пістоле; яж предсі не від сегодне мухами гиндлюю!“

„То кільке хочете? кільке хочете?“, каже жид ні живий ні мертвий, дивячись то на пістоле то на гусаря.

„Дасте десять баночок, та й мухи ваші! Що вже буду з вами робити? Та то лиш вам так я лишаю, бо якби другому, то бих і на двацять банок не дивився!“

Жид виймив нову десятку, поклав на стів та й пішов у другу хату, мичучи тобі то пейса, то бороду. А гусар сховав десятку, сів на коня, та й далі поїхав.

9. Чудатий кінь.

Про того чудатого гусаря, що мухами торгував, я вже вам перше розповідав, а тепер най вам ще розповім одну штучку за єго коня, бо і єго кінь був собі чудатий, хоть уже не так, як єго пан.

Одної зими їде той самий гусар дорогою, а тут така лють, що аж око вяне, отжеж він мусів повернути до одної корчми на ніч, хотівши, аби і себе і коня не затратити. Тут він зараз завів коня до стайні, дав му сіна, укрит єго своїм плащем, а сам увійшов до корчми, аби завітись і переночувати.

Корчма була широка, але доста тепла, бо жид топив у великій кафльовій грубі як день так ніч. Та що з того, коли годі було до неї приступити, бо п'янюги обсіли її довкола, а то так густо, що ніде було і шпильку пропустити, не то що. Але наш гусар узявсь за мудрішки, та й каже до жидівки:

„А дістану я у вас що повечеряти, орендарко?“

„Ох, чому не? — лиш скажіть що? може би яйця на мягко?“

„Най будуть і яйця“, каже гусар, „лиш аби богато, дуже богато!“

„Скажіть лиш, кільки, пане гусар, а за решту моя жура! Ну? може шість? може вісім? може гур десять?“

І трицять за мало!“ каже гусар сміючись, „але най уже буде трицять!“

„Вей мір! вей мір!“ заголосила жидівка; „тепер кури — нівроки єму — не несуться, відки мені трицять яєць взяти? не знаю, чи і двацять нашукаю“.

„То най уже буде і двацять“, каже гусар, „але лиш скорше! скорше! прошу вас, арендарко!“

„Зараз, зараз!“ каже жидівка, окріп уже у мене готове, нівроке, то зараз і яйця вам будуть...“ А за пів години уносить жидівка повну миску варених яєць, та й кладе на стів. А гусар до неї: „О, дякувать вам, арендарко, що так поспорили! Озьміть жеж тепер, будьте ласкаві, сі яйця і понесіть мому коневі у стайню!“

„Гевалт! гевалт!“ верещить жидівка, „а се вже чув хто таке, аби від пан кінь — та варені яйця йому їло?! Ану ходіть люди, на се диво та чудо дивитись...“ На се ухопила жидівка миску з стола, та й побігла до стайні: люди всі за нев роєм. А гусар сего лиш тільки хотів; люди на двір — а він борше до груби, протягся на ослоні, як за довгий, поклав і шаблю коло себе, та й регочеться як коник. Аж на се убігає жидівка з яйцями: „Ай вай!“ каже, „оно єму не хоче і дивитись на яйця, та ще хотіло мене і кусати трохи!...“

„Бо не голодний“, каже гусар, але нічого тото; коли він не хоче, то я ззім, але аж потому трохи, бо мені здрімалось...”

Та й захропів гусариско на цілу корчму, а змудровані п'яниці палиці у руки — та в ноги!...

ПРИПИСКИ.

У сім другим і останнім томі творів Федьковича подані в можливій повноті всі повістеві його твори, які мають артистичну вартість або доповняють образ його творчості. Пропущені головню писання моралізуючі — повчаючі, або меншої літературної вартости, або уривки. Мимоходом зазначую, що поміщене при „Фармазонах“, також в виданню Наук. Товариства ім. Шевченка, „Слівце до руских селян“ не написав Федькович, але тодішній редактор книжочок „Просвіти“.

Як у першій томі так і в сім тільки в деяких творах можна було задержати в цілости або хоч в часті гуцульські мовні форми автора, бо не задержані вони ані в передруках ані в повнім критичнім виданю Н. Тов-а ім. Шевченка.

Б. ПОВІСТІ.

а) Повісти, повістки, оповідання.

МАТЕРІЯЛИ. 1) Вечерницѣ. Літературне письмо для забави и науки (у Львові). Рочникъ II. 1863. Одвѣчальный редакторъ чч. 1—7 Федоръ Заревичъ, чч. 8—16 Володимиръ Шашкевичъ (1, 2, 3). — 2) Мета, літературно-политичній вістникъ. 1863—4. Видавець и редакторъ Ксен. Климковичъ (4, 5, 6). — 3) Нива, наук.-літерацька часопись, редакторъ К. Горбаль, Львівъ 1865 (8, 9, 10, 11, 12, 13). — 4) Правда, письмо наукове и літературне. Видаватель и редакторъ Лонгинъ Лукашевичъ. 1867. Львівъ (14, 15). — 5) Повісти Осипа Федьковича. З переднім словом Мих. Драгоманова. Кієвъ. 1876 (1, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15). — 6) Буковина. (Політична і літературна часопись). Чернівці. 1896 (19). — 7) Писаня Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане (Наук. Товариства ім. Шевченка). Том II. У Львові. 1902 (1—15).

1. **ЛЮБА — ЗГУБА.** (I.) **любá** = любов. — **Зимні Николи** = 6. (19.) грудня. — **весні** = весняні = 9. (22.) мая. — **тяр** = ну справді, бай. — **повибринчуються** = гладко обголяться. — **плоска** = плоска пляшка. — **дзьобня, дзьобенка, дзьобчинка** = гуцульська торбина, завішена через плечі. — **бесаги** = двійний мішок, сакви. — **кресаня** = капелюх, звичайно чорний. — **порошниці** = ріжок, звичайно з оленячого рога, на стрільний порох. — **сутки** = вуличка, вузький перехід між плотами, будинками. — **пригіст** = привіт, привитання. — **бербениця** = бочілка, фаска (на сир, бриндзю). — **старощина** = сватання. — **пазити** = пильнувати, дбати. — **флеке́в** = гульвіса, байтала. — **бадіка** = старший брат. — **варе** = справді. — **фудульний** = бутний, бундючний, зухвалий. — **петропопа** = протопіп. — **рантух** = біле тонке полотно. — **ко** = но. — **лев срібний** = дві корони, золотий. — **сороковець** = давніша австрійська срібна монета, 20 крейцарів конвенційної монети = 70 сотиків. — **ділетка** = гілетка, поздовжна бочілка. — **май** = майже; **май-май** = ну-ну, но-но.

(II.) **терх** = пакунок, клунок, вюки. — **ширинька** = хустина. — **банно** = тужно, тоскно, жалісно. — **демнати** = запрашати, припрошувати. — **кліть** = комора.

(III.) **фрика** = сила, насила. — **обцаркований** = огороджений.

(IV.) **міцковий** = тканий з овечої вовни. — **політика** = політичка, гарасівка, червона стяжка, лента. — **джерга** = дерга. — **око** = міра 3 (1^{1/2}) літри або фунти. — **токма** = надто; **токма не** = вже зовсім не, вже певне не.

(V.) **Дувидлебен...** = Дувиде-життя, дай же йому доброї горілки. — **ретязи** = ланцюшки (гл. том I. 480, 8 з дол.) — **згарець** = поле або лука із спаленого ліса.

(VI.) **бізувати** = ручити, впевняти. — **трівок** = тревання, життя. — **ізвори** = звори, дебри, роздоли, нетрі. — **тякти** = тькнути, ткнути, діткнути. — **когути** = пера когутячі, струсячі. — **литир** = коло, попри, обіч.

(VII.) **перебій** = гребля, стирта. — **косиця** = квітка. — **ліліточка** = позолітка. — **шпаркаса** = щаднича каса. — **зарути** = голосно заплакати, заголосити. — **три опади** = три рази.

2. **СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ.** (I.) **жирований** = прикрашений. — **кремснути** = остро обізватися, вибухнути. — **попацити** = наробити збитків, пакостей. — **пантрувати** = гледіти, уважати. — **опинка** = обгортка. — **ба́юр** = байор, крайка. — **чагар** = хаші, корчі, лісок з молодим деревям. — **фоя** = галузь шпилькових дерев.

(II.) **вставка** = бордюра. — **киптар** = короткий гуцульський кожух без рукавів. — **уписаний** = пестро прикрашений, з пестрими нашивками. — **вайльо** = горе! лихо!

(III.) **плай** = стежка, доріжка в горах. — **кобиличка** = пільний коник, скакун. — **чічка** = квітка.

(IV.) **дедик** = батько.

3. **ШТЕФАН САВИЧ.** (I.) **побій** = криша побивана гонтами, дах. — **земнік** = пивниця, погребок. — **рекрутація** = бранка. — **чирчик** = жовта волічка. — **тачівка** — валок.

(II.) **гір** = тут, осьде. — **профатин** = поденщик. — **мой** = частиця, тут = ти!

(III.) **заберана сорочка** = мережана с. — **тирба** = кров. — **пофтім...** = прошу, пане, гостіть у мене любо.

(IV.) **ясочка** = все ясніюче, блистяче, зірка.

(V.) **гайта** = ледащиця, повійниця. — **чоловіцтво** = людяність. — **хаптелей** = хапко, хапун, довгорукий.

4. **ХТО ВИНЕН.** (I.) **парть** = доля, участь. — **леля** = пані-матка. — (IV.) **склівочка** = скляночка.

5. **СТРІЛЕЦЬ.** (II.) **яведа** = мана, чортик. — **гашечка** = змия, гадюка. (III.) **починити** = вчарувати, навідити. (IV.) **келеф**, **келеп** = палиця з топірцем і молотком. — **хрусталь** = пацьорки. — **монество** = намисто, шнурок коралів.

(VII.) **свестія** = нічна гулянка.

6. **ТАЛІЯНКА.** (II.) **ряхтіти** = іскритися, блистіти. — **саком пак** = збирай усе.

(IV.) **парча** = шовкова матерія вибивана золотом або сріблом. — **гулити** = надити, манити. — **сеньора** = пані.

7. КОБЗАР І ЖОВНЯРИ. Се автобіографічне оповідання перший раз друковане в виданню Н. Товариства ім. Шевченка з такою приміткою: „Папір автографу і правопись каже нам догадуватися, що оповідання се було написане р. 1865 для „Ниви“.

9. ПОБРАТИМ: **росішки** = розсохи на оленячих рогах. — **заліжок** = луг, лука. — **ковбок** = клец, колода, брус. — **фальча** = трохи більше як десятина поля, сіножати.

10. ПІСНЯ МОЛОДЕЦЬКА ПРО ВДОВУ. До сеї повістки, як і до 11-ої (Пісня про кохання) додав поет ноти. — **поведія** = поведенція; звичай. — **колачиння** = четвертий день весілля. — **боле** = добре.

11. ПІСНЯ ПРО КОХАННЯ: **гатка** = гребля, загата. — **(не) подоба** = **(не) годиться**. — **шура** = будинок, буда. — **хиря** = хвороба. — **баночка** = банкнот. — **як з кофи** = як з коновки, як з цебра.

13. ТРИ ЯК РІДНІ БРАТИ. (VII.) **ціпок** = палиця. — (VIII.) **пикатий** = пузатий. — (XII.) **камата** = процент, провізія. — **латер** = кубічний сяжень, стіс (дров).

(XV.) **ціритися** = *sich zieren*, цяцькатися, маніжитися, церемонитися. — (XVI.) **чирчиковий** = кармазиновий, багряний. — **бланений** = підбитий (обложеной) кожушком. — **кресак** = кресаня. — **тобівка** = тоболок, торба. — **шип** = фляшка.

14. АНГІЛЬ ХРАНИТЕЛЬ. (I.) **кволитись** = знемагати, слабувати, хиріти. — **срібний** = срібний ринський (2 К 10 с.). — **розчахнути** = розірвати, розколоти. — (III.) **рокита** = верба, ива. — (V.) **приулок** = ріг улиці. — **зза німіки** = за ніщо (румунське слово). — **буждегарня** = великий бридкий будинок. — **варе** = 1. (I.) **гандритися** = байдики бити. — **сокотити** = доглядати. — (VIII.) **бордюг** = мішок з козячої шкіри. — **соломянка** = сінник. — **либуштан** = тоя, черевички, царське зілля. — **сегельба** = згарець (1, IV). — **кліть** = комора.

Сю повість написав Федькович мабуть в останнім році свого життя і додав на кінці таку примітку: „Ся повість нагадає відразу ласкавим моїм читателям давню мою повість „Три як рідні брати“. І се справді я ту повість на отсю переіначив, бо мене давно уже душа тягне усі давніші мої оповідання, відповідно нинішньому степені естетичного мого знання і пізнання, переробити“. Так само переробляв поет деякі свої поезії, часом навіть більше разів, але не всі перерібки вдалися ліпше від первотвору.

15. **ОПРИШОК.** (I.) **подуфалий** = зухвалий; **фудулія** = зухвальство, сваволя (гл. 1, I.). — (II.) **суферяти** = терпіти. (III.) **причмилити** = заглушити, заголомшити, заморочити. — **не бізую** = я не годен, не в силі (1, VI.). — **пазити** = (1, I.) — IV. **побої** = (3, I.) — V. **колешня** = возівня, шопа. — (IX.) **не мни ханьки** = не цяцькай, скажи попросту.

16. **БЕЗТАЛАННЕ ЗАКОХАННЄ.** (I.) **обмівний** = щебетливий, балакливий, лепетливий. — **нестановитий** = нестаточний. — (II.) **брижовати** = морщити, фалдувати. — **хір** = тхір. — **мирса** = золоті нитки.

17. **ДНІСТРОВІ КРУЧІ.** (I.) **яросливий** = злісний, гнівливий. — **трюх** = трухан, індик. — **круча** = стрімкий берег, стромовина. — **пощік** = слід. — **штрикати** = скакати, пхати. — **маковиця** = баня, копула, маківка.

18. **ЛЕЛІЇ МОГИЛА.** (I.) **калфа** = начальник, голова. — (III.) **нетяга** = бурлака. — (IV.) **каманак** = шапка, капелюх.

19. **МАКСИМ ЧУДАТИЙ.** (I.) **олачистий** = білобокий. — **чівка** = чуб, коса. — **дручок, друк** = ледащо, голодранець. — **хавка** = губа, морда. — (III.) **халаш** = салаш, хата, буда.

б) Казки, повісточки.

МАТЕРІЯЛИ. Видання Товариства „Просвіта“ у Львові: 1) Житіє святого великомученика Юрія. 1873. — 2) Казки для руского народу. 1873. — 3) Вечерницѣ, читанка для сельских людей.

1873. — 4) Ластôвка. Читанка для руского народу 1874. — 5) Библиотека для молодежи. Выдане „Руской Бесѣди“ въ Чернôвцяхъ, 1885 (5), 1886 (18, 19, 26), 1887 (7—11, 13, 14, 21—23, 1888 (6, 27), 1889 (24), 1892 (25). — 6) Буковинскій календарь на рôкъ 1885. Чернôвцѣ (16), на рôкъ 1886 (17), на р. 1887 (20). — 7) Буковина. (Політ. і літерат. часопись). 1896. (12).

1. ВІД ЧОГО МОРЕ СОЛОНЕ. кланя = кладня, полукіпок. — дука = великий пан, маґнат. — **зни-мидіти** = зникнути. — **пихтіти** = сопіти, пирхати. — **трапезна** = світлиця, в котрій обідають, їдальня. — **сночи** = попереднього вечера. — **карталук** = головна мачта.

Головна основа сеї казки взята з широко розповсюднених народніх переказів про чудовий столик, торбу, або млинок. — Дальші повістки, казки і інше се майже все або переклади або перерібки з німецького: братів Грімів, Андерсена, Гавфа і ін.

5. ГОЛОДНИЙ ЧОРТ. симбриля = заслуженина. — **цундравий** = лахмануватий. — **гія** = гайка, гаяння. — **дерлюга** = дрантя. — **Піяри** = колишне заведення у Львові для божевільних. — **лоточити** — **голов** = морочити. — **вадь** = вже-ж, вкінці. — **до-щенту** (поль.) = до тла, до крихти. — **смутчий** = злощасний, триклятий. — **характерник** = чарівник, відьмач.

Приписка Федьковича: За однов моравско-волосков казков переповів Федькович.

6. МІСЯЦІ-КОРОЛІ. Приписка Ф-а: Словацька казка. По нашому переповів Ю. Федькович.

7. ДУРНИЙ ГУЦУЛЯК. карабушка = коробочка.

Приписка Федьковича: 12. серпня 1887.

8. ЯРМАРОК НА МУХИ. герсте = чуеш? — **вей мір** = горе мені лучилося.

9. ЧУДАТИЙ КІНЬ: гур десять = навіть десять.

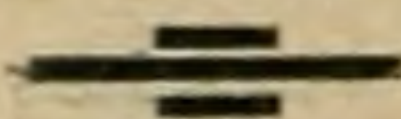
Зміст:

а) Повісти, повістки, оповідання.

	стор.
✓ 1. Люба — згуба	7
✓ 2. Серце не навчити	48
3. Штефан Славич	64
4. Хто винен?	91
5. Стрілець	100
✓ 6. Таліянка	110
7. Кобзар і жовняри	116
✓ 8. Сафат Зінич	121
9. Побратим	125
10. Пісня молодецька	133
11. Пісня молодецька про кохання	137
12. Співанка	143
13. Три як рідні брати	146
14. Ангіль хранитель	169
15. Опришок	201
16. Безталанне закохання	211
✓ 17. Дністрові кручі	219
18. Лелії могила або Довбушів скарб	235
19. Максим Чудатий	246

б) Казки, повісточки.

1. Від чого море солоне?	252
2. Чортівська бочка	266
3. Глогорожечка	274
4. Золота кісочка	278
5. Голодний чорт	286
6. Місяці-королі	297
7. Дурний гуцуляк	303
8. Ярмарок на мухи	308
9. Чудатий кінь	311
Приписки	314

PG
3948
F4
1914
t.2

Fed'kovych, IUrii
Tvory

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

